

Lönebildningsrapporten 2018

Konjunkturinstitutet är en statlig myndighet under Finansdepartementet. Vi gör prognoser som används som beslutsunderlag för den ekonomiska politiken i Sverige. Vi analyserar också den ekonomiska utvecklingen samt bedriver tillämpad forskning inom nationalekonomi.

I Konjunkturbarometern publicerar vi varje månad statistik över företagens och hushållens syn på den ekonomiska utvecklingen. Undersökningar liknande Konjunkturbarometern görs i alla EU-länder.

Rapporten **Konjunkturläget** är främst en prognos för svensk och internationell ekonomi, men innehåller också djupare analyser av aktuella makroekonomiska frågor. Konjunkturläget publiceras fyra gånger per år. **The Swedish Economy** är den engelska översättningen av delar av rapporten.

I **Lönebildningsrapporten** analyserar vi varje år de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen.

Den årliga rapporten **Miljö, ekonomi och politik** är en översyn och analys av miljöpolitiken ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Vi publicerar också resultat av utredningar, uppdrag och forskning i serierna **Specialstudier**, **Working paper**, **PM** och som remissvar.

Du kan ladda ner samtliga rapporter från vår webbplats, www.konj.se. Den senaste statistiken hittar du under www.konj.se/statistik.

Förord

Regeringen har gett Konjunkturinstitutet uppdraget att årligen utarbeta en rapport om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen (prop. 1999/2000:32, Lönebildning för full sysselsättning). Syftet med rapporten är att tillhandahålla ett kvalificerat faktaunderlag som ska underlätta för arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet att uppnå samsyn kring de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildning och löneförhandlingar.

Årets lönebildningsrapport ägnas åt att undersöka olika förklaringar till varför löneökningarna varit dämpade de senaste åren trots den starka konjunkturen. Rapporten är indelad i fem kapitel som på olika sätt belyser denna frågeställning. Rapporten innehåller också en fördjupning om utvecklingen av kapitalkvoten och kapitalintensiteten i det svenska näringslivet samt en fördjupning om utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden ur ett integrationsperspektiv.

Arbetet med årets rapport har letts av enhetschef Karolina Holmberg. I beräkningarna har inkommande statistik beaktats till och med den 30 augusti 2018.

Stockholm i september 2018

Urban Hansson Brusewitz
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Löner i ett internationellt perspektiv	9
Löner och konjunktur i Sverige	10
Sammansättningen av sysselsatta och löneutvecklingen.....	12
Industriavtalet och löneökningar.....	12
Arbetskostnadsandelens utveckling i det svenska näringslivet	13
Utrikes födda och integration på den svenska arbetsmarknaden.....	14
Löner i ett internationellt perspektiv	17
Produktivitetstillväxt och inflationsförväntningar.....	19
Löneutvecklingen i relation till resursutnyttjandet på arbetsmarknaden	24
Andra förklaringar till de låga löneökningarna	29
Slutsatser.....	33
Löner och konjunktur i Sverige.....	37
Det historiska sambandet mellan löner och arbetslöshet.....	38
Löneekvationer för Sverige	38
Andra faktorer som kan förklara den dämpade löneutvecklingen under senare år	47
Sammansättningen av sysselsatta och löneutveckling.....	53
Varför kan sammansättningsförändringar påverka den aggregerade löneutvecklingen?.....	53
Långsiktiga trender i sammansättningen av de sysselsatta	55
Effekter av de sysselsattas sammansättning på lönetillväxten	56
Slutsatser.....	58
Industriavtalet och löneökningar	63
Arbetskostnadsandelens utveckling i det svenska näringslivet.....	73
En historisk tillbakablick	83
Internationell jämförelse.....	98

RUTOR

Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005.....	17
Timgapet jämfört med BNP-gap enligt OECD	27
Hur är det möjligt att ha en arbetskostnadsandel över 100 procent?.....	74
Arbetskostnadsandel och löneandel	77
Produktionssubventioner och skatter	77
Branschen små- och fritidshus exkluderas	78
Justering för egenföretagares arbetsinsats	78
Beräkningen av sammansättningseffekter	81
Sambandet mellan kapitalkvot, finansieringskostnad och arbetskostnadsandel.....	94
Etableringsinsatser för nyanlända	102

FÖRDJUPNINGAR

Kapitalintensitet och kapitalkvot i det svenska näringslivet	89
Utrikes födda och integration på den svenska arbetsmarknaden	97

Sammanfattning

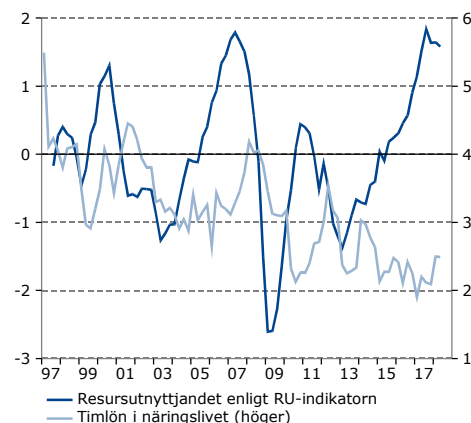
Syftet med lönebildningsrapporterna är att redovisa de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebilden. Nästa stora avtalsrörelse inleds först hösten 2019. Årets lönebildningsrapport ägnas därför åt att undersöka olika förklaringar till varför löneökningarna inte tagit fart de senaste åren trots den starka konjunkturen. De dämpade löneökningarna är inget isolerat svenskt fenomen; lönerna har utvecklats oväntat svagt även i andra länder. Såväl i Sverige som i flera andra länder förklaras det senaste decenniets svaga löneutveckling till stor del av låg produktivitetstillväxt, låga inflationsförväntningar och ett ihållande lågt resursutnyttjande. Men dessa standardmässiga förklaringar räcker inte för att förklara den nedåtgående trend som den svenska löneutvecklingen uppvisat de senaste tjugo åren. Den nedåtgående trenden som återstår när hänsyn tagits till de standardmässiga förklaringsfaktorerna kan ges olika tolkningar, som exempelvis en ökad flexibilitet på arbetsmarknaden. De senaste årens löneutveckling framstår dock som oväntat låg även när hänsyn tas till denna nedåtgående trend. De avtalade löneökningarna 2016 och 2017 slöts på en, givet det historiska sambandet, oväntat låg nivå. Förändrad ålderssammansättning och fler utrikes födda har haft viss betydelse för den oväntat svaga löneutvecklingen under senare år. Andra förklaringar som är svårare att belägga är förväntningar om att låga löneökningar i för Sverige viktiga konkurrentländer har påverkat löneutvecklingen. Tidigare missbedömningar av den inhemska inflationen och därmed oväntat höga reallöneökningar kan också ha verkat återhållande. Andra förklaringar kan vara ett dolt utbud av arbetskraft som inneburit att tillgången på arbetskraft varit större än vad gängse mått på resursutnyttjandet visat.

Under senare år har lönerna ökat oväntat lite med tanke på det allt högre resursutnyttjandet på arbetsmarknaden. Såväl fallande arbetslöshet som stigande brist på arbetskraft enligt företagens egna utsagor visar på att resursutnyttjandet stigit under senare år och nu befinner sig på en högre nivå än normalt (se diagram 1). Jämfört med tidigare konjunkturuppgångar har dock löneökningstakten förblivit modest. Under den förra konjunkturuppgången åren före finanskrisen steg löneökningstakten inom näringslivet gradvis och uppgick till som mest drygt 4 procent i årstakt. Under den nuvarande konjunkturuppgången låg löneökningstakten kvar under 2,5 procent fram till slutet av 2017.

Syftet med lönebildningsrapporterna är att redovisa de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebilden och därigenom utgöra ett underlag för arbetsmarknadens parter och Medlingsinstitutet i avtalsrörelser. Den senaste stora avtalsrörelsen 2017 resulterade i de flesta fall i treåriga avtal och nästa stora avtalsrörelse inleds först hösten 2019. Årets lönebildningsrapport ägnas därför åt att blicka bakåt och undersöka olika förkla-

Diagram 1 Resursutnyttjande och timlön

Normaliserade säsongsrensade kvartalsvärden respektive årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

ringar till varför löneökningarna varit dämpade de senaste åren trots den starka konjunkturen. Att undersöka varför historiska samband mellan löner och andra variabler inte förefaller ha gällt de senaste åren är viktigt för att öka förståelsen för olika skeenden på arbetsmarknaden och i ekonomin i stort. Det är också grundläggande för att prognoser för löneutvecklingen ska bli så träffsäkra som möjligt.

SAMBANDET MELLAN LÖNEUTVECKLINGEN OCH SYSSELSÄTTNINGEN

Det går inte att utan vidare att säga om det är negativt eller positivt att de nominella löneökningarna varit låga de senaste åren. Det beror på varför löneökningarna varit låga. Allt annat lika kan lägre löneökningar antas leda till att sysselsättningen blir högre än vad den annars hade blivit. Den positiva effekten på sysselsättningen uppstår dels genom en direkt kanal från företagens arbetskostnader till deras anställningsbeslut, dels genom en indirekt kanal via penningpolitiken. Om låga löneökningar håller nere inflationen under en konjunkturuppgång kan penningpolitiken vara mindre åtstramande än annars. I rapporten konstateras att löneökningarna under senare år har varit lägre än vad som kan förklaras av makroekonomiska variabler som produktivitetstillväxt och inflationsförväntningar, vilket talar för att de låga löneökningarna under dessa år bidragit positivt till sysselsättningsutvecklingen.

Den här konjunkturuppgången har dock också varit anorlunda i det avseendet att räntan varit exceptionellt låg och till och med negativ. I den mån utrymmet för en mer expansiv penningpolitik varit begränsad av ett nedre golv för räntan är det möjligt att effekten på sysselsättningen av de lägre löneökningarna varit mindre än normalt.¹

VAD BESTÄMMER LÖNEUTVECKLINGEN?

På lång sikt kan löneutvecklingen i en liten öppen ekonomi med rörlig växelkurs antas bestämmas av centralbankens inflationsmål och produktivitetstillväxten i näringslivet.² Omvärlden påverkar den långsiktiga löneutvecklingen genom spridning av teknologi och kravet på kapitalavkastning. Löneutvecklingen påverkas också av vilka ambitioner arbetsmarknadens parter har om jämviktsarbetslösheten.

På kort sikt påverkas löneutvecklingen dessutom av företagets lönsamhet, förväntad inflation och arbetsmarknadsläget. När resursutnyttjandet på arbetsmarknaden stiger är det normalt att lönerna ökar snabbare, om än med viss eftersläpning. Det är

¹ Se Konjunkturinstitutet (2015) för en utförligare diskussion om det kortsiktiga sambandet mellan löner och sysselsättning.

² Det relevanta priset för löneökningarna är förädlingsvärdesdeflatoren i näringslivet och inte konsumentpriserna. Inflationsmålet för konsumentpriserna tjänar dock som ett ankare för hur snabbt förädlingsvärdesdeflatoren kan öka. För en mer detaljerad genomgång av Konjunkturinstitutets tankar om drivkrafter bakom löneutvecklingen, se Konjunkturinstitutet (2012).

en effekt av att det blir svårare för företagen att rekrytera personer med efterfrågad kompetens och att arbetstagarnas förhandlingsposition blir starkare. Även omvärlden påverkar löneutvecklingen på kort sikt, främst genom efterfrågan på export och dess effekt på sysselsättningen. Omvärlden kan även påverka genom att arbetsmarknadens parter kan ta hänsyn till resursutnyttjande och löneutveckling i konkurrentländer.

Härutöver kan löneutvecklingen även påverkas av olika strukturella förändringar i ekonomin, såsom t.ex. mer flexibla anställningsformer och ökad rörlighet i arbetskraften över nationsgränser. Ändrad sammansättning bland de sysselsatta till följd av förändringar i befolkningen kan också påverka hur de aggregerade lönerna utvecklas.

I praktiken kan lönerna således påverkas av många faktorer, vars betydelse är svåra att kvantifiera samtidigt som beteendet hos ekonomins aktörer är svårt att förutsäga.

Rapporten är indelad i fem kapitel som på olika sätt belyser vad som kan förklara den svenska löneutvecklingen med fokus på den oväntat svaga lönetillväxten under senare år.

Det bör påpekas att Konjunkturinstitutet inte har någon uppfattning om hur löner, vinster och sysselsättning bör utvecklas – vare sig på kort eller på lång sikt. Det är upp till arbetsmarknadens parter att göra avvägningar utifrån deras preferenser och bedömning av ekonomin.

Löner i ett internationellt perspektiv

De dämpade löneökningarna är inget isolerat svenskt fenomen; lönerna har utvecklats oväntat svagt även i andra länder (se diagram 2). I det inledande kapitlet är syftet att redogöra för de viktigaste förklaringsfaktorerna till den svaga internationella löneutvecklingen.

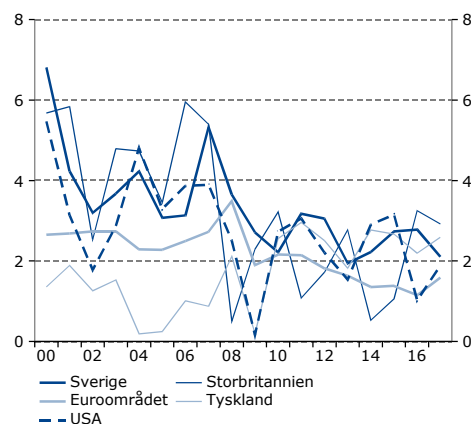
Analysen visar att samtliga av de länder som undersökts har haft en låg produktivitetstillväxt under senare år, vilket är en delförklaring till den svaga löneutvecklingen (se diagram 3). I samband med att finanskrisen bröt ut 2008 föll produktiviteten i samtliga undersökta länder, med undantag för i USA. Denna produktivitetssvacka följdes av en uppgång i de flesta länderna, men sedan 2011 har produktivitetstillväxten i genomsnitt varit lägre än perioden 2001–2007 i samtliga av de undersökta länderna.

Den generella bilden är också att lägre inflationsförväntningarna har bidragit till att dämpa de nominella lönekraven. Mellan 2001–2007 var de genomsnittliga inflationsförväntningarna på ett års sikt mellan 1,5–2,5 procent i alla undersökta länder. Sedan 2011 har inflationsförväntningarna sjunkit i stort sett i alla de undersökta länderna (se diagram 4).

I flera länder förefaller ett ihållande lågt resursutnyttjande på arbetsmarknaden vara en ytterligare förklaring till den dämpade löneutvecklingen. Det gäller bland annat Finland och Norge.

Diagram 2 Lön i utvalda länder

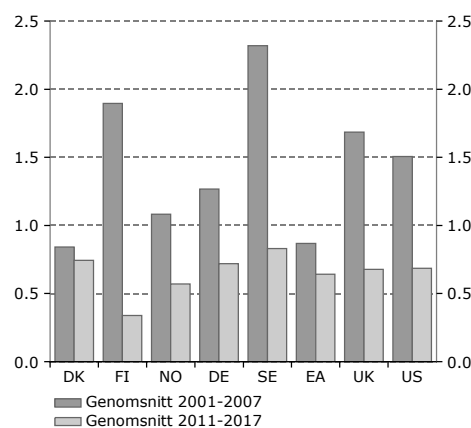
Årlig procentuell förändring

Källor: Europeiska kommissionen och Macrobond.

Diagram 3 Produktivitet i utvalda länder

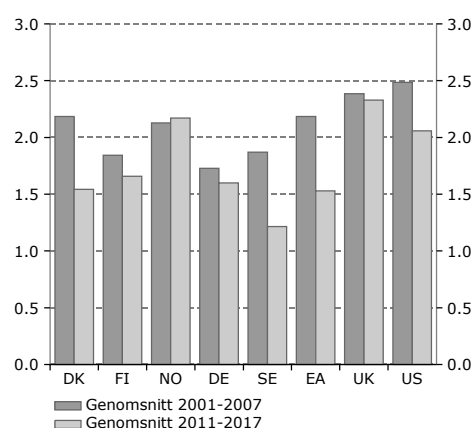
Årlig procentuell förändring

Källor: OECD och Macrobond.

Diagram 4 Inflationsförväntningar på ett års sikt i utvalda länder

Procent

Källor: IFO och Macrobond.

Det gäller i viss mån även inom euroområdet i stort, även om olika indikatorer för resursutnyttjandet på arbetsmarknaden inom euroområdet ger en splittrad bild. Det förefaller dock mindre troligt att det har gällt USA och Storbritannien, och inte heller Sverige sedan 2016.

Men även med hänsyn tagen till dessa standardmässiga förklaringsfaktorer har löneutvecklingen varit överraskande dämpad under senare år i flera av de undersökta länderna. Några av de andra, mer hypotetiska, faktorer som brukar lyftas som förklaringar till den svaga löneutvecklingen är större inslag av flexibilitet på arbetsmarknaden, beteendeeffekter av den djupa och långa lågkonjunkturen och globaliseringen.

Ökad flexibilitet på arbetsmarknaden kan komma till uttryck i en stigande andel tidsbegränsade anställningar liksom en ökande andel av olika typer egenanställningar och egenföretagare. Både visstidsanställningar som andel av alla anställningar, och egenföretagandet som andel av sysselsättningen, har dock varit relativt stabila för de undersökta länderna 2001–2017 (se diagram 5).

Det kan däremot inte uteslutas att den långa, djupa och synkroniserade lågkonjunkturen i många länder efter finanskrisen har resulterat i ett mer återhållsamt beteende hos parterna på arbetsmarknaden i löneförhandlingar. Ett sådant beteende kan förklaras med att en lång period av lågt resursutnyttjande skapat ökad osäkerhet om framtiden.

Ökad globalisering i form av ökad rörlighet av arbete, kapital och produktion över nationsgränser kan också mer generellt ha påverkat löneutvecklingen. Det är dock inte uppenbart att det skulle ha påverkat lönerna mer under senare år än tidigare, eftersom globaliseringen enligt vissa mått, såsom tillväxten i världshandeln, bromsat in det senaste decenniet. Dessutom kan ökad rörlighet i arbetskraften mellan länder både ha lönedämpande och lönedrivande effekter. Det är således av flera skäl svårt att bedöma vilken roll globaliseringen har spelat för lönetillväxten under senare år.

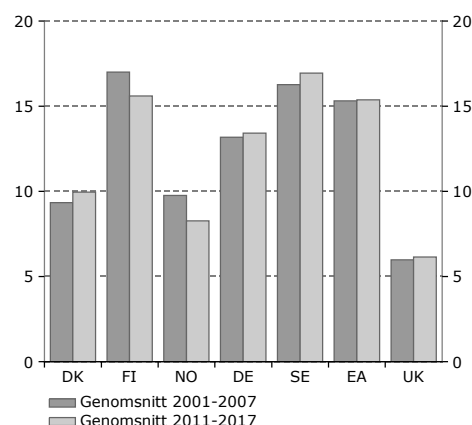
Löner och konjunktur i Sverige

Det andra kapitlet fokuserar på utvecklingen av de svenska lönerna. I kapitlet studeras hur det statistiska sambandet mellan den svenska löneutvecklingen och olika ekonomiska variabler har sett ut sedan slutet av 1990-talet och om detta samband har ändrats de senaste åren.

Sett över en längre tidsperiod förklaras löneutvecklingen till stor del av grundläggande variabler som resursutnyttjande, inflationsförväntningar och produktivitetstillväxt. Men dessa variabler räcker inte för att förklara hela den nedåtgående trend som den svenska löneutvecklingen uppvisat de senaste tjugo åren. I skattade modeller för löneutvecklingen förklarar en deterministisk trend knappt hälften av nedväxlingen i löneutvecklingen sedan slutet av 1990-talet. Den deterministiska trenden har ingen själv-

Diagram 5 Visstidsanställningar i europeiska länder

Procent av anställningar, 15–74 år

Källa: Eurostat.

klar tolkning i ekonomiska termer men kan exempelvis vara ett uttryck för vissa av de strukturella förändringar på arbetsmarknaden som diskuterades i kapitel 1, såsom en mer flexibel arbetsmarknad.

Enligt de skattade lönomodellerna kan ett lågt resursutnyttjande, låg produktivitetstillväxt och låga inflationsförväntningar, tillsammans med den negativa trenden, förklara att löneökningarna varit dämpade det senaste decenniet (se diagram 6). De senaste årens löneutveckling framstår dock som oväntat låg även när en deterministisk trend tas med som förklarande variabel i modellerna. I kapitlet visas att de avtalade löneökningarna 2016 och 2017 slöts på en, givet det historiska sambandet, oväntat låg nivå. Även löneglidningen har varit överraskande låg de senaste åren.

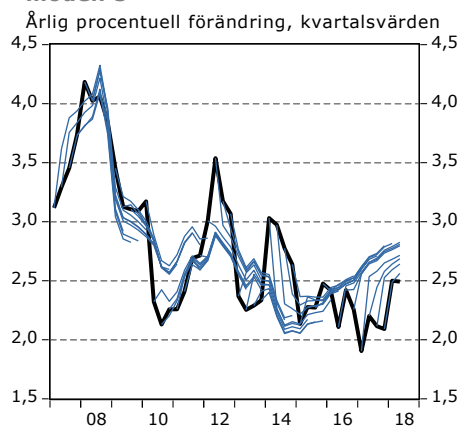
En förklaring till de låga avtalade löneökningarna de senaste åren kan vara förväntningar om dämpade löneökningar i för Sverige viktiga konkurrentländer. Det går visserligen inte att statistiskt påvisa mer än en svag påverkan på de svenska lönerna av resursutnyttjandet inom euroområdet och avtalade tyska löneökningar. Men det är ändå möjligt att en allmän bedömning om att euroområdet ligger efter Sverige i den här konjunkturuppgången har verkat återhållande på de svenska löneökningarna.

Ytterligare en tänkbar förklaring kan vara att de avtalade löneökningarna 2016 och 2017 hölls tillbaka av att parterna åren dessförinnan hade överskattat inflationen och att reallönerna därför blev högre än väntat (se diagram 7).

En annan möjlig tolkning av de oväntat låga avtalade löneökningarna är att arbetsmarknadens parter tagit ett större ansvar i lönebildningen och hållit tillbaka den avtalade lönetillväxten med ambitionen att öka sysselsättningen och minska jämviktsarbetslösheten. Den senaste avtalstidpunkten sammanfaller med den kraftiga uppgången i asylsökande. Det kan t.ex. inte uteslutas att denna händelse, liksom den debatt som då följde om behovet av låga ingångslöner för att underlätta integrationen av nyanlända, påverkade avtalsrörelsen. Men en sådan ambitionsförändring har i alla fall inte kommit till uttryck i återhållna lägstalöner. Lägstalönen i förhållande till medianlönen har ökat över tid.

En ytterligare möjlig förklaring till att löneökningarna blivit överraskande låga är att tillgången på arbetskraft har varit större än vad gängse mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden visar. Sedan 2007, då ett flertal nya medlemsländer från Östeuropa trädde in i Schengen-avtalet, har det skett en markant ökning i befolkningen med europeiskt medborgarskap (exklusive Norden) i Sverige (se diagram 8). I kapitlet diskuteras varför det också kan finnas ett mörkertal i arbetskraftsinvandringen från dessa länder.³ Men samtidigt bör det noteras att bristen på arbetskraft enligt företagets egna utsagor är stor, vilket skulle tala

Diagram 6 Rekursiva prognoser, modell 5

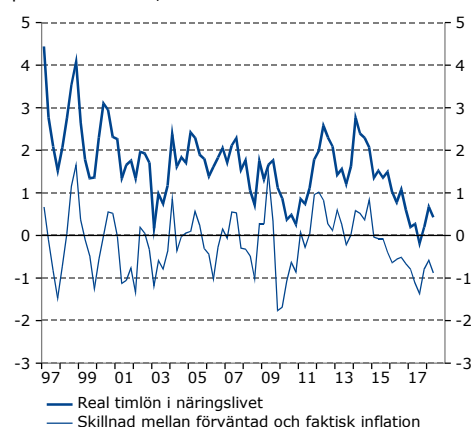

Anm. Diagrammet visar timlönen i näringslivet (svart streck) och den prognosticerade timlönen givet en rekursiv skattning. Ekvationen är specificerad utifrån modell 5 i tabell 4.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 7 Real timlön i näringslivet och missbedömning av inflationen

Årlig procentuell förändring respektive procentenheter, kvartalsvärden

Anm. Real timlön är timlön deflaterad med KPIF. Missbedömning av inflationen är skillnaden mellan vad som ett år tidigare förväntades vara inflationen ett visst kvartal och vad den faktiskt var detta kvartal. Inflationsförväntningarna är företagets inflationsförväntningar enligt Konjunkturbarometern.

Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Konjunkturinstitutet.

³ Se även Konjunkturinstitutet (2017).

för att ett eventuellt dolt arbetsutbud är begränsat till vissa branscher eller trots allt inte är så omfattande.

Det kan inte heller uteslutas att de reformer som har genomförts det senaste decenniet, i synnerhet jobbskatteavdragen, har haft en större effekt på det potentiella arbetsutbudet och en mer långvarig effekt på jämviktsarbetslösheten och löneökningarna än vad som antagits.

Sammansättningen av sysselsatta och löneutvecklingen

En ytterligare möjlig förklaring till de senaste årens svaga löneutveckling är att de aggregerade lönerna har påverkats av förändringar i sammansättningen av sysselsatta. Sammansättningen av sysselsatta varierar med konjunkturen men förändras också av strukturella orsaker, exempelvis förändringar i sammansättningen av befolkningen.

Det tredje kapitlet analyserar hur sammansättningen av de sysselsatta har förändrats över tid och hur mycket av förändringen i genomsnittslönen som kan förklaras med förändrade observerbara egenskaper bland sysselsatta. Resultaten visar att förändrad ålderssammansättning och fler utrikes födda har haft en återhållande effekt på genomsnittslönen de senaste åren. Samtidigt finns det andra motverkande förändringar i sammansättningen av de sysselsatta. En ökad utbildningsnivå bland sysselsatta i både privat och offentlig sektor har under lång tid bidragit till att höja genomsnittslönen.

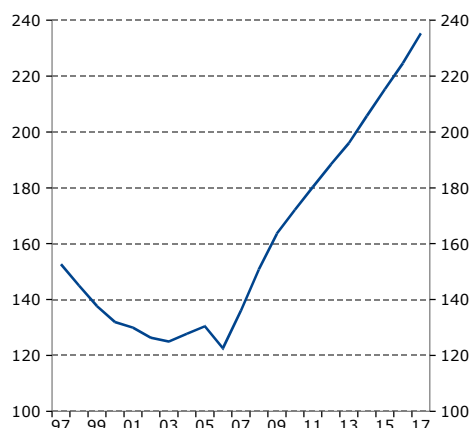
De sammansättningseffekter som dämpar respektive höjer genomsnittslönen motverkar varandra. Men totalt sett har sammansättningseffekterna verkat återhållande på genomsnittslönen de senaste åren. Ökningen av den genomsnittliga lönen 2016 var ca 0,2 procentenheter lägre i privat sektor och ca 0,3 procentenheter lägre i offentlig sektor än vad den skulle varit vid oförändrad sammansättning av de sysselsatta från 2015 (se diagram 9 och diagram 10). Detta är ganska små effekter i förhållande till förändringen i genomsnittslönen. Men som förklaring till den oväntat svaga löneutvecklingen under senare år förefaller ändrad sammansättning av de sysselsatta ha haft viss betydelse.

Industriavtalet och löneökningar

Industriavtalet har varit normerande för lönebildningen på den svenska arbetsmarknaden i två decennier. De ur ett konjunkturrellt perspektiv låga avtalade löneökningarna i industrin och den generellt oväntat svaga löneutvecklingen de senaste åren har lyft frågan om industriavtalet över tid har fått större betydelse för löneökningar på hela arbetsmarknaden. Det fjärde kapitlet studerar hur fördelningen av löneökningar bland anställda i privat

Diagram 8 Europeisk befolkning i Sverige

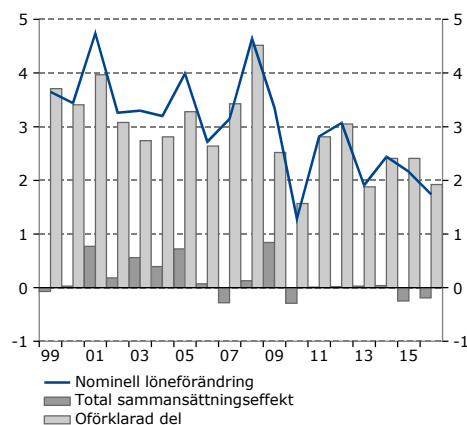
Tusental personer

Anm. Europeisk befolkning i Sverige definieras här som befolkning med europeiskt medborgarskap (exkl. Norden) bosatta i Sverige. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 9 Förändring i genomsnittlig månadslön, total sammansättningseffekt och oförklarad del, privat sektor

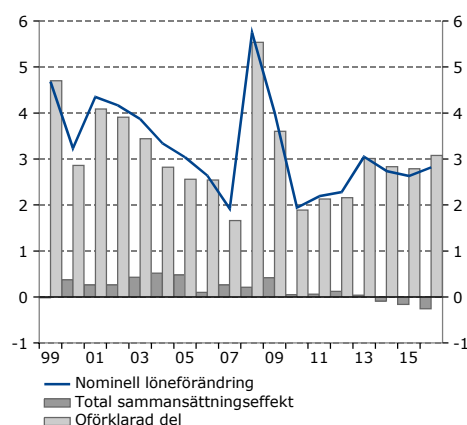
Procent respektive procentenheter

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 10 Förändring i genomsnittlig månadslön, total sammansättningseffekt och oförklarad del, offentlig sektor

Procent respektive procentenheter

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

sektor har förändrats 1999–2017. Resultaten visar att fördelningen av löneökningar i privat sektor har blivit mer sammanpressad och att en större andel av löneökningarna bland personer som inte har bytt arbetsgivare har varit nära industrins normerande märke de senaste åren. Det är framför allt andelen särskilt höga löneökningar som minskat över tid. I branscher där arbetsgivarna upplevt stor brist på arbetskraft⁴ är dock koncentrationen av löneökningar kring industrimärket mindre. Ser man dessutom till de som bytt jobb inom dessa branscher syns ingen koncentration alls. Det tyder på att efterfrågan på arbetskraft har betydelse för löneutvecklingen.

Utifrån analysen i kapitlet är det svårt att dra säkra slutsatser om den mer sammanpressade fördelningen av löneökningar beror på att industriavtalet över tid har fått en större normerande roll. Det kan också finnas andra förklaringar som diskuteras ovan, som låg produktivitetstillväxt och låga inflationsförväntningar.

Arbetskostnadsandelens utveckling i det svenska näringslivet

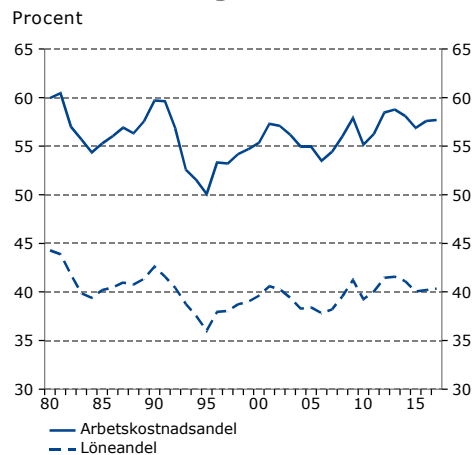
Arbetskostnadsandelen är en viktig komponent i lönebildningen som både påverkas av, och påverkar, lönernas utveckling. Den återspeglar fördelningen av de totala inkomsterna i ekonomin på produktionsfaktorerna arbete och kapital och kan också användas som ett av flera mått på företagets lönsamhet.

Arbetskostnadsandelen har varierat med konjunkturen, men sambandet är inte entydigt. Arbetskostnadsandelen har stigit sedan mitten av 1990-talet och är nu högre än den varit under större delen av 1990- och 2000-talet (se diagram 11). Utvecklingen i Sverige skiljer sig från flertalet andra länder. Exempelvis har löneandelen i USA sjunkit påtagligt sedan millennieskiftet.

I kapitlet visas dock att när hänsyn tas till den strukturomvandling som skett i ekonomin och till förändringar i andelen anställda jämfört med egenföretagare, finns ingen tydlig trend i utvecklingen av arbetskostnadsandelen sedan mitten av 1990-talet. Förskjutningar från kapitalintensiva branscher såsom fastighetsförvaltning och tillverkning till mer arbetsintensiva branscher som vård, utbildning och olika företagstjänster har bidragit till en ökning av arbetskostnadsandelen sedan mitten av 1990-talet.

De senaste fyra till fem åren har arbetskostnadsandelen sjunkit tillbaka marginellt, vilket bland annat beror på den förbättrade konjunkturen med högre efterfrågan samtidigt som löneökningarna varit dämpade. Trots att arbetskostnadsandelen har sjunkit mindre än i den förra högkonjunkturen förefaller företa-

Diagram 11 Arbetskostnadsandel och löneandel i näringslivet

Anm. Hela näringslivet, inte justerad för egenföretagare.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁴ Dessa branscher är dataprogrammering och datakonsultverksamhet, verksamheter som utövas av huvudkontor och konsulttjänster till företag, samt arkitekt- och teknisk konsultverksamhet.

gen överlag nöjda med lönsamheten enligt företagens egna svar i Konjunkturbarometern, i synnerhet inom tillverkningsindustrin. Det beror troligen delvis på det låga ränteläget. Lägre räntor gör lånefinansieringskostnaderna lägre och pressar troligen tillbaka företagens avkastningskrav en del.

Hur arbetskostnadsandelen utvecklas över tiden kan också bero på hur kapitalkvoten, det vill säga kapitalstocken i förhållande till förädlingsvärdet, utvecklas. Detta studeras i fördjupningen ”Kapitalintensitet och kapitalkvot i det svenska näringslivet”.

Utrikes födda och integration på den svenska arbetsmarknaden

Sedan 2005 har befolkningen ökat med i genomsnitt knappt en procent per år. De senaste åren, sedan 2015, har ökningen i huvudsak drivits av utrikes födda, som i dag utgör cirka 20 procent av befolkningen i arbetsför ålder. I en fördjupning beskrivs utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden ur ett integrationsperspektiv. Utrikes födda har för närvarande en för arbetsmarknaden gynnsam ålderssammansättning. De utgör en potential som inte till fullo utnyttjas då sysselsättningsgraden bland utrikes födda är väsentligt lägre än bland inrikes födda. Detta gäller i synnerhet för kvinnor.

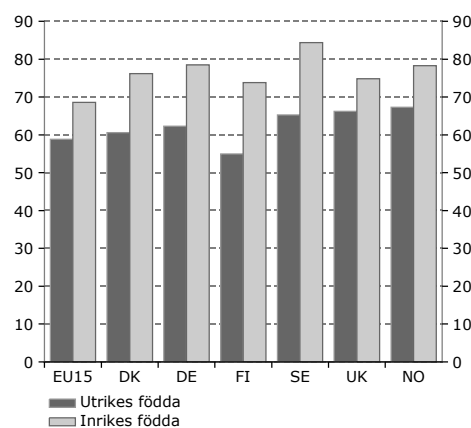
En internationell jämförelse visar att det är stora skillnader mellan inrikes och utrikes födda i många länder, men Sverige sticker ut som ett av de länder där skillnaderna i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda är som störst. Den är framför allt stor för kvinnor, trots att även utrikes födda kvinnor i Sverige har ett högt arbetskraftsdeltagande och en hög sysselsättningsgrad jämfört med genomsnittet för EU15 (se diagram 12). En omfattande offentligt finansierad välfärdssektor i Sverige med bland annat ett jämförelsevis omfattande utbud av äldre- och barnomsorg ger förutsättningar för ett högt arbetskraftsdeltagande bland både män och kvinnor.

Etableringen på arbetsmarknaden för utrikes födda tar i genomsnitt längre tid för kvinnor än män oavsett om det mäts som sysselsättningsgrad (se diagram 13) eller som löneinkomster. Bland de som kommit till Sverige 2011 och senare tycks etableringen på arbetsmarknaden gå snabbare än tidigare. Konjunkturläget är troligen en viktig bidragande faktor.

Samtidigt har arbetslösheten bland de utrikes födda varit i stort sett oförändrad sedan 2010, trots en i nuläget hög efterfrågan på arbetskraft. Det förklaras delvis av att även arbetskraftsutbudet har ökat kraftigt till följd av ett högt inflöde men också ett ökat arbetskraftsdeltagande. Men det finns också stora matchningsproblem mellan de utrikes födda som är arbetslösa och arbetsgivarnas efterfrågan på kompetens. Bland de utrikes födda som är arbetslösa har till exempel andelen som saknar

Diagram 12 Sysselsättningsgrad, kvinnor, 20–64 år, 2017

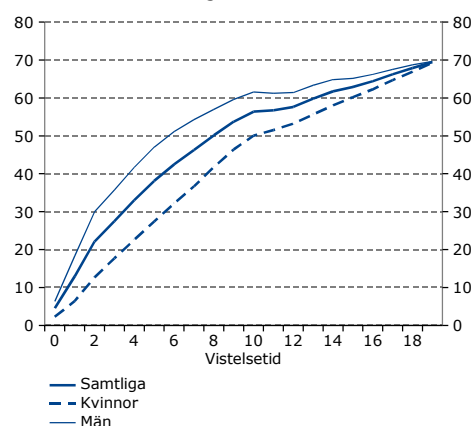
Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

Diagram 13 Sysselsättningsgrad, kommunmottagna flyktingar 20–64 år

Procent av befolkningen

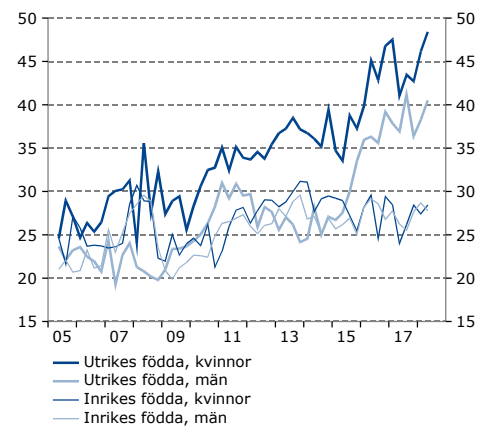

Anm. Kommunmottagna avser flyktingar och skyddsbehövande eller personer som fått uppehållstillstånd för synnerligen ömmande omständigheter samt anhöriga till någon av dessa kategorier. Sysselsättningsgraden är ett genomsnitt av invandrare 1997–2016.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

gymnasieexamen och tidigare arbetslivserfarenhet ökat (se diagram 14). Fortsatta åtgärder för att förbättra integrationsprocessen är därför viktiga för att den potential som de utrikes födda utgör ska utnyttjas bättre.

Diagram 14 Andel utan tidigare arbetslivserfarenhet bland arbetslösa
Procent av arbetslösa, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Referenser

Konjunkturinstitutet (2012), *Lönebildningsrapporten*, 2012.

Konjunkturinstitutet (2015), *Lönebildningsrapporten*, 2015.

Konjunkturinstitutet (2017), *Lönebildningsrapporten*, 2017.

Löner i ett internationellt perspektiv

Svenska löner har ökat långsamt de senaste åren i relation till resursutnyttjandet. Den dämpade utvecklingen är inget isolerat svenskt fenomen; lönerna har utvecklats oväntat svagt även i andra länder. Detta kapitel analyserar i vilken utsträckning den svaga löneutvecklingen internationellt förklaras av gemensamma faktorer och landspecifika faktorer. Analysen visar att samtliga undersökta länder har haft en låg produktivitetstillväxt under senare år, vilket är en delförklaring till den svaga löneutvecklingen. I flera länder är även låga inflationsförväntningar och ett ihållande lågt resursutnyttjande på arbetsmarknaden förklaringar till den dämpade löneutvecklingen. Slutligen finns det indikationer på att en mer flexibel och globaliserad arbetsmarknad kan ha haft en dämpande inverkan på löneökningar.

I de flesta OECD-länderna har arbetsmarknaden i stort sett återhämtat sig från finanskrisen som bröt ut 2008. Vanligtvis går återhämtningar på arbetsmarknaden hand i hand med en tilltagande löneökningstakt. Så har dock inte skett de senaste åren.

De närmaste åren före finanskrisen var lönetillväxten jämförelsevis hög i såväl Sverige som i de andra nordiska länderna (se diagram 15).⁵ Under åren 2000–2007 var den genomsnittliga, årliga lönetillväxten i Sverige över 4 procent i nominella termer. Den nordiska arbetsmarknaden har i stora drag återhämtat sig från lågkonjunkturen som följde finanskrisen, men löneökningarna har ändå varit lägre än innan finanskrisen bröt ut. Även utanför Norden har lönetillväxten varit modest det senaste decenniet (se diagram 16). Åren 2000–2007 ökade amerikanska löner med i genomsnitt 3,6 procent per år, medan den genomsnittliga löneökningstakten 2011–2017 har legat kring 2,3 procent. I Storbritannien var motsvarande årliga lönetillväxt 4,8 respektive 1,9 procent för dessa perioder. I Tyskland påverkades utvecklingen före finanskrisens utbrott i hög grad av de arbetsmarknadsreformer som utfördes under dessa år, vilket gör det svårt att tolka den tyska löneutvecklingen (se rutan ”Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005”). Innan finanskrisen bröt ut steg tyska löner med i genomsnitt 1 procent per år 2000–2007, medan lönetillväxten 2011–2017 har varit högre, knappt 2,5 procent i genomsnitt.

Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005

Under perioden 2003–2005 genomgick den tyska arbetsmarknaden flera stora reformer under benämningen ”Hartz

Vad avses med begreppet lön?

Eftersom lön kan definieras på en rad olika sätt kan olika länder använda olika definitioner. Då detta kapitel syftar till att jämföra löneutvecklingen i olika länder används här en gemensam definition från Europeiska kommissionen. I detta kapitel innefattar begreppet ”lön” kompensation per anställd. I svenska termer betyder detta utbetald lön samt sociala avgifter, exklusive löneskatter.

Diagram 15 Lön i Norden

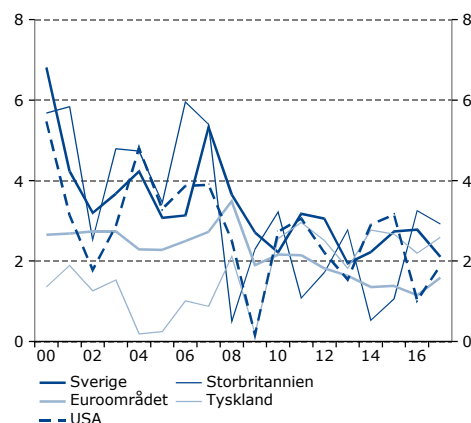
Årlig procentuell förändring

Källor: Europeiska kommissionen och Macrobond.

Diagram 16 Lön i utvalda länder

Årlig procentuell förändring

Källor: Europeiska kommissionen och Macrobond.

⁵ Island ingår inte i analysen.

I-IV”.⁶ Reformerna genomfördes i syfte att effektivisera den tyska arbetsmarknaden, genom att öka såväl utbudet som efterfrågan på arbetskraft, och att förbättra matchningen.

Empiriska resultat från flera studier pekar på att Hartz-reformerna sammantaget har lett till en signifikant lägre arbetslöshet, kortare arbetslöshetstider och högre sysselsättning.⁷ Hartz-reformerna har påverkat reservationslönerna i Tyskland och troligen även lönebildningen mer allmänt. Det finns vissa belegg för att genomsnittslönerna har dämpats, att lönespridningen har ökat och att lönerna för dem som fått arbete efter en arbetslöshetsperiod har blivit lägre till följd av reformerna.⁸ Det är naturligtvis svårt att veta hur mycket den tyska arbetsmarknadsutvecklingen sedan början av 2000-talet har påverkats av Hartz-reformerna och hur mycket som beror på andra faktorer, till exempel konjunkturen. I denna genomgång blir det därför svårt att relatera den tyska lönetillväxten till den konjunkturella utvecklingen före och efter finanskrisen bröt ut.

Syftet med detta kapitel är att redogöra för de viktigaste förklaringsfaktorerna till de senaste årens dämpade nominella löneutveckling internationellt. Genomgången utgår från de förklaringar som diskuterats av internationella organisationer och centralbanker. Vissa av förklaringsfaktorerna är strukturella och har en tydlig teoretisk koppling till löneutvecklingen, så som låg produktivitetstillväxt och dämpade inflationsförväntningar. Även arbetsmarknadsläget är av intresse i analysen av lönetillväxten, men då av cykliska skäl. I kapitlet analyseras hur dessa faktorer utvecklats de senaste åren i en rad av Sveriges viktigaste konkurrentländer. De länder och grupper av länder som ingår i analysen är: Danmark, euroområdet, Norge, Storbritannien och USA. För euroområdet betonar analysen Finland och Tyskland. Analysen sträcker sig från 2000–2017 men exkluderar åren 2008–2010 då finanskrisens utbrott resulterade i stor volatilitet för undersökta faktorer.

Andra förklaringar som diskuteras är av mer hypotetisk karaktär och svårare att mäta. Samtliga faktorer som studeras i kapitlet och dess väntade inverkan på löneutvecklingen redovisas i tabell 1. Om faktorn väntas ha en lönedrivande effekt noteras detta med +. Om faktorn väntas vara lönedämpande noteras detta med –. Slutligen, om faktorn kan ha såväl lönedrivande som lönedämpande effekter noteras detta som +/- i tabellen.

⁶ För en detaljerad genomgång av Hartz I-IV, se fördjupningen "Arbetsmarknadsreformer i Tyskland och Sverige", Konjunkturinstitutet (2016a).

⁷ Se exempelvis Krause och Uhling (2012), Krebs och Scheffel (2013), Launov och Waelde (2013), Dlugosz m.fl. (2014) samt Stephan och Lecumberry (2015).

⁸ Se exempelvis Arent och Nagl (2013), Gianelli m.fl. (2013) och Engbom m.fl. (2015).

Tabell 1 Effekter på lönetillväxten av strukturella och cykliska förändringar

Effekt på lönetillväxten vid en ökning av respektive faktor

Faktor	Lönetillväxt
Produktivitet	+
Inflationsförväntningar	+
Resursutnyttjande på arbetsmarknaden	
Arbetslöshet	–
Timgap	+
Flexibilitet på arbetsmarknaden	
Visstidsanställningar	–
Egenföretagande	+/-
Facklig anslutningsgrad	+/-
Gigekonomin	+/-
Beteendeeffekter efter finanskrisen	–
Globalisering	+/-

Källa: Konjunkturinstitutet, baserat på bland annat OECD (1997), IMF (2017) och Konjunkturinstitutet (2013).

Produktivitetstillväxt och inflationsförväntningar

De strukturella faktorer som påverkar lönetillväxten är framför allt produktivitetsutvecklingen och förväntad inflation.⁹ Inledningsvis i detta avsnitt redogörs för den teoretiska relationen mellan produktivitet, inflationsförväntningar och löneutveckling. Därefter analyseras utvecklingen i de undersökta länderna.

SVAG PRODUKTIVITETSTILLVÄXT DÄMPAR LÖNEUTVECKLINGEN

Produktivitetsutvecklingen i näringslivet är en central faktor i analysen av löneutvecklingen.¹⁰ Om produktiviteten minskar, minskar allt annat lika även värdet av att anställa ytterligare en arbetstagare. För en given arbetskraftskostnad leder detta till en lägre efterfrågan på arbetskraft, vilket i sin tur tenderar att hålla nere löneutvecklingen.

Eftersom löner är trögrörliga är det normalt trenden i produktivitetsutvecklingen som spelar roll för lönetillväxten. Det finns vanligen även en viss fördröjning i relationen mellan den trendmässiga produktivitetstillväxten och den observerade löneutvecklingen.¹¹ Eftersom den trendmässiga produktivitetstillväx-

⁹ Se exempelvis OECD (1997).

¹⁰ Med produktivitet avses här arbetsproduktiviteten, vilken definieras som förädlingsvärde i fast pris per arbetad timme. Se "Produktiviteten i Sverige", Konjunkturinstitutet (2017), för en mer genomgående analys.

¹¹ Se kapitlet "Löner och konjunktur i Sverige" för en empirisk analys av hur produktivitetstillväxten påverkar löneutvecklingen i Sverige.

ten inte är direkt observerbar, och olika sätt finns för att uppskatta trenden, studeras här i stället den faktiska produktivitetstillväxten sett över en längre tidsperiod.

SVAG PRODUKTIVITETSTILLVÄXT SEDAN 2011

I samband med att finanskrisen bröt ut 2008 föll produktiviteten i samtliga undersökta länder, med undantag för i USA. I de undersökta europeiska länderna var minskningen som mest påtaglig i Finland och i Tyskland. Denna produktivitetssvacka följdes av en uppgång i de flesta länderna nästkommande år, men sedan 2011 har produktivitetstillväxten i genomsnitt varit lägre än perioden 2001–2007 i samtliga av de undersökta länderna (se diagram 17).

Den genomsnittliga produktivitetstillväxten var under 1 procent per år 2011–2017. Jämfört med åren 2001–2007 är skillnaden mest påtaglig för Finland och Sverige, där den genomsnittliga produktivitetsutvecklingen var 1,5 procentenheter lägre 2011–2017.¹²

Som framgår av diagram 17 var skillnaden i produktivitetsutvecklingen mellan de olika länderna större 2001–2007 än 2011–2017. Denna synkronisering tyder på att produktivitetsutvecklingen har en gemensam internationell komponent. Enligt IMF (2017) är den dämpade produktivitetsutvecklingen den enskilt viktigaste förklaringen till att löneökningarna inte tagit fart i de OECD-länder där konjunkturåterhämtningen kommit långt, så som i Tyskland, Storbritannien och USA.¹³ Även Bank of England (2017a) hänvisar till den svaga produktivitetsutvecklingen som en viktig förklaring till den dämpade löneutvecklingen i Storbritannien.

STOR SKILLNAD I ENHETSARBETSKOSTNADERNAS UTVECKLING I OLIKA LÄNDER

Produktivitetstillväxten tillsammans med förändringen i arbetskostnader per timme visar utvecklingen av den så kallade enhetsarbetskostnaden.¹⁴ Ett sätt att se i vilken utsträckning den dämpade produktivitetsutvecklingen verkar kunna förklara de låga löneökningarna är därför att studera hur enhetsarbetskostnaderna har utvecklats. Om lönetillväxten fullt ut varierar med produktivitetstillväxten, utvecklas enhetsarbetskostnaden i jämn takt. Diagram 18 jämför utvecklingen av enhetsarbetskostnader i utvalda länder mellan perioderna 2001–2007 och 2011–2017. Överlag visar utvecklingen av enhetsarbetskostna-

¹² Finland och Sverige är de två länderna i analysen med högst genomsnittlig produktivitetstillväxt 2001–2007. Den jämförelsevis höga produktivitetstillväxten kan till stor del hänföras till ländernas relativt stora IKT-sektor, vilken globalt sett hade en hög produktivitetstillväxt under perioden.

¹³ Se IMF (2017) och IMF (2018).

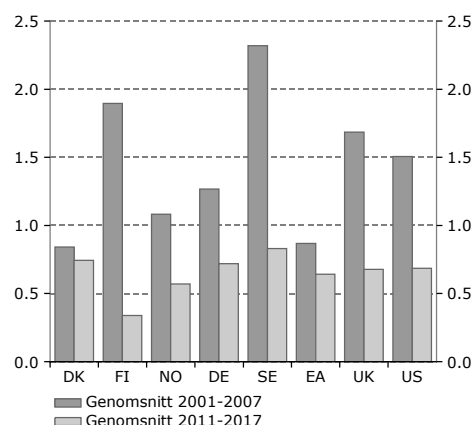
¹⁴ Utöver timlön innefattar arbetskostnader per timme även arbetsgivaravgifter och löneskatter. I termer av utvecklingstal är skillnaderna mellan timlön och arbetskostnader normalt sett små. Vid stora förändringar i arbetsgivaravgifter eller löneskatter kan dock skillnaden bli betydande.

Landsbeteckningar

DE	Tyskland
DK	Danmark
EA	Euroområdet
FI	Finland
NO	Norge
SE	Sverige
UK	Storbritannien
US	USA

Diagram 17 Produktivitet i utvalda länder

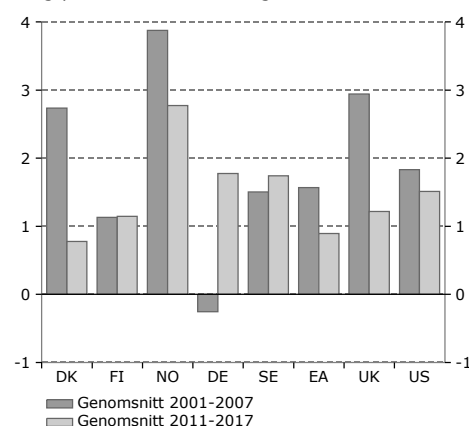
Årlig procentuell förändring

Källor: OECD och Macrobond.

Diagram 18 Enhetsarbetskostnader i utvalda länder

Årlig procentuell förändring

Källor: OECD och Macrobond.

derna inte någon enhetlig förändring 2011–2017 jämfört med 2001–2007.

I synnerhet i Danmark, Norge, Storbritannien och euroområdet har enhetsarbetskostnaden haft en dämpad utveckling 2011–2017 jämfört med 2001–2007. I Danmark och euroområdet är det dock bara små skillnader i produktivitetstillväxten mellan de två perioderna. Att de danska enhetsarbetskostnaderna utvecklats svagt 2011–2017 beror därför främst på lägre löneökningar. För Norge och framför allt Storbritannien är det däremot större skillnader i produktivitetstillväxten. För samtliga av dessa länder innebär den påtagliga skillnaden i utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna att arbetskostnadstillväxten har minskat mer än vad produktivitetstillväxten har. Därmed bör det finnas andra faktorer som har dämpat lönetillväxten i dessa länder.

I Finland, Sverige och USA visar jämförelsen endast på små skillnader i enhetsarbetskostnadernas utveckling under de två perioderna. Löneutvecklingen har alltså i stora drag växlat ner i samma grad som produktivitetstillväxten. Utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna i Tyskland måste, i likhet med löneökningarna, ses i ljuset av de arbetsmarknadsreformer som inträffade under inledningen av 2000-talet (se faktarutan ”Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005”).

Även om produktivitetstillväxten har växlat ner i samtliga undersökta länder har förändringen av enhetsarbetskostnaderna varierat mer mellan länderna. För flera länder innebär detta att även med hänsyn tagen till den svaga produktivitetstillväxten har lönerna ökat jämförelsevis lite.

INFLATIONSFÖRVÄNTNINGAR PÅVERKAR AVTALADE LÖNEÖKNINGAR

Utrymmet för nominella löneökningar hänger samman med i vilken takt som priserna kan förväntas stiga. På sikt ankras de nominella löneökningarna av centralbankernas inflationsmål eftersom det är de reala lönerna, det vill säga löneutvecklingen med hänsyn tagen till inflationen, som spelar roll för efterfrågan på arbetskraft.¹⁵ Det är svårt att veta hur inflationen kommer att utvecklas och därmed vad den slutliga reallönen kommer att bli. Förväntningarna om inflationen för den tidsperiod löneförhandlingarna avser blir därför vägledande för den löneutveckling arbetsgivare och arbetstagare enas om. Under en lågkonjunktur kan inflationsförväntningarna sjunka under centralbankens inflationsmål eftersom det är vanligt att inflationen då tillfälligt avviker från målet. Detta kan därför påverka hur arbetstagare och arbetsgivare agerar så att dämpade inflationsförväntningar får en direkt dämpande effekt på de nominella lönerna.

¹⁵ Reallön mäts ofta som den nominella lönen relativt konsumentprisernas utveckling. Men efterfrågan på arbetskraft beror i högre utsträckning på löneutvecklingen relativt utvecklingen av företagens priser (förädlingsvärdepriset), vilket inte är detsamma som konsumentpriserna.

I länder där nominella löneförhandlingar utgår från en avtalsrörelse, såsom i Tyskland och de nordiska länderna, tar arbetsmarknadens parter hänsyn till den reala lönetillväxten genom deras förväntningar på inflationsutvecklingen under avtalsperioden. Även i länder där löneförhandlingarna inte tar sin utgångspunkt i en avtalsrörelse kommer inflationsförväntningar att påverka den nominella löneutvecklingen. Höga inflationsförväntningar från hushåll kan exempelvis generera högre löneanspråk som därigenom kan resultera i högre inflation om företagen möter dessa anspråk.

Eftersom inflationsförväntningar är en prognos över inflationsutvecklingen kan dessa stämma mer eller mindre väl överens med den faktiska inflationen. Om inflationen blir oväntat hög eller låg kan detta därmed resultera i en annan reallöneutveckling än den som antogs under löneförhandlingarna.

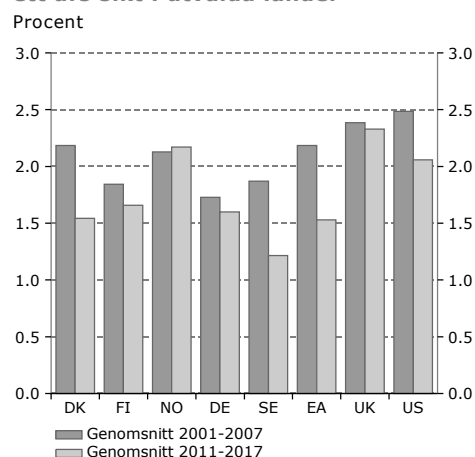
DÄMPADE INFLATIONSFÖRVÄNTNINGAR UNDER EN LÄNGRE TID

Diagram 19 illustrerar inflationsförväntningar på ett års sikt. Under perioden 2000–2007 var de genomsnittliga inflationsförväntningarna på ett års sikt mellan 1,5–2,5 procent i alla undersökta länder.¹⁶ 2011–2017 har inflationsförväntningarna varit lägre i samtliga länder förutom Norge. I Norge har inflationsförväntningarna legat kvar på en högre nivå under en lång period, och verkar nästan opåverkade av finanskrisens utbrott. Det bör i sammanhanget noteras att Norge hade ett högre inflationsmål under den undersökta perioden, vilket kan vara bidragande till att de norska inflationsförväntningarna skilt sig från förväntningarna i övriga länder.¹⁷

Även i Storbritannien har de genomsnittliga inflationsförväntningarna legat kvar på en hög nivå 2011–2017. I Storbritannien var inflationsförväntningarna över 3 procent 2011–2012, men sjönk fram till den brittiska Brexitomröstningen 2016. Därefter har förväntningarna åter stigit och låg 2017 över Bank of Englands mål om 2 procents KPI-inflation. Inom euroområdet har inflationsförväntningarna varit betydligt lägre än ECB:s inflationsmål sedan 2011, och i synnerhet sedan 2014. I genomsnitt sedan 2011 har de uppgått till ca 1,5 procent. Även i USA har inflationsförväntningarna dämpats något 2011–2017 jämfört med 2001–2007.

Den generella bilden är att inflationsförväntningarna har varit lägre 2011–2017 än 2001–2007, med undantag för Norge där inflationsförväntningarna i genomsnitt varit högre under den

Diagram 19 Inflationsförväntningar på ett års sikt i utvalda länder

Källor: IFO och Macrobond.

¹⁶ Inflationsförväntningarna avser den förväntade procentuella utvecklingen av KPI på ett års sikt. Frågan skickas ut av IFO och besvaras av företag och olika organisationer (däribland Konjunkturinstitutet) som anses ha hög ekonomisk kompetens gällande utvecklingen i sitt land.

¹⁷ Samtliga länder förutom Norge och USA har inflationsmål på eller nära 2 procent. I Norge var målet 2,5 procent under den undersökta perioden, men är från och med 2018 2 procent. I USA motsvarar målet en KPI-inflation om ca 2,3 procent.

senaste perioden. I länderna med lägre inflationsförväntningar är det troligt att detta har dämpat lönetillväxten 2011–2017.

SVÅRT ATT DRA EN GENERELL SLUTSATS OM REALLÖNEUTVECKLINGEN

Låg inflation och låga inflationsförväntningar under framför allt 2015–2016 har diskuterats av bland annat ECB (2016) och Europeiska kommissionen (2016) som en förklaring till den dämpade löneökningstakten. Båda institutionerna argumenterar för att den svaga nominella lönetillväxten i euroområdet respektive EU delvis är en naturlig konsekvens av den låga inflationen.

Hur de reala lönerna påverkas av inflationsutvecklingar beror på kort sikt på om förväntningarna infrias eller inte. Om inflationen blir lägre än de förväntningar som lönesättningen utgått från blir reallönerna högre än väntat. För flera länder i analysen har reallönetillväxten dämpats mindre än den nominella lönetillväxten. En genomsnittligt förhållandevis stabil reallönetillväxt i dessa länder tyder således på att dämpade inflationsförväntningar och inflation kan vara en delförklaring till de låga nominella löneökningarna.

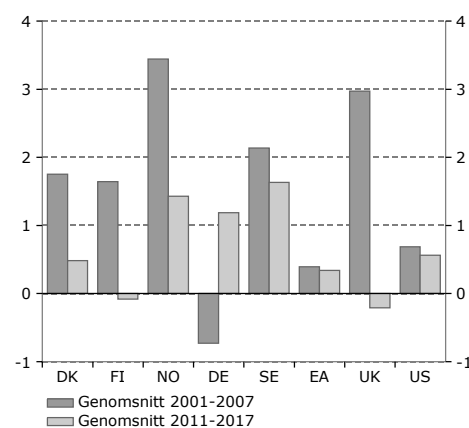
Diagram 20 visar den genomsnittliga reallöneutvecklingen i de undersökta länderna. Jämfört med övriga undersökta länder har reallöneutvecklingen varit som högst i Sverige 2011–2017 (se diagram 20). I Norge och Tyskland ökade reallönerna med i genomsnitt något över 1 procent per år under denna period.¹⁸ I Sverige var motsvarande siffra närmare 2 procent per år.¹⁹ I Storbritannien har reallönetillväxten i genomsnitt varit negativ sedan 2011, vilket troligen beror på en oväntat hög inflation till följd av det försvagade pundet. Finland har haft en negativ reallöneutveckling 2011–2017 som följd av låga nominella löneökningar (se diagram 15). I Danmark, euroområdet och USA har reallöneutvecklingen varit svagt positiv 2011–2017.

Det finns alltså ingen entydig bild av reallöneutvecklingen i de olika länderna under perioden 2011–2017. I Norge, Sverige och Tyskland har reallönetillväxten varit god, då de dämpade nominella löneökningarna sammanfallit med låg inflation. I de länder där reallöneutvecklingen varit svag är bilden tvetydig; i vissa fall beror det på hög inflation, i andra fall på mycket låg nominell lönetillväxt.

¹⁸ Den negativa reallönetillväxten i Tyskland före finanskrisen beror till stor del på de arbetsmarknadsreformer som genomfördes under denna period. Se faktarutan "Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005".

¹⁹ Att den svenska reallönetillväxten i genomsnitt har varit god under hela den undersökta perioden kan möjligtvis förklaras av överskattade inflationsförväntningar från arbetsmarknadens parter. Under åren 2011–2014 var exempelvis inflationsförväntningarna 0,7 procentenheter högre än den faktiska inflationen i Sverige. Se kapitlet "Löner och konjunktur i Sverige" för en utökad analys av den svenska lönetillväxten.

Diagram 20 Reallön i utvalda länder
Årlig procentuell förändring

Anm. Reallönen avser här den nominella löneutvecklingen enligt Europeiska kommissionen deflaterad med HIKP från Eurostat för europeiska länder. För USA deflateras istället lönen med KPI från Bureau of Labor Statistics (BLS).

Källor: Europeiska kommissionen, Eurostat och BLS.

Löneutvecklingen i relation till resursutnyttjandet på arbetsmarknaden

Utöver strukturella faktorer påverkas lönetillväxten av konjunkturläget på arbetsmarknaden. När arbetsmarknaden återhämtar sig efter en lågkonjunktur har detta historiskt resulterat i en stigande löneökningstakt, om än med en viss fördröjning. Detta mönster har dock brutits i många länder under de senaste årens konjunkturförstärkning på arbetsmarknaden. För vissa länder är det just avsaknaden av detta samband mellan resursutnyttjandet på arbetsmarknaden och lönetillväxten som har överraskat när läget på arbetsmarknaderna förbättrats de senaste åren. Att mäta resursutnyttjandet på arbetsmarknaden är svårt eftersom det är svårt att uppskatta hur stort det potentiella utbudet av arbetskraft är. Detta avsnitt ämnar redogöra för några olika mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden i undersökta länder och hur dessa relateras till lönetillväxten. Såväl analysen som diagrammen diskuterar i stor utsträckning utvecklingen 2017 i relation till 2007 som ett sätt att relatera konjunkturläget 2017 till föregående högkonjunktur.

LÄGRE ARBETSLÖSHET RESULTERAR NORMALT I HÖGRE LÖNEÖKNINGAR

I en konjunkturuppgång sjunker i regel arbetslösheten till följd av att sysselsättningen stiger. Successivt blir därmed de lediga resurserna på arbetsmarknaden mindre. En sådan utveckling på arbetsmarknaden leder normalt till att arbetsgivare behöver betala högre löner för att lyckas rekrytera.²⁰ En anledning är att lägre arbetslöshet leder till ett förbättrat förhandlingsläge för löntagarna. IMF (2018) bedömer att det faktum att arbetslösheten i många länder fortfarande är betydligt högre 2017 än åren innan finanskrisen bröt ut är en viktig förklaring till den dämpade löneökningstakten i dessa länder. Av undersökta länder i detta kapitel gäller detta majoriteten av länderna inom euroområdet samt Danmark.

Sambandet mellan en viss nivå på arbetslösheten och lönetillväxten kan variera över tid, bland annat eftersom även jämviktsarbetslösheten varierar över tid.²¹ Om jämviktsarbetslösheten varierar beskriver den faktiska arbetslöshetens nivå inte på ett bra sätt hur resursutnyttjandet på arbetsmarknaden ändras över tiden. Med denna brasklapp kan det ändå konstateras att för samtliga av de nordiska länderna samt för euroområdet var arbetslösheten 2017 fortfarande på högre nivåer än 2007 (se diagram 21 och diagram 22). Detta mått indikerar därmed att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden, mätt med arbetslöshetens

²⁰ Se kapitlet "Löner och konjunktur i Sverige" för en redogörelse för relationen mellan arbetslöshet och svenska löner.

²¹ Jämviktsarbetslösheten är den delen av arbetslösheten som inte beror på konjunkturläget, utan strukturella faktorer. Se "Jämviktsarbetslöshetens utveckling till och med 2030" i Konjunkturinstitutet (2017), för en detaljerad redogörelse.

nivå, var mindre ansträngt 2017 i de nordiska länderna och i euroområdet i stort än 2007. I övriga undersökta länder var arbetslösheten på lägre nivåer 2017 än 2007. Detta indikerar att arbetsmarknaden har återhämtat sig i dessa länder.

ARBETSLÖSHETEN HAR SJUNKIT MEN ÄR FORTFARANDE HÖGRE ÄN FÖRE FINANSKRISEN BRÖT UT I FLERA LÄNDER

I samband med lågkonjunkturen efter finanskrisens utbrott 2008 steg arbetslösheten i alla de undersökta länderna (se diagram 21 och diagram 22). Utvecklingen från 2011 och fram till 2017 skiljer sig dock markant åt mellan länderna. I Danmark och Sverige har arbetslösheten sjunkit stadigt sedan 2013. I Finland fortsatte arbetslösheten att stiga ända till 2015 och har börjat minska först de senaste två åren. I Norge är det först efter 2016 som arbetslösheten börjat sjunka. I samtliga av de nordiska länderna var dock arbetslösheten fortfarande högre 2017 än 2007.

I Storbritannien, USA och Tyskland sjönk arbetslösheten under ett antal år och var 2017 lägre än 2007 (se diagram 22).²² Inom euroområdet präglades den genomsnittliga arbetslösheten fortfarande av mycket hög arbetslöshet i en del euroländer 2017, men även här har arbetslösheten sjunkit under senare år.

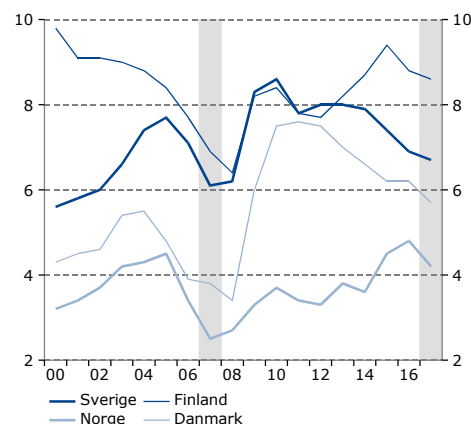
ARBETADE TIMMAR ALTERNATIV INDIKATOR PÅ ARBETSMARKNADSLÄGET

Vid en bedömning av hur högt eller lågt resursutnyttjandet är på arbetsmarknaden relateras den variabel som analyseras till en långsiktigt hållbar – eller potentiell – nivå. Även om arbetslösheten sjunker och sysselsättningsgraden stiger under en återhämtningsperiod kan det vara svårt att bedöma när arbetsmarknaden har återhämtat sig helt och när resursutnyttjandet börjar bli högt.

Som ett alternativt sätt att belysa utvecklingen på arbetsmarknaden visas här antalet arbetade timmar som en indikator på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden.²³ Utvecklingen av arbetade timmar redovisas i relation till dess trend i respektive land eller grupp av länder.²⁴ Det ger ett ungefärligt mått på arbetsmarknadsläget sett till landets potential.²⁵ Om det så kallade timgapet är positivt indikerar detta att det arbetas fler timmar än vad som är hållbart i ett långsiktigt perspektiv. Om timgapet är

Diagram 21 Arbetslöshet i Norden

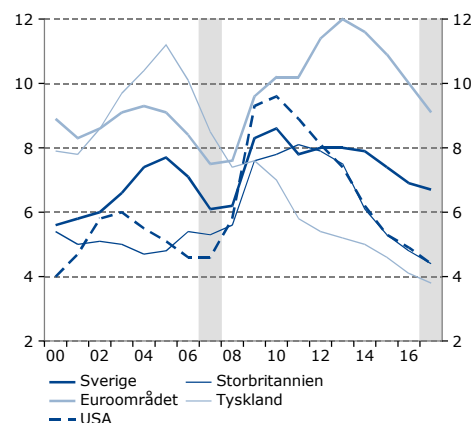
Procent av arbetskraften, 15–74 år

Källa: Eurostat.

Diagram 22 Arbetslöshet i utvalda länder

Procent av arbetskraften, 15–74 år

Källa: Eurostat.

²² Se rutan "Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005".

²³ Se rutan "BNP-gap som ett alternativt mått på resursutnyttjandet" för en diskussion kring olika mått på resursutnyttjandet i ekonomin.

²⁴ För Sverige beräknar Konjunkturinstitutet potentiellt antal arbetade timmar i samband med beräkningen av potentiell BNP. Timgapet beräknas därefter som relationen mellan faktiskt arbetade timmar och den potentiella nivån. Se Konjunkturinstitutet (2015) för en mer detaljerad beskrivning av beräkningsmetoden.

²⁵ I den här redovisade analysen av nivån på arbetade timmar görs ingen bedömning. Måttet på timgapet som används är de faktiska timmarnas avvikelser från trend. För samtliga länder beräknas trenden med ett HP-filter av den faktiska serien med lambda satt till 100.

negativt indikerar detta i stället att det finns resurser i form av arbetade timmar kvar att nyttja på arbetsmarknaden.

Timgapet förefaller vara mer informativt än arbetslösheten vad gäller arbetsmarknadsläget i Tyskland. Jämfört med 2007 var arbetslösheten betydligt högre före finanskrisen än 2017 (se diagram 22). Arbetslösheten var dock fortsatt uppdriven 2007 på grund av de arbetsmarknadsreformer som genomfördes under inledningen på 2000-talet i Tyskland (se rutan ”Den tyska löneutvecklingen har påverkats av arbetsmarknadsreformer 2003–2005”). I termer av timgapet rådde det däremot högkonjunktur på den tyska arbetsmarknaden 2007. Även 2017 var timgapet positivt, om än inte lika högt som under 2007 (se diagram 23).

TVETYDIG ÅTERHÄMTNING I DE NORDISKA LÄNDERNA

I Sverige blev timgapet positivt 2016 (se diagram 24). Även om den svenska arbetslösheten fortfarande var högre 2017 än 2007 pekar alltså detta mått på att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden 2017 var ansträngt.²⁶ Även i Danmark blev timgapet positivt 2016, fastän arbetslösheten 2017 var högre än 2007. År 2007 resulterade det ansträngda läget på den danska arbetsmarknaden i en löneökningstakt på dryga 3,7 procent, medan löneökningarna 2017 låg på knappa 1,3 procent. Resursutnyttjandet både på den svenska och danska arbetsmarknaden var dock lägre 2017 än 2007 mätt med timgapet.

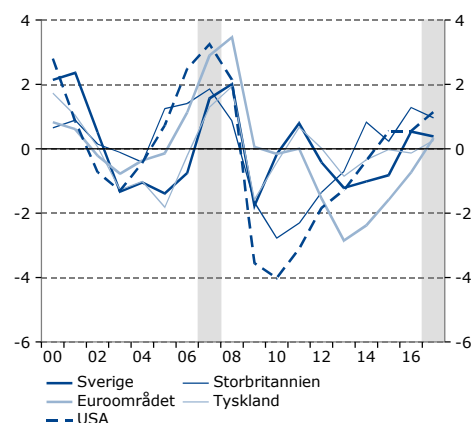
I Finland och Norge stämmer utvecklingen av arbetslösheten och timgapet väl överens. I Finland var timgapet negativt 2009–2010 men blev därefter positivt 2011–2012. Timgapet föll sedan tillbaka 2013 och var fortfarande negativt 2017. Finska löneökningar har till stor del följt resursutnyttjandet på arbetsmarknaden mätt med timgapet. Lönerna ökade med över 3 procent i genomsnitt 2011–2012, för att sedan öka långsammare när resursutnyttjandet på arbetsmarknaden blev lägre.

Även i Norge blev timgapet positivt 2011. Efter toppen 2012 vände timgapet nedåt och 2016 blev det negativt. I Norge var den genomsnittliga löneökningen under åren 2011–2015 uppe mot 4 procent. I relation till timgapet kan därmed löneutvecklingen de senaste åren, både i Finland och Norge, ses som väntad.

TIMGAPET POSITIVT I DE ANGLOSAXISKA LÄNDERNA

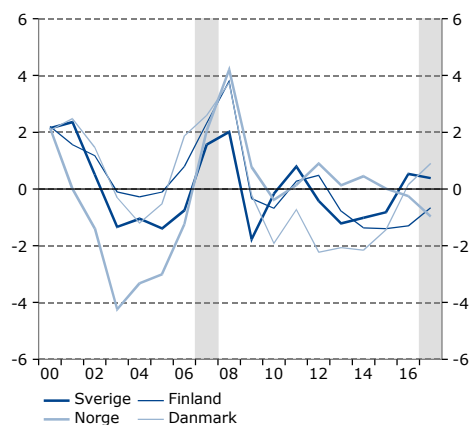
I Storbritannien fullbordades återhämtningen på arbetsmarknaden i termer av timgapet redan 2014. Arbetslösheten och timgapet ger därmed en relativt samstämmig bild av resursutnyttjandet på arbetsmarknaden i Storbritannien. Resursutnyttjandet

Diagram 23 Timgap i utvalda länder
Procent av potentiellt arbetade timmar

Källor: Europeiska kommissionen, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

Diagram 24 Timgap i Norden
Procent av potentiellt arbetade timmar

Källor: Europeiska kommissionen, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

²⁶ Utvecklingen av det svenska timgapet i diagram 24 motsvarar i stora drag det timgap som Konjunkturinstitutet använder i sin bedömning av det svenska arbetsmarknadsläget. Enligt Konjunkturinstitutets officiella arbetsmarknadsgap steg resursutnyttjandet på arbetsmarknaden mellan 2016 och 2017 och är efter 2017 ansträngt. Se Konjunkturinstitutet (2018) för en uppdaterad redovisning av det svenska arbetsmarknadsgapet.

var med båda dessa mått något högre än normalt både 2007 och 2017. Lönerna steg med närmare 5,5 procent 2007. Under 2017 var löneökningstakten lägre; drygt 3 procent.

År 2015 blev timgapet positivt i USA. Även här har arbetslösheten sjunkit till nivåer under de som uppmättes före finanskrisen. År 2007 steg amerikanska löner med knappa 4 procent, medan löneökningstakten var ungefär hälften så hög 2017.

RESURSUTNYTTJANDET I EUROOMRÅDET HAR PÅVERKATS AV TILLVÄXT I ARBETSKRAFTEN

Timgapet i euroområdet som helhet blev positivt 2017 och den djupa och utdragna lågkonjunkturen på arbetsmarknaden mätt på detta sätt tog då slut. Även om resursutnyttjandet på arbetsmarknaden som helhet i euroområdet då började bli något ansträngt, var det ett betydligt mer ansträngt läge 2007 (se diagram 23). Även arbetslösheten i euroområdet var fortfarande högre 2017 än 2007 samtidigt som sysselsättningsgraden var högre 2017 än 2007. Detta kan till viss del bero på en större tillväxt i arbetskraftsdeltagandet än i sysselsättningsgraden.²⁷ Eftersom euroområdet är en sammanvägning av flera länder är det svårt att bedöma om de låga löneökningarna i euroområdet beror på strukturella faktorer, cykliska faktorer eller en kombination av dem.

Timgapet jämfört med BNP-gap enligt OECD

Att mäta resursutnyttjandet i ekonomin innebär att relatera den faktiska utvecklingen till någon form av potential. Ett mått på resursutnyttjandet i ekonomin är BNP-gapet, det vill säga faktisk BNP:s avvikelse från dess potentiella nivå.²⁸ Det går dock inte att observera den potentiella nivån på BNP i data, vilket gör att denna bedömning kan skilja sig åt mellan olika bedömare och ändras i takt med att ny information tillkommer. Här diskuteras OECD:s bedömning av BNP-gapen i euroområdet, USA och Sverige i syfte att nyansera den bild av resursutnyttjandet som ges av de timgap som används i kapitlet som mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden. Det är viktigt att betona att BNP-gap mäter resursutnyttjandet i ekonomin som helhet, medan timgapet mäter resursutnyttjandet på arbetsmarknaden. Resursutnyttjandet i ekonomin i stort behöver inte vara detsamma som resursutnyttjandet på arbetsmarknaden.

I OECD:s BNP-gap ingår en bedömning av den potentiella produktionsnivån i ekonomin. En sådan bedömning

²⁷ Se exempelvis ECB (2018) för en analys av arbetskraftsutvecklingen i euroområdet.

²⁸ Potentiell BNP definieras som den produktionsnivå som skulle uppnås vid ett långsiktigt hållbart resursutnyttjande av produktionsfaktorerna arbete och kapital. För en detaljerad redogörelse för Konjunkturinstitutets bedömning av Sveriges BNP-gap, se fördjupningen "En sammanfattande indikator för resursutnyttjandet i ekonomin", Konjunkturinstitutet (2016b).

möjliggör att man tar hänsyn till förändringar i ekonomin som anses strukturella, snarare än konjunkturella. I de timgap som ingår i kapitlet finns ingen sådan bedömning av potentialen på arbetsmarknaden. Den potentiella nivån på arbetade timmar är i stället i denna studie en HP-filtrerad trend av den faktiska utvecklingen. Denna skillnad betyder exempelvis att stora fluktuationer i de faktiskt arbetade timmarna eventuellt kan få utslag på den potentiella nivån när ett bedömningsfritt HP-filter används, även om det finns andra faktorer som talar för en annan bedömning.

De analyserade gapen följer varandra i stora drag, men ger en annan bild av storleken på gapen. Enligt OECD befann sig USA fortfarande 2017 långt ifrån det resursutnyttjande som rådde 2007 och har fortfarande ett negativt gap (se diagram 25). Enligt OECD:s syn skulle alltså ett ihållande lågt resursutnyttjande kunna bidra till att förklara den dämpade lönetillväxten även i USA. Detta till skillnad från vad såväl arbetslösheten som timgapet indikerar. Även för euroområdet visar OECD:s mått ett negativt BNP-gap 2017, till skillnad från timgapet (se diagram 26). Detta mått stöder därmed den bild av fortsatt lediga resurser som arbetslösheten antyder. För Sverige anses BNP-gapet slutet sedan 2016 enligt OECD (se diagram 27). Detta är i linje med resursutnyttjandet på arbetsmarknaden utifrån timgapet i detta kapitel.

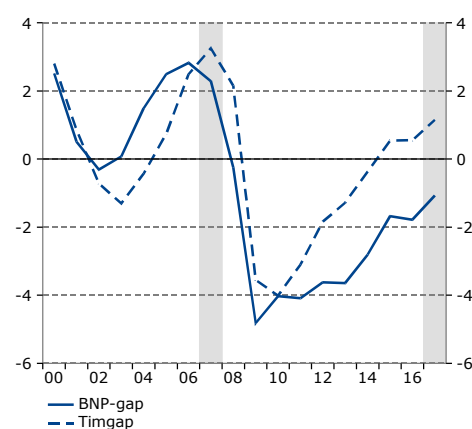
Sammanfattningsvis tyder resursutnyttjandet på arbetsmarknaden, mätt som timgap, på att det funnits lediga resurser på arbetsmarknaden i Finland och Norge under senare år. I dessa länder har detta troligen bidragit till att hålla nere löneökningarna. Det förefaller dock mindre troligt att det har gällt USA och Storbritannien, och inte heller Sverige sedan 2016. Inom euroområdet var arbetslösheten fortfarande väsentligt högre 2017 än 2007. Trots detta indikerar timgapet att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden inom euroområdet var högre än normalt 2017, vilket borde resulterat i högre löneökningar än vad som hittills setts under återhämtningen. I Tyskland har resursutnyttjandet på arbetsmarknaden endast varit ansträngt sedan 2017, vilket troligen kan förklara delar av den låga lönetillväxten. För Tysklands del kan dock inte, som tidigare noterats, rådande högkonjunktur på arbetsmarknaden jämföras med situationen före finanskrisen, då den tyska arbetsmarknaden genomgick stora reformer under inledningen på 2000-talet.

BIDRAG TILL LÖNETILLVÄXTEN

Tabell 2 sammanfattar de faktorer som diskuterats och deras inverkan på lönetillväxten inom respektive ekonomi. Ett minustecken innebär att faktorn ifråga bedöms ha hållit tillbaka lönetillväxten 2011–2017 jämfört med 2001–2007, medan ett plus-tecken betyder att faktorn bedöms ha bidragit till en högre lö-

Diagram 25 BNP-gap och timgap i USA

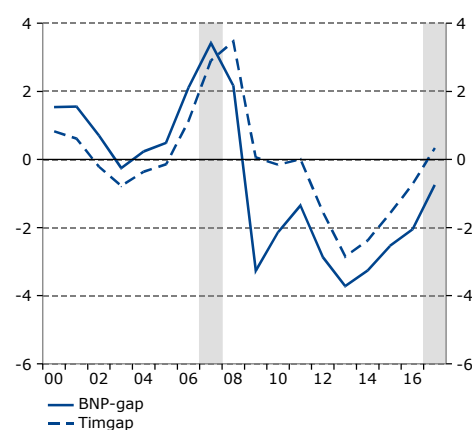
Procent av potentiell BNP respektive potentiellt arbetade timmar

Källor: Europeiska kommissionen, Macrobond och OECD.

Diagram 26 BNP-gap och timgap i euroområdet

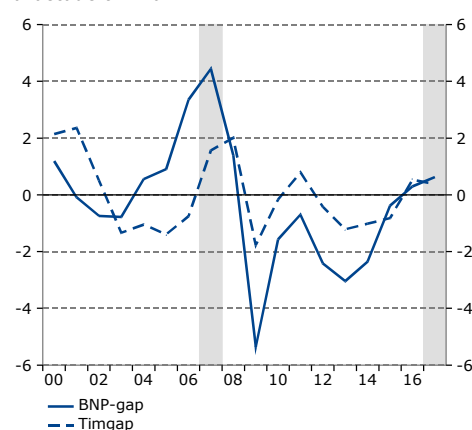
Procent av potentiell BNP respektive potentiellt arbetade timmar

Källor: Europeiska kommissionen, Macrobond och OECD.

Diagram 27 BNP-gap och timgap i Sverige

Procent av potentiell BNP respektive potentiellt arbetade timmar

Källor: Europeiska kommissionen, Macrobond och OECD.

neökningstakt. En nolla betyder slutligen att faktorn inte bedöms ha påverkat lönetillväxten mellan perioderna. Den lägre produktivitetstillväxten efter finanskrisen bedöms exempelvis ha hållit tillbaka löneökningarna i Sverige, men inte i Danmark.

Tabell 2 Bidrag till lönetillväxten 2011–2017 från strukturella och cykliska faktorer

Faktor	SE	NO	DK	FI	DE	EA	UK	US
Produktivitet	–	–	0	–	–	0	–	–
Inflationsförväntningar	–	0	–	–	0	–	0	–
Resursutnyttjande på arbetsmarknaden								
Arbetslöshet	–	–	–	–	+	–	+	0
Timgap	–	–	–	–	–	–	0	–

Anm. Tecknen i tabellen hänvisar till den inverkan faktorerna bedöms haft på lönetillväxten under åren efter finanskrisen. För en redogörelse för den teoretiska eller väntade relationen, se tabell 1.

Andra förklaringar till de låga löneökningarna

Även med hänsyn tagen till standardmässiga förklaringsfaktorer är löneutvecklingen i flera av de undersökta länderna överraskande dämpad.²⁹ Detta avsnitt syftar till att återge ett antal ytterligare förklaringar till den svaga löneutvecklingen som förts fram i olika analyser. En sådan förklaringsfaktor är att arbetsmarknaden i många länder har fått större inslag av flexibilitet, bland annat i form av att det kommit till mer flexibla arbetsformer både vad gäller arbetad tid och anställningstrygghet. Exempel på mer flexibla anställningsformer kan vara deltidsanställningar, visstidsanställningar, samt olika former av egenanställningar och egenföretagande.³⁰ Ökad flexibilitet på arbetsmarknaden kan även bero på över tid minskad facklig anslutningsgrad. Denna ökade flexibilitet kan hålla tillbaka löneökningarna genom försvagad förhandlingsstyrka hos arbetstagarna. Andra faktorer som brukar lyftas fram som möjliga förklaringar till den svaga löneutvecklingen är beteendeeffekter av den djupa och långa lågkonjunkturen, globaliseringen och den ökade rörligheten av arbetskraft mellan länder.

NEGATIV TREND I FACKLIG ANSLUTNINGSGRAD I NORDEN

Historiskt sett har fackföreningarnas ambition varit att säkerställa en god löneutveckling för fackets medlemmar. Facklig anslutningsgrad var mycket hög i de nordiska länderna under

²⁹ Se exempelvis IMF (2018).

³⁰ Bland annat Bank of England (2017b) och Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018b) har lyft fram ökad flexibilitet som en förklaring till den dämpade löneutvecklingen.

flera decennier.³¹ Under den undersökta perioden har facklig anslutningsgrad trendmässigt minskat i samtliga nordiska länder, om än bara svagt i Norge (se diagram 28). Detta kan ha bidragit till att hålla tillbaka löneutvecklingen.³² Den fackliga anslutningsgraden i Norden är också mycket högre än i de undersökta länderna utanför Norden (se diagram 29). Det måste också poängteras att den fackliga anslutningsgraden mäter andelen anställda som är fackligt anslutna, och inte täckningsgraden av kollektivavtal. I Sverige täcktes exempelvis 90 procent av löntagare av kollektivavtal 2016 fast fackanslutningsgraden var mycket lägre.³³ Kollektivavtalens täckningsgrad i Sverige har dessutom uppvisat en påfallande stabilitet och varit oförändrad de senaste tio åren.³⁴

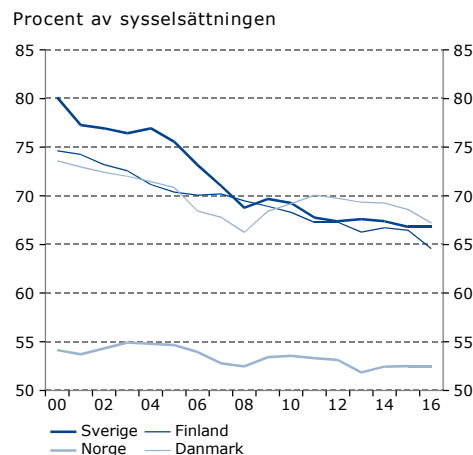
ENDAST MARGINELLA ÄNDRINGAR I ANDELEN VISSTIDSANSTÄLLNINGAR OCH EGENFÖRETAGANDE

En stigande andel tidsbegränsade anställningar liksom en ökande andel av olika typer av egenanställningar och egenföretagare skulle kunna tyda på en ökad flexibilitet på arbetsmarknaden. Tidsbegränsade anställningar är mer osäkra för arbetstagaren, vilket kan resultera i mer dämpade lönekrav än för tillsvidareanställda.³⁵ Egenföretagande kan till viss del vara dold arbetslöshet, eftersom vissa grupper har svårt att få anställning och egenföretagande kan då vara det enda alternativet för sysselsättning.³⁶ Detta kan också dämpa lönekraven.

Visstidsanställningar som andel av alla anställningar har utvecklats relativt konstant för de undersökta länderna 2001–2017 (se diagram 30). I Finland och Norge fanns färre visstidsanställningar under 2011–2017 än under 2001–2007. För övriga undersökta länder har visstidsanställningar som andel av alla anställningar ökat marginellt, med som mest 0,7 procentenheter i Sverige. För Europa i stort är det därmed svårt att bekräfta hypotesen om att visstidsanställningar blivit en alltmer vanlig anställningsform.

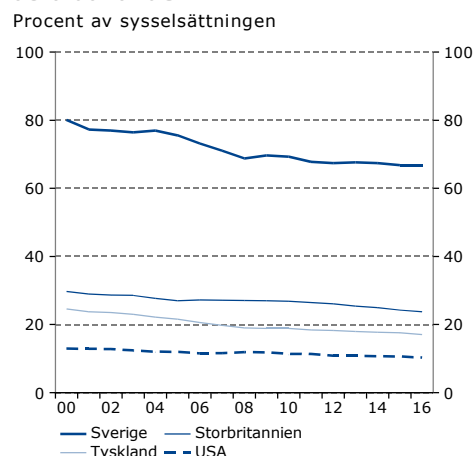
Även egenföretagande, som andel av sysselsättningen, har utvecklats relativt stabilt i de undersökta länderna 2001–2017 (se diagram 31). Om något har egenföretagande i genomsnitt minskat 2011–2017 jämfört med perioden 2001–2007 för majoriteten av länderna. Undantagen är Finland och Storbritannien där andelen egenföretagare har ökat något.

Diagram 28 Facklig anslutningsgrad i Norden

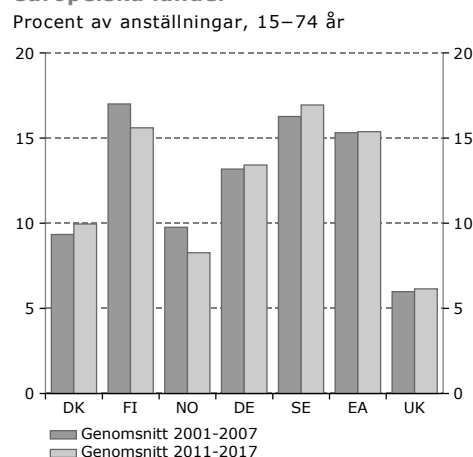
Källor: OECD och Macrobond.

Diagram 29 Facklig anslutningsgrad i utvalda länder

Källor: OECD och Macrobond.

Diagram 30 Visstidsanställningar i europeiska länder

Källa: Eurostat.

³¹ Se AER (2018a) för en detaljerad redogörelse för den fackliga anslutningsgraden i Sverige och övriga nordiska länder.

³² Relationen mellan facklig anslutningsgrad och lönetillväxt behöver inte vara linjär. När facklig anslutningsgrad är hög kan det finnas större incitament att säkerställa sysselsättning för facket medlemmar än att kräva höga löneökningar.

³³ Medlingsinstitutet (2018).

³⁴ Se Kjellberg (2017).

³⁵ Se exempelvis Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018b) samt OECD (2015).

³⁶ Se exempelvis Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018b) och Blundell m.fl. (2014).

Hur en förändrad andel egenföretagare påverkar den aggregerade lönetillväxten beror på hur egenföretagares inkomst fångas i lönestatistiken, vilket kan skilja sig åt mellan olika länder, och till vilken grad egenföretagande är dold arbetslöshet. I Sverige omfattas inte egenföretagares inkomster av lönestatistiken.

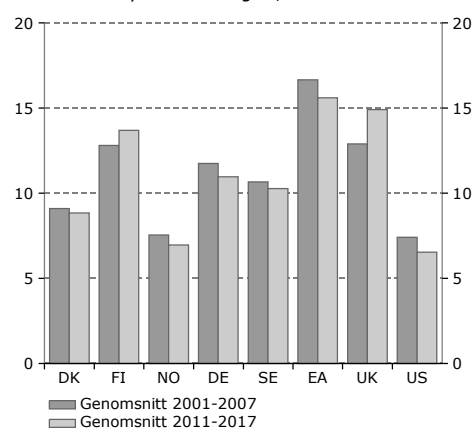
GIGEKONOMIN ÄR SVÅR ATT MÄTA

Kombinationen av en mer flexibel arbetsmarknad och teknologiska framsteg har möjliggjort utvecklingen av den så kallade gigekonomin. Gigekonomin har ingen entydig definition utan fungerar som ett samlingsbegrepp för arbetsformer där arbetstagaren själv ansvarar för att sälja tjänster och andra uppdrag till kunder.³⁷ Kännetecknen för denna arbetsform kan vara en hög grad av autonomi, uppdrags- eller tjänstebetalning samt en mycket tidsbegränsad relation mellan köpare och säljare av uppdraget eller tjänsten.³⁸ Gigekonomin är nära knuten till en så kallad plattformsekonomi, där företag specialiserar sig på att knyta ihop köpare och säljare av olika tjänster. Hur löneutvecklingen påverkas av en framväxande gigekonomi är oklart, eftersom både dess definition och omfattning är vag.

Att köpa och sälja tjänster eller uppdrag är i sig ingen ny företeelse. Däremot har utvecklingen och effektiviseringen av digitala plattformar under senare år gjort marknaden för dessa uppdrag mer global, vilket möjliggör en snabb utveckling av denna och liknande arbetsmarknadsformer. Men bland annat eftersom det inte råder konsensus kring hur gigekonomin eller plattformsekonomi ska definieras är det svårt att mäta omfånget av gigekonomin. Storleksuppskattningar behäftas därför med mycket osäkerhet. Enligt Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018b) har gigekonomin och andra likartade arbetsformer haft en snabb utveckling i USA. En liknande trend kan ännu inte utläsas i de nordiska länderna, men enkätundersökningar tyder på att denna sysselsättningsform har ökat i omfång, om än från en mycket låg nivå. Eftersom det saknas jämförbar statistik är det svårt att uppskatta storleksordningen på gigekonomin. Därmed är det även svårt att veta hur, eller i vilken utsträckning denna arbetsform påverkar lönetillväxten.

Diagram 31 Egenföretagande i utvalda länder

Procent av sysselsättningen, 15–74 år

Källa: Eurostat.

³⁷ För en mer djupgående analys av gigekonomin, se exempelvis Blix (2017) och Abraham m.fl. (2018).

³⁸ Se McKinsey (2016). Enligt denna studie är omkring 20 procent av arbetskraften i USA och EU15 engagerade i denna arbetsform. Dock har över hälften av dessa arbetsformen som komplement till en befintlig anställning. Samtidigt visar studien att 30 procent av dessa arbetstagarna har denna anställningsform trots att de hellre önskat sig mer traditionella arbetsformer.

BETEENDEEFFEKTER AV DEN DJUPA OCH LÅNGA LÅGKONJUNKTUREN KAN DÄMPA LÖNEUTVECKLINGEN

Majoriteten av faktorerna som påverkar löneutvecklingen gör det i regel med en viss eftersläpning.³⁹ Det tar bland annat tid för lönerna att anpassas till arbetsmarknadsläget. Att lönetillväxten ännu är mer dämpad trots att många indikatorer visar på ett högt resursutnyttjande på arbetsmarknaden kan bero på att sambandet denna gång är mer fördröjt än tidigare. ECB (2016) diskuterar hur och varför en djup lågkonjunktur kan resultera i att relationen mellan utvecklingen på arbetsmarknaden och lönetillväxten blir mer fördröjd än normalt.

Historiskt har lågkonjunkturer som uppstår i samband med en finanskris resulterat i djupare och mer långdragna lågkonjunkturer.⁴⁰ Dessutom är synkroniserade lågkonjunkturer, som den som följde finanskrisen, än djupare och mer långdragna än övriga lågkonjunkturer. Enligt IMF (2009) är en synkroniserad lågkonjunktur i genomsnitt 40 procent längre och 45 procent djupare än övriga lågkonjunkturer. Detta innebär i sin tur att löneutvecklingen blir dämpad under en längre period efter en synkroniserad lågkonjunktur, särskilt när lågkonjunkturen utlösts av en finanskris, därför att det då tar längre tid för arbetsmarknaderna att återhämta sig. Detta kan i sin tur påverka lönebildningen genom försvagad förhandlingsstyrka. Detta synsätt är i linje med den analys som förts i detta kapitel.

Bank of England (2017a) anser att den djupa lågkonjunkturen efter finanskrisen kan ha resulterat i ett återhållsamt beteende hos individer på arbetsmarknaden i löneförhandlingar. Beteendet förklaras med att en lång period av lågt resursutnyttjande på arbetsmarknaden resulterat i dämpade löneanspråk i fruktan av att andra möjligheter på arbetsmarknaden saknas.

OKLARA EFFEKTER PÅ LÖNEUTVECKLINGEN AV GLOBALISERINGEN

I en diskussion kring hypoteser om nya betingelser på arbetsmarknaden bör även globaliseringens inverkan på arbetsmarknaden ingå. Med globalisering avses i detta sammanhang ökad rörlighet av arbete, kapital och produktion över nationsgränser.

En effekt av globalisering för arbetsmarknaden kommer i form av arbetskraftsrörlighet mellan olika länder. Möjligheten att i större utsträckning anställa utländsk arbetskraft kan i sin tur ha resulterat i att löneutvecklingen inte påverkas av utvecklingen på den inhemska arbetsmarknaden i samma utsträckning som tidigare.⁴¹ För länderna inom EU tillkommer en ny aspekt av rörlighet då det blivit betydligt enklare för arbetskraften att utföra sitt arbete i andra länder än sitt ursprungsland.

³⁹ Se kapitlet "Löner och konjunktur i Sverige" för empiriska skattningar för Sverige.

⁴⁰ Se IMF (2009).

⁴¹ Se exempelvis BIS (2018).

Denna typ av ökad rörlighet kan dock ha både lönedämpande och lönedrivande effekter. Om utländsk arbetskraft exempelvis är billigare än svensk arbetskraft kan en ökad rörlighet av internationell arbetskraft ha en dämpande inverkan på svenska löner. Globaliseringen kan även innebära outsourcing av högproduktiva arbetsuppgifter till andra länder med lägre arbetskostnader.⁴² En sådan utveckling innebär att högavlönade jobb flyttas från den inhemska ekonomin till utlandet, vilket resulterar i en mindre lönedrivande sammansättning av arbetskraften inom företagen. Även möjligheten till outsourcing kan i sig ha en lönedämpande effekt på den inhemska arbetsmarknaden genom att konkurrenskraften hos anställda försvagas.⁴³

Men globaliseringen innebär även att outsourcing av lågproduktiva arbetsuppgifter blir lättare. En sådan utveckling kan leda till högre löner genom de sammansättningsförändringar som då uppkommer, särskilt i länder där det finns god tillgång på utbildad arbetskraft. Globalisering medför även att teknologiska innovationer sprids snabbare, vilket sannolikt bidragit till en ökad jobbpolarisering.⁴⁴ Detta kan ha både positiva och negativa effekter på lönerna och effekterna kan skilja sig åt mellan olika grupper i arbetskraften. Därmed är det svårt att teoretiskt bedöma hur globaliseringen påverkar lönetillväxten.

Slutsatser

Detta kapitel analyserar olika förklaringar till den dämpade löneutvecklingen under innevarande konjunkturuppgång i utvalda länder. För de flesta av länderna har troligen både en dämpad utveckling av produktiviteten och av inflationsförväntningarna bidragit till det dämpade lönetrycket. Inom euroområdet kan en ihållande hög arbetslöshet också vara en bidragande förklaring till att löneökningarna ännu inte tagit fart. Bredare mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden indikerar att det för vissa länder kan ha funnits mer lediga resurser än vad som framgår av arbetslösheten. En större flexibilitet på arbetsmarknaden, en minskande facklig anslutningsgrad och beteendeeffekter i finanskrisens kölvatten kan också vara bidragande orsaker till den dämpade löneutvecklingen.

Sammantaget visar genomgången att de måttliga löneökningarna i Sverige delvis kan förklaras av samma faktorer som i andra undersökta länder, det vill säga låg produktivitetstillväxt, låga inflationsförväntningar, ökad flexibilitet och en minskande facklig anslutningsgrad. Detta borde motverkas av att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden i Sverige är högre än normalt. I nästa kapitel analyseras vidare sambandet mellan konjunktur och löneutveckling i Sverige.

⁴² Med outsourcing avses här flyttandet av arbetsuppgifter utanför riksgränser.

⁴³ Se exempelvis IMF (2018).

⁴⁴ Se exempelvis Adermon och Gustavsson (2015) samt Goos m. fl. (2014).

Referenser

- Abraham, K. G., J. C. Haltiwanger, K. Sandusky och J. R. Spletzer (2018), "Measuring the Gig Economy: Current Knowledge and Open Issues", NBER Working Paper no. 24950.
- Adermon, A. och M. Gustavsson (2015), "Job Polarization and Task-Biased Technological Change: Evidence from Sweden, 1975–2005", *The Scandinavian Journal of Economics*, 117 (3), sid. 878–917.
- Arent, S. och W. Nagl (2013), "Unemployment Compensation and Wages: Evidence from the German Hartz Reforms", *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, vol. 233/4, Lucius & Lucius, Stuttgart.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018a), Arbetsmarknadsekonomisk rapport, Hur fungerar kollektivavtalen?.
- Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2018b), Arbetsmarknadsekonomisk rapport, Olika vägar till jobb.
- Bank for International Settlements (BIS) (2018), Annual Economic Report – June 2018.
- Bank of England (2017a), Inflation Report – August 2017.
- Bank of England (2017b), Work, Wages and Monetary Policy.
- Blix, M (2017), Digitalization, Immigration and the Welfare State.
- Blundell, R., C. Crawford och W. Jin (2014), "What can Wages and Employment Tell Us About the UK's Productivity Puzzle?", *The Economic Journal*, 124, sid. 377–407.
- Dlugosz, S., G. Stephan och R. A. Wilke (2014), "Fixing the Leak: Unemployment Incidence Before and After a Major Reform of Unemployment Benefits in Germany", *German Economic Review*, vol. 15, issue 3, sid. 329–352.
- ECB (2016), Economic Bulletin, Recent Wage Trends in the Euro Area.
- ECB (2018), Economic Bulletin, Labour Supply and Employment Growth.
- Engbom, N., E. Detragiache och F. Raai (2015), "The German Labor Market Reforms and Post-Unemployment Earnings", IMF Working Paper 2015/162.
- Europeiska kommissionen (2016), Labour Market and Wage Developments in Europe 2016.
- Gianelli, G. G., U. Jaenichen och T. Rothe (2013), "Doing Well in Reforming the Labour Market? Recent Trends in Job Stability and Wages in Germany", IZA Discussion Paper no. 7580.
- Goos, M., Manning, A. and A. Salomons (2014), "Explaining job polarization: routine-biased technological change and offshoring", *American Economic Review*, 104 (8), sid. 2509–2526.
- IMF (2009), "From Recession to Recovery: How Soon and How Strong?", kapitel 3 i *World Economic Outlook April 2009: Crisis and Recovery*, USA, IMF.
- IMF (2017), "Recent Wage Dynamics in Advanced Economies: Drivers and Implications", kapitel 2 i *World Economic Outlook October 2017: Seeking Sustainable Growth*, USA: IMF.
- IMF (2018), "More Slack than Meets the Eye? Recent Wage Dynamics in Advanced Economies", Working Paper 18(50).

- Kjellberg, A (2017), Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund. (1 red.) (Studies in Social Policy, Industrial Relations, Working Life and Mobility. Research Reports; Vol. 2017, Nr. 1). Lund: Department of Sociology, Lund University.
- Krause, M. U. och H. Uhling (2012), ”Transitions in the German Labour Market: Structure and Crisis”, *Journal of Monetary Economics*, vol. 59, sid. 64–79.
- Krebs, T. och M. Scheffel (2013), “Macroeconomic Evaluation of Labor Market Reform in Germany”, *IMF Economic Review*, vol. 61, sid. 664–701.
- Konjunkturinstitutet (2013), *Lönebildningsrapporten*, 2013.
- Konjunkturinstitutet (2015), ”En beskrivning av hur Konjunkturinstitutet beräknar potentiell BNP”, 15 december 2015, på www.konj.se.
- Konjunkturinstitutet (2016a), *Konjunkturläget*, mars 2016.
- Konjunkturinstitutet (2016b), *Konjunkturläget*, juni 2016.
- Konjunkturinstitutet (2017), *Lönebildningsrapporten*, 2017.
- Konjunkturinstitutet (2018), *Konjunkturläget*, juni 2018.
- Launov, A. och K. Waelde (2013), “Estimating Incentive and Welfare Effects of Non-Stationary Unemployment Benefits”, *International Economic Review*, vol. 54, issue 4, sid. 1159–1198.
- McKinsey Global Institute (2016), *Independent Work: Choice, Necessity and the Gig Economy*.
- Medlingsinstitutet (2018), *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2017*, Medlingsinstitutets årsrapport.
- OECD (1997), *Employment Outlook – Low-wage jobs: stepping stones to a better future or traps?*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2015), *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. OECD Publishing, Paris.
- Stephan, G. och J. Lecumberry (2015), “The German unemployment since the Hartz reforms: Permanent or transitory fall?”, *Economics Letters*, vol. 136, sid. 49–54.
- Sveriges riksbank (2018), *Penningpolitisk rapport*, juli 2018.

Löner och konjunktur i Sverige

Standardmässiga statistiska modeller kan förklara den svenska löneutvecklingen under den senaste 20 årsperioden relativt väl. Det senaste decenniets relativt låga löneökningar förklaras till stor del av ett ihållande lågt resursutnyttjande, låg produktivitetstillväxt och låga inflationsförväntningar. Men dessa standardmässiga makroekonomiska variabler räcker inte för att förklara den nedåtgående trend som den svenska löneutvecklingen uppvisat de senaste tjugo åren. Den nedåtgående trend som återstår när hänsyn tagits till de standardmässiga förklaringsfaktorerna kan ges olika tolkningar, som exempelvis en ökad flexibilitet på arbetsmarknaden. De senaste årens löneutveckling framstår dock som oväntat låg även när hänsyn tas till denna nedåtgående trend. I kapitlet visas att de avtalade löneökningarna 2016 och 2017 slöts på en, givet det historiska sambandet, oväntat låg nivå. Tidigare missbedömningar av den inhemska inflationen och förväntningar om låga löneökningar i för Sverige viktiga konkurrentländer är några av de faktorer som kan ha bidragit till att de avtalade löneökningarna hölls tillbaka. Men även löneökningarna utöver det som avtalats har varit dämpade. Det kan bero på att tillgången på arbetskraft har varit större än vad gängse mått på resursutnyttjandet på arbetsmarknaden visar, exempelvis till följd av ett dolt ökat utbud av arbetskraft från andra europeiska länder.

Under senare år har löneökningarna varit oväntat låga i Sverige, liksom i många andra länder (se kapitlet ”Löner i ett internationellt perspektiv”). Trots att resursutnyttjandet i ekonomin stigit under en längre tid – de flesta mått tyder på att Sverige varit i en högkonjunktur sedan 2016 – har löneökningstakten förblivit låg jämfört med under tidigare högkonjunkturer (se diagram 32).

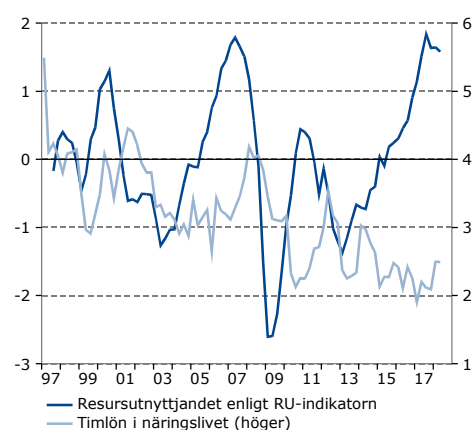
I detta kapitel studeras i vilken mån de dämpade löneökningarna kan förklaras av den makroekonomiska utvecklingen. Det görs genom att skatta och analysera modeller för den aggregerade löneutvecklingen med olika makroekonomiska variabler som förklarande variabler. Utgångspunkten är standardmässiga modeller för löner.⁴⁵

Kapitlet inleds med att belysa hur sambandet mellan arbetslöshet och löner, den så kallade Phillipskurvan, har sett ut sedan slutet av 1990-talet.

Kapitlet fortsätter med att redovisa och analysera resultatet av de olika skattade löneekvationerna. Perioden som studeras är 1997–2018. Avslutningsvis diskuteras andra tänkbara förklaringar, som det är svårt att belägga statistiskt, till varför den svenska löneökningstakten varit oväntat låg de senaste åren.

Diagram 32 Resursutnyttjande och timlön

Normaliserade säsongsrensade kvartalsvärden respektive årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁴⁵ Se exempelvis Blanchard och Katz (1996), Layard m.fl. (2005) och OECD (1997).

Som mått på löneutvecklingen används i denna studie Konjunkturlönestatistiken.⁴⁶ Endast löneutvecklingen i näringslivet analyseras eftersom det är där som löner påverkas mest direkt av förändrade makroekonomiska förutsättningar.

Det historiska sambandet mellan löner och arbetslöshet

Arbetslösheten avser den del av arbetskraften som vill och kan arbeta, men som vid ett visst tillfälle inte gör det. Ju lägre arbetslöshet, och därmed färre arbetssökande, desto mer behöver normalt arbetsgivare betala i lön för att rekrytera och behålla arbetskraft. Detta samband brukar beskrivas med Phillipskurvan⁴⁷.

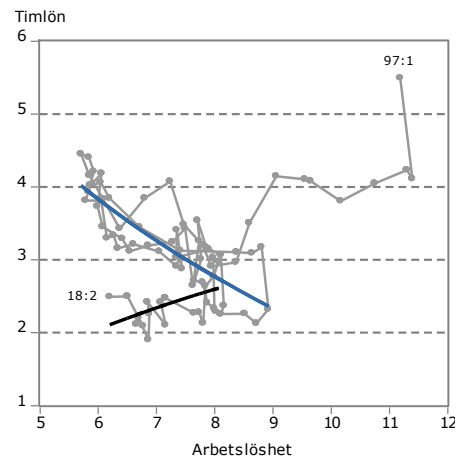
Diagram 33 visar sambandet mellan löneökningstakt och arbetslöshet mellan 1997 och 2018. För åren 2001–2013 syns det väntade negativa sambandet, det vill säga lägre arbetslöshet har varit förknippat med högre löneökningstakt. Den blå linjen i diagram 33 visar det skattade sambandet för denna period. Men för två perioder syns inget negativt samband. Den ena perioden är 1997 till 2000, då arbetslösheten fortfarande sjönk tillbaka från mycket höga nivåer i spåren av 1990-talskrisen samtidigt som även löneökningstakten sjönk. Det senare ska dock ses mot bakgrund av att en ny avtalsprocess, med industrin i en löneledande roll, hade tagit form 1997 och att Riksbanken 1995 hade beslutat om ett mål för inflationen. Den andra perioden är 2014 till 2018. Under denna period har arbetslösheten sjunkit från omkring 8 procent till närmare 6 procent samtidigt som lönetillväxten inom näringslivet avtagit från ca 3 procent till drygt 2 procent per år. Den svarta linjen visar ett skattat samband för denna period. För dessa år har Phillipskurvan en positiv lutning, det vill säga arbetslösheten har fallit samtidigt som löneökningstakten gått ned.

Löneekvationer för Sverige

I detta avsnitt presenteras estimerade löneekvationer för perioden 1997–2018. Syftet är att analysera i vilken utsträckning standardmässiga löneekvationer kan förklara såväl den samlade löneutvecklingen i näringslivet i Sverige sedan 1997 som de senaste årens utveckling. Utgångspunkten är att löneökningstakten i huvudsak bör förklaras av resursutnyttjandet på arbetsmarknaden, förväntad inflation och den trendmässiga produktivitets-

Diagram 33 Phillipskurvan för Sverige 1997–2018

Årlig procentuell förändring i timlönen respektive procent av arbetskraften 15–74 år, kvartalsvärden

Anm. Den blå linjen visar det skattade sambandet mellan 2001, kvartal 1 och 2013, kvartal 4. Den svarta linjen visar sambandet mellan 2014, kvartal 1 och 2018, kvartal 2.

Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁴⁶ Konjunkturlönestatistiken baseras på en urvalsundersökning som SCB genomför månadsvis och som därefter bearbetas av Medlingsinstitutet. I Konjunkturlönen ingår rörliga tillägg för tjänstemän och övertidsersättning för arbetare.

⁴⁷ Phillips (1958)

tillväxten.⁴⁸ Innan resultaten presenteras diskuteras hur dessa variabler, som ingår i samtliga löneekvationer, hanteras i beräkningarna. Utöver dessa variabler undersöks om det även finns andra variabler som bidrar till att förklara löneutvecklingen. Dessa variabler presenteras när de introduceras i beräkningarna.

ATT MÄTA RESURSUUTNYTTJANDET

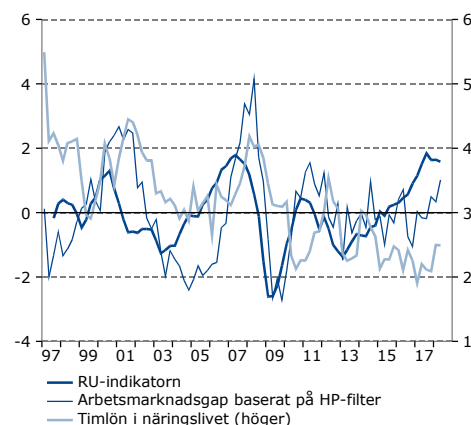
Med resursutnyttjandet menas i vilken utsträckning tillgängliga resurser i ekonomin används. Ett mått på resursutnyttjandet är den så kallade RU-indikatorn⁴⁹. RU-indikatorn väger samman svar från enkätundersökningar till företag rörande bristtal, efterfrågeläge, kapacitetsutnyttjande, lönsamhet och uppdragsvolym.⁵⁰ Som ett alternativt mått på resursutnyttjande används även ett så kallat arbetsmarknadsgap. Till skillnad från RU-indikatorn, som visar det samlade resursutnyttjandet i näringslivet, mäter arbetsmarknadsgapet resursutnyttjandet på arbetsmarknaden specifikt. Arbetsmarknadsgapet beräknas som den procentuella differensen mellan faktiskt arbetade timmar och den uppskattade potentiella nivån för arbetade timmar. Med potentiell nivå menas det antalet arbetade timmar som råder vid konjunkturrell balans.

Arbetslösheten är det enklaste och, i teoretiska sammanhang vanligaste, sättet att mäta resursutnyttjandet på arbetsmarknaden. Det främsta skälet till att arbetslösheten inte används i skattningarna är att måttet inte alltid speglar resursutnyttjandet på arbetsmarknaden på ett bra sätt. Arbetslöshetsmättet fångar exempelvis inte att det kan finnas outnyttjade resurser på arbetsmarknaden i form av undersysselsatta som skulle ha velat jobba mer än vad de redan gör och personer utanför arbetskraften som vill och kan jobba, och förväntas göra detta framöver, men som för tillfället inte söker jobb. Arbetsmarknadsgapet fångar i större utsträckning denna typ av outnyttjade resurser.

Diagram 34 visar de två måtten på resursutnyttjande som används i skattningarna samt löneutvecklingen.⁵¹ De två måtten på resursutnyttjande samvarierar i hög grad. Men enligt arbetsmarknadsgapet började resursutnyttjandet på arbetsmarknaden att stiga först mot slutet av 2016 medan RU-indikatorn visar ett stigande resursutnyttjande i näringslivet redan 2013. Att resursutnyttjandet på arbetsmarknaden förbättras senare i konjunkturcykeln är normalt eftersom företagen i början av en konjunktur-

Diagram 34 Olika mått på resursutnyttjande i ekonomin och på arbetsmarknaden

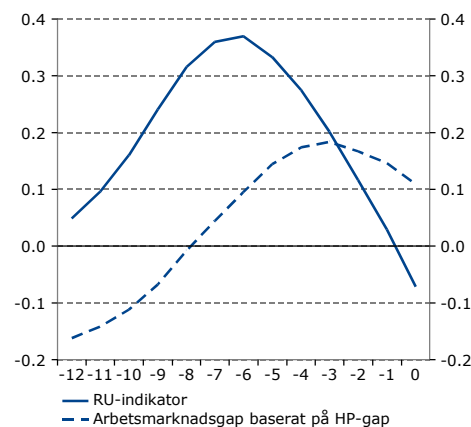
Normaliserade säsongsrensade kvartalsvärden, procentuell avvikelse från trend respektive årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 35 Tidsberoende korrelation mellan resursutnyttjande och timlön

Korrelation mellan olika tidseftersläpningar av ingående variabler och timlönen vid kvartal 0

Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁴⁸ Liknande skattningar på svenska data görs bland annat i Konjunkturinstitutet (2012) och Konjunkturinstitutet (2013).

⁴⁹ För en beskrivning, se fördjupningen "En sammanfattande indikator för resursutnyttjandet i ekonomin", Konjunkturinstitutet (2016).

⁵⁰ Indikatorerna som ingår i RU-indikatorn är: efterfrågeläge i näringslivet, otillräcklig efterfrågan som främsta hinder i näringslivet, lönsamheten i näringslivet, bristtal i näringslivet, kapacitetsutnyttjandet inom industrin, uppdragsvolym i privata tjänstenäringsringar och andel företag som kan öka produktionen med som mest 10 procent utan att rekrytera. Se Konjunkturinstitutet (2016).

⁵¹ Potentiella timmar beräknas här med hjälp av HP-filtrering av faktiskt arbetade timmar ($\lambda = 1600$). Notera att detta mått på potentiella timmar skiljer sig något från Konjunkturinstitutets beräkningar som används i exempelvis *Konjunkturläget*.

uppgång i regel har visst utrymme att öka produktionen utan att antalet arbetade timmar ökar.

Det finns också ett tydligt samband med löneutvecklingen fram till 2013 men löneökningstakten förändras med viss eftersläpning. För att undersöka hur lång denna eftersläpning är i förhållande till RU-indikatorn respektive för arbetsmarknadsgapet redovisas i diagram 35 hur olika tidsförskjutningar bakåt av dessa variabler samvarierar med löneökningarna. Löneökningstakten är som starkast korrelerad med RU-indikatorn med sex kvartals fördröjning. Detta gäller även när andra variabler kontrolleras för. Resursutnyttjandet tidsförskjutet sex kvartal bakåt är därför det som används i de skattade löneekvationerna. För arbetsmarknadsgapet är eftersläpningen som väntat kortare. Löneökningstakten har starkast parvis korrelation med arbetsmarknadsgapet med tre kvartals förskjutning. Men när andra relevanta variabler inkluderas i analysen har arbetsmarknadsgapet en större inverkan vid ett kvartals eftersläpning, varför det är arbetsmarknadsgapet ett kvartal tidigare som används i skattningarna av modellerna.

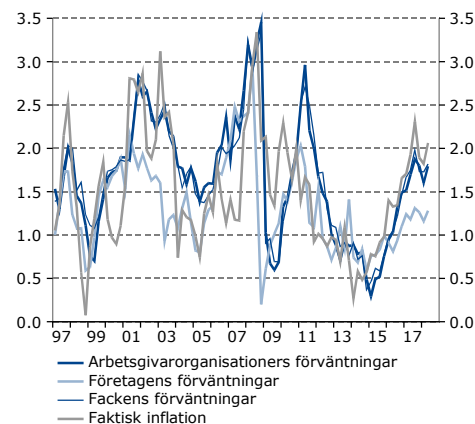
OLIKA MÅTT PÅ INFLATIONSFÖRVÄNTNINGAR

Inflationsförväntningar kan mätas på olika sätt. I diagram 36 visas förväntningarna utifrån vad arbetsgivarorganisationer, facken och företagen tror att inflationen ska vara om 12 månader.⁵² Över tid har det varit de inflationsförväntningar som företagen uppger i Konjunkturbarometern som bäst förutsett den faktiska inflationen och det är detta mått som används i skattningarna.⁵³ Enligt samtliga mått sjönk inflationsförväntningarna gradvis 2010–2014 och nådde en botten på nära 0,5 procent vid slutet av 2014 och början av 2015.

Lägre förväntad inflation kan väntas hålla tillbaka de nominella lönekraven, allt annat lika. Om förväntningarna inte infrias kan det i sin tur påverka löneutvecklingen kommande perioder eftersom de reala lönerna då inte utvecklas som väntat. Diagram 37 visar hur väl inflationsförväntningarna över tid har förutsett inflationen. Förväntningarna har ibland överskattat inflationen och ibland underskattat den. Mellan 2012 och 2014 överskattades inflationen överlag, vilket medförde att reallönerna då ökade snabbare än förväntat (se även avsnittet ”Dämpade inflationsförväntningar under en längre tid” i kapitlet ”Löner i ett internationellt perspektiv”). Hur reallönerna, det vill säga lön deflaterad med konsumentpriser, hanteras i skattningarna diskuteras nedan.

Diagram 36 Olika inflationsförväntningar och faktisk inflation

Procentenheter, kvartalsvärden

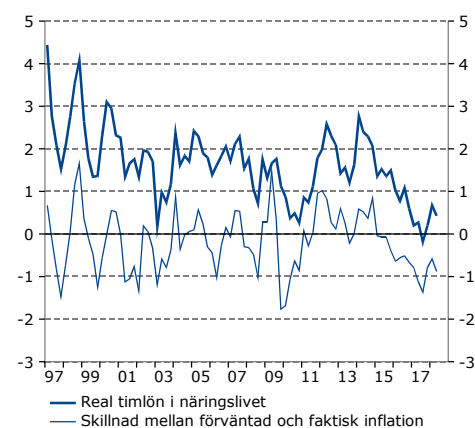

Anm. Diagrammet visar inflation mätt som KPIF ett visst kvartal och förväntningar om inflation detta kvartal uppmätta ett år tidigare.

Källor: Macrobond och Konjunkturinstitutet.

Diagram 37 Real timlön i näringslivet och missbedömning av inflationen

Årlig procentuell förändring respektive skillnad mellan rådande inflation och förväntad inflation, kvartalsvärden

Anm. Real timlön är timlön deflaterad med KPIF. Missbedömning av inflationen är skillnaden mellan vad som ett år tidigare förväntades vara inflationen ett visst kvartal och vad den faktiskt var detta kvartal. Inflationsförväntningarna är företagens inflationsförväntningar enligt Konjunkturbarometern.

Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Konjunkturinstitutet.

⁵² Företagens svar är från Konjunkturbarometern och arbetsgivares och arbetstagarer är från Prosperas undersökning.

⁵³ Se Stockhammar och Österholm (2016).

SAMBANDET MELLAN PRODUKTIVITETSTILLVÄXT OCH LÖNEÖKNINGAR

Det senaste decenniet har produktivitetstillväxten varit svagare än tidigare (se diagram 38). Den började sjunka under högkonjunkturåren före finanskrisen för att därefter sjunka kraftigt under de akuta krisåren 2008–2009. Den trendmässiga produktivitetstillväxten har sedan återhämtat sig men är fortsatt lägre än under senare delen av 1990-talet och första halvan av 2000-talet. Under återhämtningsfaser är det normalt att produktivitetstillväxten är relativt hög. Den svaga trendmässiga produktivitetstillväxten under perioden 2011–2014 antyder därför att det i huvudsak är strukturella faktorer som ligger bakom den svaga utvecklingen dessa år.⁵⁴ Den långsamma produktivitetstillväxten är dessutom ett internationellt fenomen (se även kapitlet ”Löner i ett internationellt perspektiv”).

Om produktiviteten trendmässigt växer långsammare än tidigare är det rimligt att, allt annat lika, även lönerna ökar långsammare. På sikt är det en rimlig utgångspunkt att produktivitetsnivån och den reala lönenivån följs åt.⁵⁵

I de lönemodeller som skattas i det här kapitlet ingår därför produktiviteten i ett långsiktssamband tillsammans med reallöner. Skattningarna görs i två steg. Först skattas det långsiktiga sambandet mellan reallöner och produktivitet. Det är sedan avvikelser från detta långsiktiga samband som förväntas påverka löneutvecklingen på kort sikt. I skattningarna av löneekvationerna hanteras detta genom att en så kallad felkorrigeringsterm inkluderas som en variabel (se diagram 39).⁵⁶ Långsiktssambandet innebär att när reallönnernas nivå är högre än vad som motiveras av den trendmässiga produktivitetsnivån bidrar det till att dämpa löneökningstakten, och vice versa.

Tabell 3 Beräkning av det långsiktiga sambandet mellan reallöner och trendmässig produktivitet (felkorrigeringstermen)

	Parameter	Standardfel
Konstant, γ_0	3,66	-0,04
Trendmässig produktivitet, $tprod_t$	0,76	-0,03
Justerad R ²	0,96	

Anm. Parametrarna är signifikanta på 1-procentsnivån. Standardfel avser Newey-West-standardfel.

Källa: Konjunkturinstitutet.

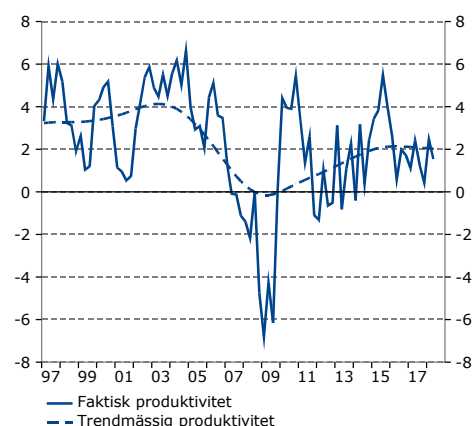
⁵⁴ Se fördjupningen ”Produktivitetsutvecklingen i Sverige”, Konjunkturinstitutet (2015).

⁵⁵ Detta är en approximation även på längre sikt. Ett skäl är att reallönen beräknad som lön deflaterad med konsumentpriset inte har en direkt koppling till det för näringslivet relevanta förädlingsvärdepriset. Exempelvis kan ett förändrat bytesförhållande påverka skillnaden i tillväxttakt mellan förädlingsvärdepriset och konsumentpriset, vilket i sin tur påverkar hur snabbt reallönen kan öka till en given produktivitetstillväxt och en given vinstandel i näringslivet.

⁵⁶ Trenden i produktiviteten är faktisk produktivitet filtrerad med ett HP-filter med lambda satt till 1600. Reallönenivån är timlönen i näringslivet deflaterad med KPIF. Felkorrigeringstermen är skillnaden mellan reallönenivån och predikerad reallönenivå givet trendmässig produktivitetsnivå.

Diagram 38 Produktivitet i näringslivet

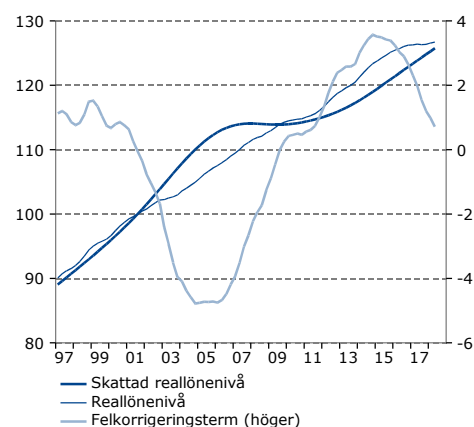
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 39 Trendmässig produktivitet och reallöner i näringslivet samt felkorrigeringsterm

Index 2001=100 respektive procentuell avvikelse, kvartalsvärden

Anm. Skattningen av reallönenivån är gjord utifrån det långsiktiga sambandet i tabell 3. Källor: SCB, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Tabell 3 redovisar skattningen av långsiktssambandet mellan reala löner och den trendmässiga produktiviteten. Beräkningen ger en koefficient på 0,76, det vill säga reallönerna har i genomsnitt över perioden ökat långsammare än produktiviteten. Det är alltså ett svagare samband än det ett-till-ett samband som förenklat kan väntas på lång sikt. Det faktum att reallönen trendmässigt har ökat långsammare än produktiviteten under perioden kan troligen delvis förklaras av att den relativt höga produktivitetstillväxten i näringslivet fram till mitten av 2000-talet i hög grad drevs av IKT-branschen. Den höga produktivitetstillväxten i denna bransch gick hand i hand med en svag prisutveckling och det svenska bytesförhållandet försvagades bland annat därför markant under perioden. Detta höll i sin tur tillbaka företagens förmåga att bära ökade lönekostnader.

ESTIMERADE MODELLER FÖR LÖNEÖKNINGSTAKTEN

Tabell 4 redovisar resultaten för de olika modeller som skattats för den totala löneökningstakten för perioden från och med det första kvartalet 1997 till och med det andra kvartalet 2018.

I den första kolumnen i tabell 4 (modell 1) är löneökningstakten skattad som endast en funktion av föregående kvartals löneökningstakt och resursutnyttjandet på arbetsmarknaden.⁵⁷ Arbetsmarknadsgapet föregående kvartal har enligt modellen en stark koppling till löneutvecklingen.

I modell 2, och i de följande modellerna (se tabell 4) förklaras löneökningstakten även av felkorrigerings termen baserad på det långsiktiga sambandet mellan produktiviteten och reallönen, vilken beskrevs ovan. Modell 2 har följande utseende:

$$\Delta W_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta W_{t-1} + \beta_2 gap_{t-1}^{sve} + \beta_3 (\log(RW_{t-4}) - \gamma_0 - \gamma_1 \log(Tprod_{t-4})) + \varepsilon_t$$

Koefficienten för felkorrigerings termen (β_3) visar att under perioder när reallönerna är högre än vad produktivetsnivån motiverar har det en återhållande effekt på löneökningstakten.

I modell 3 inkluderas indikatorn för resursutnyttjandet i stället för arbetsmarknadsgapet. Skattningen visar att detta mått på resursutnyttjandet förklarar mer av variationen i timlönen än vad arbetsmarknadsgapet gör, varför det även används i de följande modellerna.

I modell 4 inkluderas även inflationsförväntningarna som visar sig ha en signifikant effekt i samtliga modeller där de ingår.

I de fyra första modellerna i tabell 4 ingår det inte någon deterministisk trend för att hantera det faktum att löneökningstakten sjunkit trendmässigt sedan slutet av 1990-talet (se diagram 40).⁵⁸ Trots denna brist utvärderas hur väl modell 4 kan förklara löneutvecklingen sedan 2007. Detta görs genom att skatta mo-

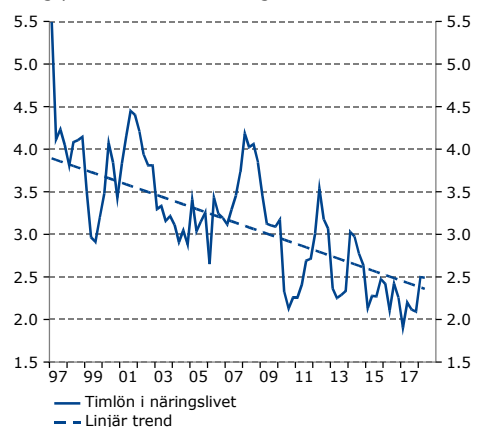
Estimerade modeller

En modell som inkluderar samtliga variabler som ingår i någon av modellerna i tabell 4 har följande utseende:

$$\Delta W_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta W_{t-1} + \beta_2 gap_{t-1}^{sve} + \beta_3 (\log(RW_{t-4}) - \gamma_0 - \gamma_1 \log(Tprod_{t-4})) + \beta_4 RU_{t-6} + \beta_5 \pi_{t-1}^e + \beta_6 \Delta AW_{t-1}^{tys} + \beta_7 gap_{t-1}^{ea} + \beta_8 T + \beta_9 \Delta AW_{t-1} + \varepsilon_t$$

där ΔW_t är förändringen i timlön i näringslivet, gap_{t-1}^{sve} är det svenska arbetsmarknadsgapet, RW_{t-4} är real-lönenivån, $Tprod_{t-4}$ är den trendmässiga produktivetsnivån, RU_{t-6} är indikatorn för resursutnyttjande, π_{t-1}^e är inflationsförväntningarna, ΔAW_{t-1}^{tys} är avtalad löneökning i den tyska industrisektorn, gap_{t-1}^{ea} är arbetsmarknadsgapet i euroområdet, T är en linjär trend och ΔAW_{t-1} är avtalad löneökning i svenska näringslivet.

Diagram 40 Timlönens linjära trend
Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁵⁷ Föregående kvartals lönetillväxt ingår i högerledet för att justera för autokorrelation.

⁵⁸ Löneökningstakten är en trendstationär variabel. Modeller som inte inkluderar en deterministisk trend lider av statistiska problem med icke-stationarit.

dellen rekursivt och sedan, vid varje kvartal, låta modellen förutsäga löneutvecklingen för de kommande 8 kvartalen (så kallade out-of-sample-prognoser). I diagram 41 visas dessa rekursiva skattningar och prognoser för modell 4. Som framgår överskattar prognoserna i det närmaste konsekvent den faktiska utvecklingen. Det finns alltså en tydlig bias och i genomsnitt överskattar modellen löneökningstakten med 0,34 procentenheter för åtta kvartals lång prognoshorisont (se tabell 5).

MODELLER MED TREND

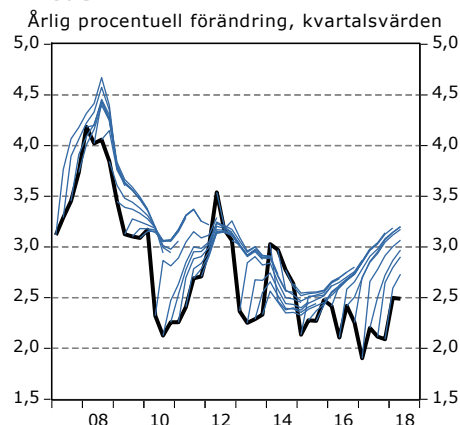
I modellerna 5–8 beaktas den trendmässiga nedgången i löneökningstakten genom att en deterministisk trend ingår som förklarande variabel. Modellerna klarar nu relevanta statistiska tester vilket gör att koefficienterna är tolkningsbara.⁵⁹ Indikatorerna för resursutnyttjandet blir mer signifikanta när trenden inkluderas, se modell 5. Löneutvecklingen sedan slutet av 1990-talet förklaras nu relativt väl av de skattade modellerna. Det är framför allt förändringar i resursutnyttjandet och inflationsförväntningarna, samt trenden, som förklarar hur löneökningstakten har utvecklats.

I modellerna 6 och 7 ingår även omvärldsvariabler i form av arbetsmarknadsgapet i euroområdet respektive tyska avtalade löneökningarna (se diagram 42 och diagram 43).⁶⁰ Syftet är att testa hypotesen att de svenska löneökningarna har påverkats av utvecklingen i viktiga konkurrentländer. I och med att den svenska avtalsmodellen leds av den exporttunga industrin som måste förhålla sig till den internationella konkurrensen lyfts ofta tyska industriavtal som en viktig faktor i den svenska lönerörelsen. Det går dock inte att statistiskt belägga att vare sig arbetsmarknadsgapet i euroområdet eller de tyska avtalade löneökningarna har något förklaringsvärde för den svenska löneökningstakten. Däremot har dessa variabler en signifikant effekt vid skattningarna av de centralt avtalade löneökningarna (se tabell 4 och vidare diskussion nedan).

⁵⁹ För att korrekta statistiska slutsatser ska kunna dras med hjälp av OLS av en tidsserie behöver serien ha ett stabilt medelvärde och stabil varians. Den behöver också uppfylla villkoret att kovariansen mellan två tidpunkter endast beror på avståndet mellan dessa och inte på när tidpunkterna infaller. Ett sätt att lösa detta problem när den beroende variabeln är trendstationär är att inkludera en trend i regressionen.

⁶⁰ De tyska avtalade löneökningarna avser löneökningar inom den tyska industrin.

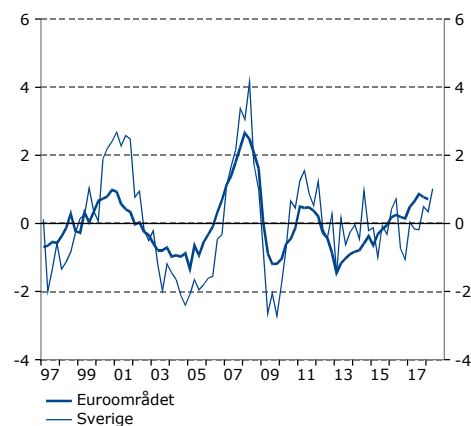
Diagram 41 Rekursiva prognoser, modell 4

Anm. Diagrammet visar timlön i näringslivet (svart streck) och den prognosticerade timlönen givet en rekursiv skattning. Ekvationen är specificerad utifrån modell 4 i tabell 4
Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 42 Arbetsmarknadsgap utifrån HP-filter i euroområdet och Sverige

Procentuell avvikelse från HP-trend, kvartalsvärden

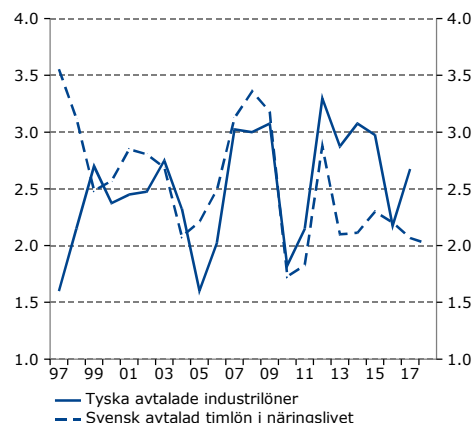

Anm. Arbetsmarknadsgapet utifrån HP-filter visar faktiskt antal arbetade timmar som procent av HP-trend där $\lambda=1600$.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 43 Avtalade löner i tysk industri och svenskt näringsliv

Procentuell förändring

Källor: Deutsche Bundesbank, Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Tabell 4 Modeller med förändring i löner i näringslivet som beroende variabel, skattat över perioden 1997–2018

	1	2	3	4	5	6	7	8
Konstant	0,59*** (0,18)	0,71*** (0,19)	0,73*** (0,21)	0,51** (0,21)	2,05*** (0,69)	2,05*** (0,7)	2,05*** (0,75)	1,61*** (0,38)
Löneökningstakt i näringslivet, ΔW_{t-1}	0,80*** (0,055)	0,76*** (0,064)	0,76*** (0,074)	0,71*** (0,059)	0,52*** (0,096)	0,51*** (0,093)	0,52*** (0,097)	0,37*** (0,085)
Arbetsmarknadsgap, gap_{t-1}^{sve}	0,055** (0,023)	0,066*** (0,024)						
Felkorrigeringsterm, $\log(RW_{t-4} - \gamma_0 - \gamma_1 \log(TProd_{t-4}))$		-0,028** (0,013)	-0,023 (0,014)	-0,0087** (0,015)	0,000034 (0,011)	-0,00025 (0,013)	0,000090 (0,013)	
Indikator för resursutnyttjandet, RU_{t-6}			0,094** (0,04)	0,079* (0,05)	0,13** (0,05)	0,13** (0,06)	0,13** (0,04)	
Inflationsförväntningar, π_{t-1}^e				0,27*** (0,056)	0,25*** (0,056)	0,26*** (0,056)	0,26*** (0,075)	0,22*** (0,054)
Linjär trend, T					-0,0070** (0,0025)	-0,0070** (0,0029)	-0,0070** (0,0031)	-0,0079*** (0,0019)
Tyska industriavtal, ΔAW_{t-1}^{tys}						0,0068 (0,030)		
Arbetsmarknadsgap i euroområdet, gap_{t-1}^{ea}							-0,0017 (0,036)	
Avtalad löneökningstakt i näringslivet, ΔAW_{t-1}								0,42 (0,077)
Justerad R2	0,79	0,79	0,78	0,82	0,84	0,84	0,84	0,89

Anm. Siffror inom parantes anger Newey-West-standardfel. Signifikansnivåerna anges som *** = 0,01, ** = 0,05 och * = 0,1. Alla modeller inkluderar en AR-term för att korrigera för autokorrelation.

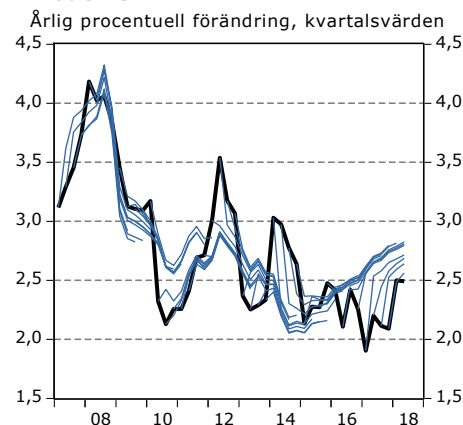
Källa: Konjunkturinstitutet.

TOLKNING AV DEN NEDÅTGÅENDE TENDEN

Den totala trendmässiga nedgången i löneökningstakten sedan 1997 uppgår till 1,5 procentenheter (se diagram 40). Av denna nedgång förklarar trenden ungefär 0,6 procentenheter i modell 5–8, det vill säga knappt hälften. Den deterministiska trenden har ingen självklar tolkning i ekonomiska termer. I skattningarna fångar den allting som har dämpat lönetillväxten utöver resursutnyttjande, inflationsförväntningar och de andra förklarande variablerna. Det kan till exempel röra sig om de olika strukturella förändringar på arbetsmarknaden som diskuterades i kapitlet ”Löner i ett internationellt perspektiv”, såsom en mer flexibel arbetsmarknad. Denna typ av förändringar är dock svåra att mäta och därför också svåra att inkludera i modellerna.

PROGNOSE MED LÖNEMODELLER MED TREND

I diagram 44 visas hur väl lönemodeller med en trend lyckas prognostisera den historiska löneutvecklingen. I modell 5 ingår, utöver trenden och föregående kvartals löneökningstakt, resursutnyttjandet enligt RU-indikatorn, inflationsförväntningarna samt felkorrigeringstermen baserad på långsiktssambandet mel-

Diagram 44 Rekursiva prognoser, modell 5

Anm. Diagrammet visar nominell timlön i näringslivet (svart streck) och den prognosticerade timlönen givet en rekursiv skattning. Ekvationen är specificerad utifrån modell 5 i tabell 4.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

lan produktivitet och reallöner. Prognoserna baserade på rekursiva skattningar överskattar nu inte längre systematiskt löneökningarna, vilket beror på att trenden fångar upp den gradvist sjunkande löneökningstakten (se tabell 3).

Men inte heller modell 5 kan förklara de dämpade löneökningarna åren 2016 och 2017. Modellen förutspår att löneökningstakten skulle ha stigit till 2,5 procent 2016 och fortsatt att stiga under 2017 i takt med att resursutnyttjandet och inflationsförväntningarna stigit. Detta kan jämföras med de faktiska löneökningarna som sjönk till 2,3 procent 2016 och 2,1 procent 2017.

I modell 8 (se tabell 4) ingår de avtalade löneökningarna som förklarande variabel. I denna modell förklarar den deterministiska trenden mer av löneutvecklingen. Det beror på att det framför allt är löneglidningen, det vill säga löneökningar utöver vad som avtalats, som har minskat över tiden (se diagram 45). Men inte heller denna modell kan förklara de låga utfallen för 2016 och 2017 (se diagram 46).

Tabell 5 Utvärdering av prognosförmåga hos utvalda modeller i tabell 4

	Modell 4	Modell 5	Modell 8
Medelfel	-0,34	-0,032	0,034
Medelabsolutfel	0,40	0,27	0,21
Rotmedelkvadratfel	0,46	0,33	0,26

Anm. Prognosfelet definieras här som utfallet minus prognosen. Medelfelet är det aritmetiska medelvärdet av prognosfelen. Medelfelet visar hur mycket prognoserna i genomsnitt avviker från utfallet. Medelabsolutfelet är det aritmetiska medelvärdet av absolutbeloppen av prognosfelen och rotmedelkvadratfelet är kvadratroten ur medelkvadratfelet.

MODELLER FÖR CENTRALT AVTALADE LÖNEÖKNINGAR

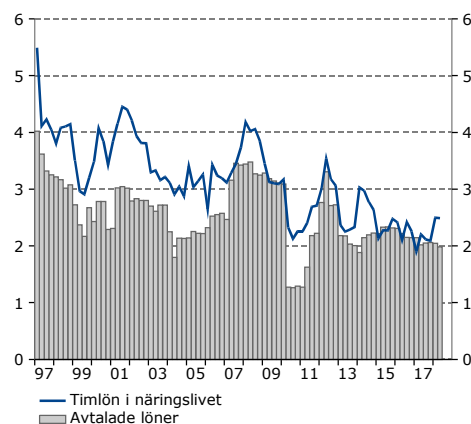
För att särskilt studera vad som statistiskt kan förklara vilka nivåer som de avtalade löneökningarna hamnat på estimeras även modeller med avtalade löneökningar som beroende variabel. Resultaten av dessa modeller redovisas i tabell 6.

I samtliga modeller med avtalen som beroende variabel ingår de avtalsnivåer som gällde vid föregående kvartal samt de som rådde för ett år sedan som förklarande variabler. Det faktum att avtalen är slutna över längre perioder innebär att föregående perioders avtal har en stark koppling till nu rådande avtal, vilket gör att statistiska test kan vara missledande (se appendix).

De olika modeller som presenteras har i huvudsak samma förklarande variabler som modellerna i tabell 4, dock ingen linjär trend.⁶¹ Det vill säga, utgångspunkten är att det är samma variabler som påverkar de avtalade löneökningarna som de totala löneökningarna. Intressant att notera är att de makroekonomiska variablerna, såsom resursutnyttjande och felkorrigerings termen baserad på långsiktssambandet mellan reallöner och produktivi-

Diagram 45 Avtalade löneökningar och löneglidning i näringslivet

Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

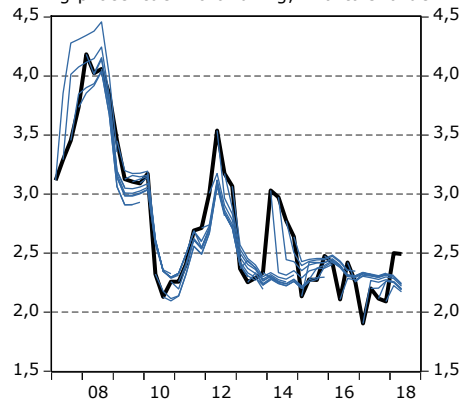

Anm. Skillnaden mellan den totala timplönen och den avtalade lönen ger löneglidningen.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

Diagram 46 Rekursiva prognoser, modell 8

Årlig procentuell förändring, kvartalsvärden

Anm. Diagrammet visar timplönen i näringslivet (svart streck) och den prognosticerade timplönen givet en rekursiv skattning. Ekvationen är specificerad utifrån modell 8 i tabell 4.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁶¹ Avtalade löneökningar i näringslivet är en stationär variabel utan trend och det är därför inte nödvändigt att inkludera en deterministisk trend i modellerna.

teten, nu har större förklaringsvärde. Det vill säga resursutnyttjandet tycks påverka i huvudsak de avtalade löneökningarna.

Noterbart är också att inflationsförväntningarna har en momentan korrelation med avtalen. Det vill säga, till skillnad från modellerna för den totala löneökningstakten då inflationsförväntningarna påverkade löneökningstakten först nästkommande kvartal, påverkar de nu redan under innevarande kvartal.⁶²

Tabell 6 Modeller med förändring i avtalade löner i näringslivet som beroende variabel⁶³

	1	2	3	4	5	6
Konstant	1,31*** (0,48)	1,16*** (0,49)	1,36*** (0,49)	1,48*** (0,49)	1,58*** (0,49)	1,63*** (0,40)
Förändring i avtalade timlöner i näringslivet, ΔW_{t-1}	0,59*** (0,18)	0,59*** (0,17)	0,54*** (0,17)	0,46*** (0,17)	0,45*** (0,17)	0,38** (0,15)
Förändring i avtalade timlöner i näringslivet, ΔW_{t-4}	-0,11** (-0,046)	-0,12** (-0,050)	-0,12*** (-0,051)	-0,13*** (-0,047)	-0,17** (-0,041)	-0,14*** (-0,04)
Indikator för resursutnyttjandet, RU_{t-6}	0,21** (0,10)	0,19** (0,11)	0,21** (0,10)	0,24** (0,10)	0,16 (-0,11)	0,16** (-0,073)
Inflationsförväntningar, π_{t-1}^e		0,12** (0,053)	0,078 (0,048)	0,074 (0,047)	0,079* (0,045)	0,084* (0,047)
Felkorrigeringsterm, $\log(RW_{t-4} - \gamma_0 - \gamma_1 \log(TProd_{t-4}))$			-0,024** (0,012)	-0,027** (0,011)	-0,030*** (0,0098)	-0,047*** (0,013)
Tyska industriavtal, t-1 ΔAW_{t-1}^{tys}				0,034 (0,025)	0,039 (0,025)	0,049** (0,024)
Arbetsmarknadsgap i euroområdet, gap_{t-1}^{ea}					0,12*** (0,035)	
Arbetsmarknadsgap, gap_{t-1}						0,096*** (0,03)
Justerad R2	0,73	0,74	0,75	0,76	0,76	0,79

Anm. Siffror inom parantes anger Newey-West-standardfel. Signifikansnivåerna anges som *** = 0,01, ** = 0,05 och * = 0,1.

Källa: Konjunkturinstitutet.

I modell 4, 5 och 6 ingår även de tyska avtalade löneökningarna som förklarande variabel och i modell 5 ingår arbetsmarknadsgapet i euroområdet.

Skattningarna visar nu att det finns en viss effekt av de tyska avtalen på de svenska avtalen (se modell 5 och 6), vilket tyder på att dessa har visst förklaringsvärde för de svenska avtalade löneökningarna under den studerade perioden.

Även arbetsmarknadsgapet inom euroområdet bidrar till att förklara den avtalade löneutvecklingen, men inte utöver vad som förklaras av det svenska resursutnyttjandet. Det bör också noteras att vare sig de tyska avtalade löneökningarna eller arbets-

⁶² Granger-kausalitettester visar att inflationsförväntningarna driver de avtalade löneökningarna.

⁶³ Eftersom de avtalade löneökningarna i regel inte ändras oftare än en gång per år blir inte längre residualerna från de skattade kvartalsmodellerna normalfördelade, se tabell 8 i Appendix. Detta innebär att signifikansnivåerna är svårare att tolka.

marknadsgapet inom euroområdet kan bidra till att förklara de senaste årens låga avtalade löneökningar.⁶⁴

OVÄNTAT LÅGA AVTALADE LÖNEÖKNINGAR 2016 OCH 2017

I diagram 47 redovisas prognoser från rekursiva skattningar av modell 6. Det finns inte någon systematisk överskattning av löneutvecklingen trots att någon trend inte ingår i modellen. Enligt modellen blev de avtalade löneökningarna 2014–2015 högre än vad som ges av det historiska sambandet. Detta kan vara en förklaring till varför de avtalade löneökningarna blev lägre än enligt det historiska sambandet åren därpå.

MODELLERNA KAN INTE FÖRKLARA LÖNEUTVECKLINGEN DE SENASTE ÅREN

Sammanfattningsvis förklaras den totala löneökningstakten relativt väl av standardmässiga förklaringsfaktorer som resursutnyttjande, produktivitetstillväxt och inflationsförväntningar, men det behövs en deterministisk trend i modellerna. Denna trend fångar upp den nedåtgående trend som finns i löneökningstakten utöver vad som avspeglas i de makroekonomiska variablerna. Inte heller modellerna med en deterministisk trend kan förklara de senaste årens svaga löneökningstakt. Det är framför allt de avtalade löneökningarna 2016 och 2017 som slöts på en, givet det historiska sambandet, oväntat låg nivå. Även löneglidningen har varit överraskande låg dessa år. Nedan diskuteras ett antal faktorer som kan förklara de senaste årens svaga löneutveckling.

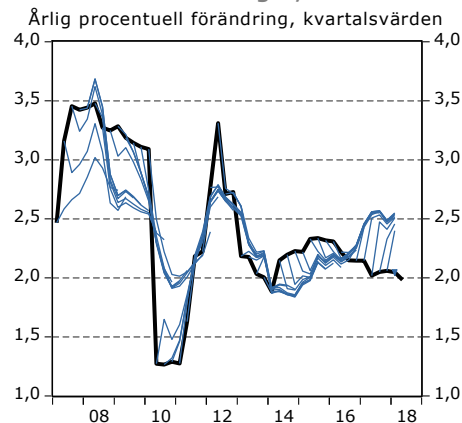
Andra faktorer som kan förklara den dämpade löneutvecklingen under senare år

ÖKAT ANSVARSTAGANDE HOS ARBETSMARKNADENS PARTER

Som framgick ovan har de avtalade löneökningarna efter 2015 varit svagare än det historiska sambandet. Det gäller i synnerhet 2017. En möjlig tolkning av de oväntat låga avtalade löneökningarna är att arbetsmarknadens parter tagit ett större ansvar i lönebildningen och hållit tillbaka den avtalade lönetillväxten med ambitionen att öka sysselsättningen och minska jämviktsarbetslösheten.

Den senaste avtalstidpunkten sammanfaller med den kraftiga uppgången i antalet asylsökande. Det kan inte uteslutas att denna händelse, liksom den debatt som då följde om behovet av låga ingångslöner för att underlätta integrationen av nyanlända, kan ha påverkat avtalsrörelsen.

Diagram 47 Rekursiva prognoser för avtalade löneökningar, modell 6

Anm. Diagrammet visar faktiska nominella timlöneutvecklingen i näringslivet, svart linje, och den prognosticerade utvecklingen givet en rekursiv skattning. Ekvationen är specificerad utifrån modell 6 i tabell 6.

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁶⁴ Detta beror bland annat på att de tyska avtalade löneökningarna har stigit under senare år, liksom arbetsmarknadsgapet inom euroområdet.

Det är svårt att bedöma om parterna faktiskt har ändrat sitt beteende. Det kan konstateras att en sådan ambitionsförändring i alla fall inte kommit till uttryck i återhållna lägstalöner. Lägstalönen i förhållande till medianlönen har ökat över tid och ökningen av lägstalönerna i 2017 års avtal var i linje med tidigare avtal.⁶⁵

ETT UNDERSKATTAT ARBETSUTBUD

Sedan 2005 har andelen utrikes födda i Sverige ökat från 15 procent till 21 procent (se fördjupning ”Utrikes födda och integration på den svenska arbetsmarknaden”). Det kan inte uteslutas att det också finns ett stort mörkertal i arbetskraftsinvandringen till Sverige.⁶⁶ Sedan 2007, då ett flertal nya medlemsländer från Östeuropa trädde in i Schengen-avtalet, har det skett en markant ökning i befolkningen med europeiskt medborgarskap (exklusive Norden) i Sverige (se diagram 48). Detta kan vara en följd av att många flyttat till Sverige från andra EU-länder för att arbeta.

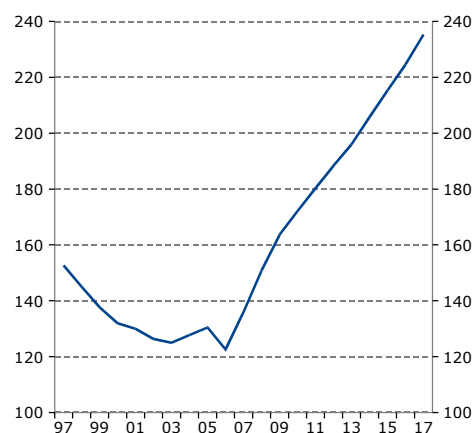
Sedan 2014 försvåras bedömningen av hur stor arbetskraften från andra europeiska länder är då EU-medborgare inte längre behöver registrera sig vid Migrationsverket.⁶⁷ Detta syns i en avtagande invandring från EU-länder enligt Migrationsverkets statistik (se diagram 49), vilket förmodligen är missvisande. I de befolkningsregister som upprättas noteras endast vissa EU-medborgare; en EU-medborgare som flyttar till Sverige och planerar att bo här i mer än ett år ska till exempel normalt vara folkbokförd i landet. Däremot registreras inte de som endast befinner sig i landet för att arbeta under kortare perioder.

Det är alltså möjligt att arbetskraftsutbudet, i synnerhet sedan 2014, är större än vad som syns i den officiella statistiken på grund av att utländsk arbetskraft står till de svenska arbetsgivarernas förfogande. Det faktum att alla EU-medborgare har rätt att jobba i Sverige kan i sig ha en lönedämpande effekt i Sverige. I termer av en löneekvation kan det ses som att resursutnyttjandet i övriga EU bör beaktas i modellerna.

Det finns andra studier som använder mått på resursutnyttjandet i andra länder för att se om det totala lediga utbudet är större än det inhemska.⁶⁸ Det är dock inte självklart om andra länders resursutnyttjande mätt genom exempelvis arbetslöshet är det som avgör om arbetskraftsinvandringen blir hög. Det är till exempel fullt möjligt att personer som redan är sysselsatta i ett EU-land ändå har goda incitament att flytta hit för att arbeta då lönen i många fall är högre i Sverige.

Diagram 48 Europeisk befolkning i Sverige

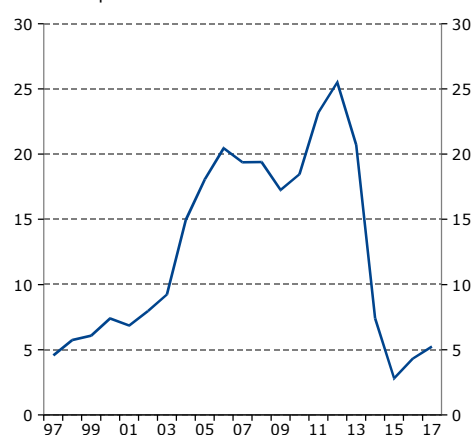
Tusental personer

Anm. Europeisk befolkning i Sverige definieras här som befolkning med europeiskt medborgarskap (exkl. Norden) bosatta i Sverige. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 49 Beviljade uppehållstillstånd i enlighet med EES-avtalet

Tusental personer

Källa: Migrationsverket.

⁶⁵ Se Konjunkturinstitutet (2017).

⁶⁶ Se fördjupningen ”Utländsk arbetskraft i Sverige”, Konjunkturinstitutet (2017).

⁶⁷ Se Kommerskollegium (2014).

⁶⁸ Se exempelvis Sveriges Riksbank (2017), Sveriges Riksbank (2018) eller IMF (2017).

PARTERNA PÅVERKAS AV UTVECKLINGEN I KONKURRENTLÄNDER OCH AV MISSBEDÖMD INFLATION

En annan möjlig förklaring är att förväntningar om dämpade löneökningar i för Sverige viktiga konkurrentländer har verkat återhållande på de svenska löneökningarna. Ofta lyfts tyska avtal som särskilt en viktig faktor i den svenska lönerörelsen. Skattningarna ovan visade förvisso inget starkt stöd för att vare sig nivån på tyska avtalade löner eller resursutnyttjandet på arbetsmarknaden inom euroområdet har påverkat de svenska löneökningarna. Men detta är förstås trubbiga och ofullständiga mått på hur löneutvecklingen i omvärlden kan påverka den svenska löneutvecklingen. Att såväl Konjunkturinstitutet som OECD gör bedömningen att euroområdet ligger efter Sverige i den här konjunkturuppgången (se kapitlet ”Löner i ett internationellt perspektiv”). Det är fullt möjligt att detta, genom dess påverkan på förväntade löneökningar, har verkat återhållande på de svenska lönerna.

En ytterligare tänkbar förklaring är att löneökningarna hållits tillbaka av att parterna överskattade inflationen under åren 2012–2014 (se diagram 37). Reallönerna blev därmed högre än väntat vilket kan ha verkat återhållande på löneökningarna åren därefter.

BESKATTNING AV ARBETS- OCH KAPITALINKOMSTER PÅVERKAR LÖNERNA

En ytterligare faktor som kan ha bidragit till en lägre observerbar löneutveckling är att så kallad inkomstomvandling kan ha tilltagit i omfattning på senare år. Det svenska skattesystemet beskattar arbetsinkomster och kapitalinkomster olika och vid högre lönenivåer skapar skattereglerna incitament att ta ut arbetsinkomster i form av utdelning från bolag i stället för lön.⁶⁹ Utdelningar från så kallade kvalificerade andelar i fåmansföretag har ökat kraftigt de senaste åren.⁷⁰ I den mån de ökade utdelningarna annars skulle ha inneburit en ökad lönesumma, kan löneökningstakten ha dämpats. Det kan inte uteslutas att detta skulle kunna ha en märkbar effekt på lönestatistiken.

UNDERSKATTAD EFFEKT AV REFORMER

Det senaste decenniet har flera politiska reformer, i synnerhet jobbskatteavdragen, bidragit till att arbetskraften har vuxit snabbt. Konjunkturinstitutet har, i likhet med andra bedömare, uppskattat att detta bör leda till ökat arbetskraftsdeltagande och högre sysselsättning och att effekterna under en tid troligen kanaliseras via lönebildningen, och på så vis påskyndas. Det är dock i praktiken mycket svårt att kvantifiera effekten av den här typen av reformer. Det kan därför inte uteslutas att de reformer

⁶⁹ Se Alstadsæter m.fl. (2014) för en mer ingående beskrivning.

⁷⁰ Se Alstadsæter och Jacob (2016) och ESV (2018).

som har genomförts haft en större effekt på det potentiella arbetsutbudet och jämviktsarbetslösheten än vad som antagits och därmed en större temporär effekt på löneökningarna än vad som antagits.

SAMMANSÄTTNINGSEFFEKTER PÅ ARBETSMARKNADEN KAN HA DÄMPAT LÖNEUTVECKLINGEN

Sammansättningen av de sysselsatta har förändrats över tid vilket bör påverka löneutvecklingen. Resultaten i kapitlet "Sammansättningen av sysselsatta och löneutvecklingen" visar att förändrad ålderssammansättning och fler utrikes födda har verkat återhållande på genomsnittslönen de senaste åren. De lönedämpande ålderseffekterna är dock särskilt tydliga i offentlig sektor. I privat sektor, som analyserats i detta kapitel, har också en förändrad branschsammansättning bidragit negativt till löneutvecklingen. Samtidigt finns det andra motverkande förändringar i sammansättningen av de sysselsatta. En ökad utbildningsnivå bland sysselsatta i både privat och offentlig sektor har under lång tid bidragit till att driva på genomsnittslönen. Totalt sett har sammansättningseffekterna haft en viss dämpande effekt på genomsnittslönen.

Appendix

I tabellerna nedan redovisas hur väl modellerna i kapitlet klarar tester som bedömer problem rörande autokorrelation, heteroskedasticitet och normalfördelning.⁷¹ Tabell 7 avser skattningarna i tabell 4. I tabell 8 (som avser skattningarna i tabell 6) framgår att residualerna inte är normalfördelade. Detta uppstår förmodligen på grund av att avtalen sluts över längre och varierande perioder än den kvartalsfrekvens som antas i modellerna. Detta innebär att signifikansnivåerna är svårare att tolka.

Tabell 7 Tester av modeller med förändring i löner i näringslivet som beroende variabel

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ljung-Box, autokorrelationstest, p-värde t-4	0,18	0,09	0,16	0,52	0,28	0,28	0,28	0,08
ARCH-LM, heteroskedasticitetstest, p-värde t-4	0,43	0,09	0,09	0,83	0,78	0,82	0,78	0,44
Jarque-Bera, normalitetstest	0,55	0,80	0,79	0,74	0,72	0,77	0,72	0,49
ADF-test, stationaritetsstest, 9 laggar baserat på HQ (gäller endast felkorrigeringstermen), p-värde		0,016	0,016	0,016	0,016	0,016	0,016	

Källa: Konjunkturinstitutet.

Tabell 8 Tester av modeller med förändring i avtalade löner i näringslivet som beroende variabel

	1	2	3	4	5	6
Ljung-Box, autokorrelationstest, p-värde t-4	0,75	0,98	0,98	0,96	0,91	0,93
ARCH-LM, heteroskedasticitetstest, p-värde t-4	0,94	0,96	0,93	0,91	0,68	0,90
Jarque-Bera, normalitetstest	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ADF-test, stationaritetsstest, 9 laggar baserat på HQ (gäller endast felkorrigeringstermen), p-värde				0,016	0,016	0,016

Källa: Konjunkturinstitutet.

⁷¹ Se Ljung och Box (1978), Said och Dickey (1984), Engle (1982) och Jarque och Bera (1980) för redogörelser av de olika använda testerna.

Referenser

- Alstadsäter, A. och M. Jacob (2016), "Divident Taxes and Income Shifting", *Scandinavian Journal of Economics*, 118 (4), sid. 693-717.
- Alstadsäter, A., M. Jacob och A. Vejsiu (2014), "3:12 Corporations in Sweden – The Effects of the 2006 Tax Reform on Investments, Job Creation and Business Start-Ups", *ESO-rapport 2014:2*, Finansdepartementet.
- Engle, R. (1982), "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation", *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 987–1007.
- Blanchard, O.J. och L. Katz (1996), "What we know and do not know about the natural rate of unemployment", *NBER working paper series*, 5822, 1996.
- ESV (2018), *Prognos – Statens budget och de offentliga finanserna*, april 2018.
- IMF (2017), *IMF Country Report*, Nr. 17/351, 2017.
- Jarque, C. och Bera, A. (1980), "Efficient Tests for Normality, Homoscedasticity and Serial Independence of Regression Residuals", *Economics letters*, 6(3), 255–259.
- Kommerskollegium (2014), "Krav på registrering för EU-medborgare tas bort", <https://www.kommers.se/nyheter/Forcerade-nyheter/Krav-pa-registrering-for-EU-medborgare-tas-bort/>.
- Konjunkturinstitutet (2012), *Lönebildningsrapporten*, 2012.
- Konjunkturinstitutet (2013), *Lönebildningsrapporten*, 2013.
- Konjunkturinstitutet (2015), *Lönebildningsrapporten*, 2015.
- Konjunkturinstitutet (2016), *Konjunkturläget*, juni 2016.
- Konjunkturinstitutet (2017), *Lönebildningsrapporten*, 2017.
- Layard, R., S. Nickell och R. Jackman (2005), *Unemployment*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Ljung, G. och Box, G. (1978), "On a Measure of Lack of Fit in Time Series Models", *Biometrika*, 65(2), sid. 297–303.
- OECD (1997), *Employment Outlook*, 1997.
- Phillips, A. W. (1958), "The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom", 1861–1957, *Economica*, 25, sid. 283-299.
- Said, S. E. och Dickey, D. A. (1984), "Testing for Unit Roots in Autoregressive-Moving Average Models of Unknown Order", *Biometrika*, 71(3), sid. 599–607.
- Sveriges Riksbank (2017), *Penningpolitisk rapport juli 2017*.
- Sveriges Riksbank (2018), *Penningpolitisk rapport juli 2018*.
- Stockhammar, P. och P. Österholm (2016), "Do Inflation Expectations Granger Cause Inflation", *Working paper nr 145*, Konjunkturinstitutet.

Sammansättningen av sysselsatta och löneutveckling

Den aggregerade löneutvecklingen har de senaste åren varit betydligt svagare än förväntat givet resursutnyttjandet på den svenska arbetsmarknaden. En möjlig förklaring till den svaga löneutvecklingen är att de aggregerade lönerna hållits nere av förändringar i sammansättningen av de sysselsatta. Sammansättningen av de sysselsatta varierar på grund av konjunkturen men också av strukturella orsaker, exempelvis förändringar i befolkningen. Detta kapitel analyserar hur sammansättningen av de sysselsatta har förändrats över tid och hur mycket av förändringen i genomsnittslönen som kan förklaras med förändrade observerbara egenskaper bland de sysselsatta. Resultaten visar att förändrad ålderssammansättning och fler utrikes födda har bidragit negativt till utvecklingen av genomsnittslönen de senaste åren. De negativa ålderseffekterna är särskilt tydliga i offentlig sektor. I privat sektor har också en förändrad bransch-sammansättning bidragit negativt till löneutvecklingen. Samtidigt finns det andra motverkande förändringar i sammansättningen av de sysselsatta. En ökad utbildningsnivå bland sysselsatta i både privat och offentlig sektor har under lång tid bidragit positivt till utvecklingen av genomsnittslönen. De negativa och positiva sammansättningseffekterna motverkar varandra. Sammantaget har förändringar i sammansättningen av de sysselsatta haft en dämpande effekt på den aggregerade löneutvecklingen de senaste åren. Ökningen av den genomsnittliga lönen 2016 var ca 0,2 procentenheter lägre i privat sektor och ca 0,3 procentenheter lägre i offentlig sektor än vad den skulle varit vid oförändrad sammansättning från 2015.

Varför kan sammansättningsförändringar påverka den aggregerade löneutvecklingen?

Löneökningar på aggregerad nivå mäts som skillnaden i genomsnittslönen mellan två tidpunkter. Utvecklingen av den genomsnittliga lönenivån beror därför bland annat på vilka som är sysselsatta, vilket varierar över tid som en följd av konjunkturella och strukturella förändringar i arbetsutbudet och efterfrågan på arbetskraft.

Lönerna stiger vanligtvis snabbare i en högkonjunktur än i en lågkonjunktur. Den aggregerade löneutvecklingen brukar dock variera betydligt mindre över en konjunkturcykel än vad de flesta makroekonomiska modeller implicerar. Det beror bland annat på att arbetskraftens sammansättning varierar över en konjunk-

turcykel.⁷² I en lågkonjunktur kan den genomsnittliga lönenivån hållas uppe därför att sysselsatta med kortare anställningstid eller lägre produktivitet har större sannolikhet att förlora jobbet och dessa har också i genomsnitt lägre lön. I en högkonjunktur kan den aggregerade löneutvecklingen hållas nere av att arbetslösa eller personer som varit utanför arbetskraften får jobb eftersom dessa personer ofta har lägre produktivitet och lönenivå än de befintligt sysselsatta. Utöver konjunkturella variationer finns det dessutom ständigt strukturella förändringar på arbetsmarknaden som påverkar sammansättningen av de sysselsatta och löneutvecklingen. Till exempel kan förändringar i branschsammanställningen av efterfrågan, arbetskraftens utbildningsnivå, demografiska förändringar samt normer för ålder för inträdet och utträdet från arbetsmarknaden påverka genomsnittlig produktivitet och lön över tid.⁷³

Sysselsättningen ökade i genomsnitt med 1,2 procent per år mellan 2006 och 2017. När sysselsättningen växte snabbt 2017 var den årliga sysselsättningsökningen 2,3 procent. Dessa ökningstakter kan framstå som så små att det skulle vara osannolikt att sysselsättningsförändringen skulle spela någon roll för den aggregerade löneutvecklingen. Bakom sysselsättningsökningen finns dock betydligt större flöden in i och ut ur sysselsättningen. I genomsnitt mellan 2006 och 2017 blev 4 procent av de sysselsatta arbetslösa eller lämnade arbetskraften varje kvartal (se diagram 50). 4,5 procent av de sysselsatta gick från arbetslöshet eller från utanför arbetskraften till sysselsättning.⁷⁴ Ytterligare 3 procent av de sysselsatta bytte dessutom arbetsgivare mellan två kvartal. Kumulativt innebär dessa flöden att sammansättningen av de sysselsatta kan variera betydligt mer över tid än om man enbart ser till förändringen i sysselsättningen.

ANALYSEN BASERAS PÅ INDIVIDDATA

Syftet med detta kapitel är att analysera hur sammansättningen av de sysselsatta har förändrats över tid och hur mycket den förändrade sammansättningen har påverkat utvecklingen av genomsnittslönen. Analysen baseras på individdata för åldersgruppen 18–64 år från Statistiska centralbyråns lönestrukturstatistik kopplat till LISA-databasen för 1998–2016. Långsiktiga trender i de sysselsattas sammansättning beskrivs för hela ekonomin. Hur mycket av förändringen i genomsnittslönen som kan förklaras med förändrade observerbara egenskaper bland sysselsatta analyseras separat för privat och offentlig sektor. I dekomponeringen av genomsnittslönen används inte de urvalsvikter som finns för privat sektor i lönestrukturstatistiken

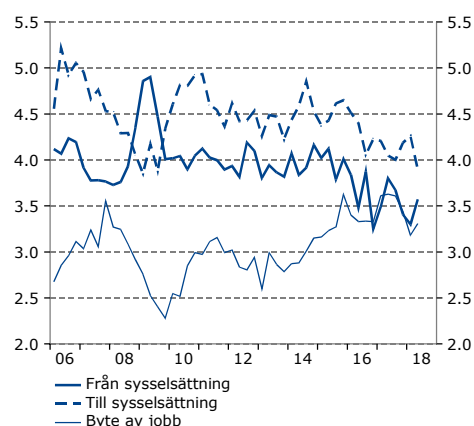
⁷² Se exempelvis Bils (1985), Solon m.fl. (1994), Daly och Hobijn (2017), Konjunkturinstitutet (2017) och Mueller (2017).

⁷³ Det är också möjligt att löneutvecklingen påverkas av variationer i andra typer av kompensationer än lön, till exempel utdelningar, optioner och bonusar. Dessa är dock svåra att mäta och analyseras inte i detta kapitel.

⁷⁴ Denna skillnad i utflödet och inflödet återspeglar den ökade sysselsättningen över tid.

Diagram 50 Flöden till och från sysselsättning enligt AKU

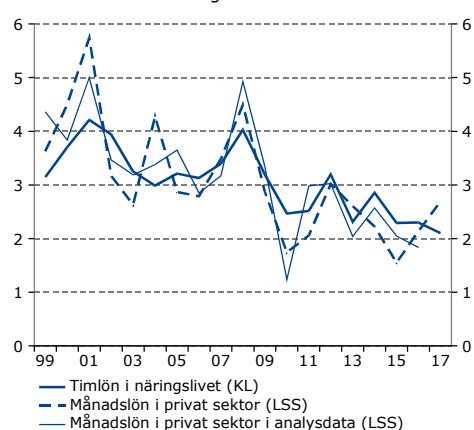
Procent av sysselsatta, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 51 Nominell lön i privat sektor enligt konjunkturlönestatistik (KL) och lönestrukturstatistik (LSS)

Procentuell förändring

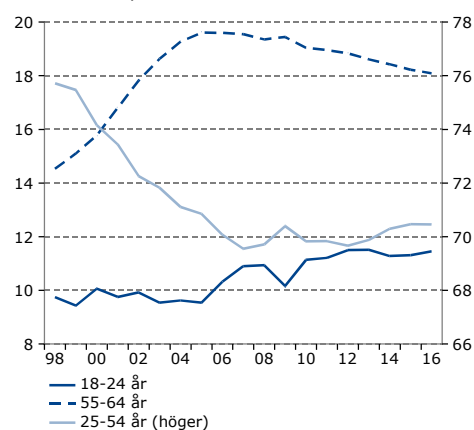

Anm. Analysdata är lönestrukturstatistik utan urvalsvikter för privat sektor och exklusive outliers och individer som inte är sysselsatta i november eller saknar bakgrundsvariabler.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 52 Ålderssammansättning bland sysselsatta

Procent av sysselsatta, 18–64 år

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

och analysen baseras enbart på de individer som är sysselsatta i november.⁷⁵ Dessutom har individer som har en orimligt låg lön eller saknar bakgrundsvariabler exkluderats. Löneutvecklingen i analysdata i privat sektor är därför inte exakt densamma som löneutvecklingen mätt i den officiella lönestrukturstatistiken, som i sin tur skiljer sig något från konjunkturlönestatistiken som bland annat används för löneprognoser (se diagram 51).⁷⁶ Löne-måttet som används i analysen är individens månadslön uppräknad till heltid. I månadslönen ingår utöver grundlönen även vissa fasta och rörliga tillägg, exempelvis cheftillägg och jourersättning, men inte övertidsersättning.

Långsiktiga trender i sammansättningen av de sysselsatta

FLER HÖGUTBILDADE BLAND DE SYSSELSATTA

Det finns många långsiktiga trender som påverkar sammansättningen av de sysselsatta.⁷⁷ För det första varierar ålderssammansättningen av de sysselsatta över tid. Fram till mitten av 2000-talet minskade andelen sysselsatta i kärnarbetskraften (25–54 år) samtidigt som andelen äldre (55–64 år) sysselsatta ökade (se diagram 52). Det senaste decenniet har andelen äldre sysselsatta åter minskat, men andelen unga (18–24 år) sysselsatta har ökat. Dessa förändringar speglar till stor del förändringar i befolkningsstrukturen. Större andel unga har en negativ effekt på genomsnittslönen eftersom unga i genomsnitt har lägre lön än andra åldersgrupper (se diagram 53). Även en större andel äldre kan innebära en negativ effekt på genomsnittslönen därför att lönen är som högst bland de som är i 40–45 års åldern.⁷⁸

Den andra viktiga trenden bland sysselsatta är att andelen med eftergymnasial utbildning har ökat kontinuerligt samtidigt som andelen med enbart förgymnasial utbildning har minskat (se diagram 54). Utbildningsnivån har stigit framför allt till följd av den stora expansionen av utbildningssystemet under 1990-talet. Personer med eftergymnasial utbildning har i genomsnitt högre löner än personer med lägre utbildningsnivå (se diagram 55). Större andel högutbildade innebär därför att den genomsnittliga lönen stiger, även om lönerna för högutbildade inte skulle ha förändrats.

⁷⁵ Uppgifter om arbetsgivaren från LISA, till exempel bransch och sektor, avser den arbetsgivaren som individen hade i november och finns enbart för de som är sysselsatta då. Företagare är exkluderade från analysen. LISA har bättre jämförbarhet över tid än lönestrukturstatistiken exempelvis vad gäller individens utbildningsnivå.

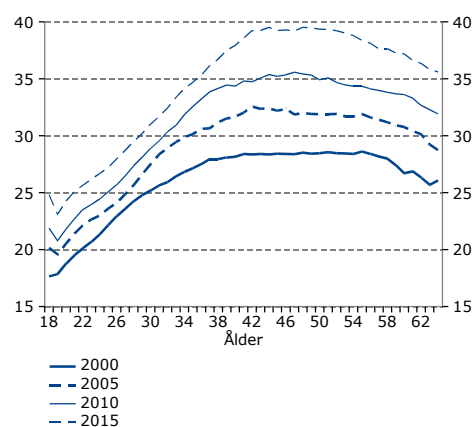
⁷⁶ I offentlig sektor stämmer dock löneutvecklingen i analysdata med den publicerade löneökningstakten enligt lönestrukturstatistiken eftersom den är en totalundersökning i offentlig sektor.

⁷⁷ Sysselsatta avser sysselsatta i november enligt RAMS. Företagare är exkluderade från analysen.

⁷⁸ Detta beror åtminstone delvis på att utbildningsnivån bland äldre sysselsatta är lägre.

Diagram 53 Genomsnittlig real månadslön vid olika åldrar, 18–64 år, privat sektor

Tusental kronor

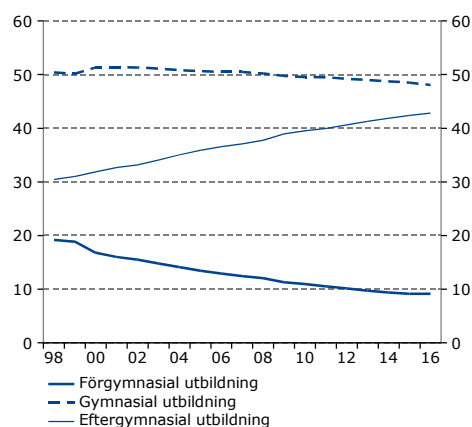

Anm. 2016 års priser. Lönerna är deflaterade med KPI.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 54 Utbildningssammansättning bland sysselsatta

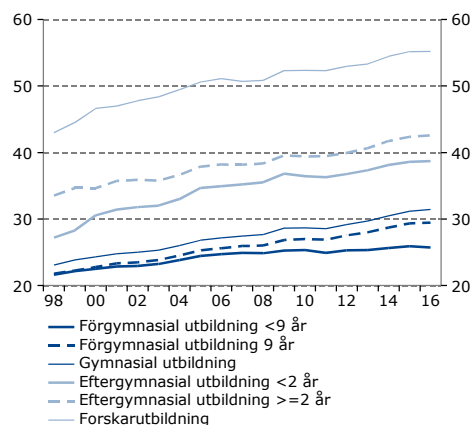
Procent av sysselsatta, 18–64 år

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 55 Genomsnittlig real månadslön för olika utbildningsnivåer, 18–64 år, privat sektor

Tusental kronor

Anm. 2016 års priser. Lönerna är deflaterade med KPI.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Till skillnad från många andra länder har andelen kvinnor bland sysselsatta bara stigit marginellt de senaste 15 åren (se diagram 56). Eftersom kvinnor i genomsnitt har en lägre lönenivå än män, kan en ökad andel kvinnor på arbetsmarknaden minska den genomsnittliga lönenivån. De senaste åren har andelen kvinnor av sysselsatta varit i stort sett oförändrad.

FLER UTOMEUROPEISKT FÖDDA BLAND SYSSELSATTA

Den tredje tydliga trenden i sammansättningen av de sysselsatta är den ökande andelen utrikes födda. Andelen utrikes födda av de sysselsatta har ökat från 9 procent 1998 till 17 procent 2016. Det är framför allt andelen utomeuropeiskt födda som har ökat, från knappt 3 procent 1998 till drygt 9 procent 2016 (se diagram 57). I takt med att fler av dem som kommit till Sverige som asylsökande de senaste åren får förankring på arbetsmarknaden, kommer andelen utomeuropeiskt födda av sysselsatta fortsätta att öka.⁷⁹ Utrikes födda har ofta lägre lön än inrikes födda. Detta kan delvis bero på skillnader i exempelvis utbildning, språkkunskaper och arbetslivserfarenhet, men även på diskriminering. En växande andel utrikes födda bland sysselsatta innebär en svagare utveckling av genomsnittslönen.

Över tid har det också skett betydande förändringar i branschsammanställningen av de sysselsatta. Sysselsättningen i tjänstebranscher har ökat samtidigt som sysselsättningen inom industrin har minskat (se diagram 58).⁸⁰ Industrins minskade sysselsättning beror delvis på att vissa verksamheter inom industrin har lagts ut på andra företag som räknas till tjänstesektorn. Det är inte självklart hur den förändrade branschstrukturen med en större tjänstesektor påverkar genomsnittslönen. Den växande tjänstesektorn består dels av fler högutbildade sysselsatta i professionella tjänster, till exempel inom IKT-sektorn, där lönerna i genomsnitt är högre, och dels av fler sysselsatta inom till exempel vård- och omsorgstjänster samt hotell- och restaurangverksamhet, där lönerna i genomsnitt är något lägre.

Effekter av de sysselsattas sammansättning på lönetillväxten

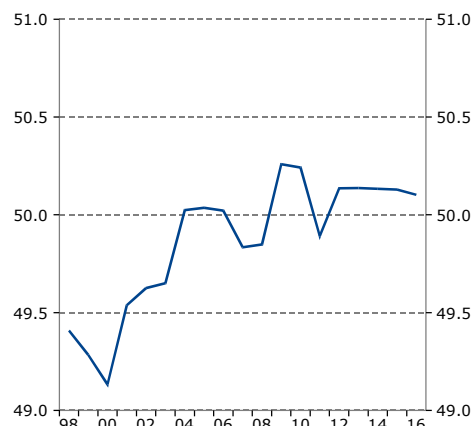
Analysen i föregående avsnitt visar att det finns många långsiktiga trender i sammansättningen av de sysselsatta. Lönerna för olika grupper av sysselsatta skiljer sig från varandra och kan också utvecklas i olika takt beroende bland annat på hur utbudet och efterfrågan på dessa grupper ser ut. Löneförändringen inom

⁷⁹ Se även fördjupningen "Utrikes födda och integration på den svenska arbetsmarknaden" i denna rapport.

⁸⁰ I Konjunkturinstitutets bearbetning av LISA-data har alla arbetsställen givits den branschkod som de har det sista året de finns i data för att rena omklassificeringar av enskilda arbetsställen inte ska påverka resultaten. Branschfördelningen skiljer sig därför något från andra datakällor.

Diagram 56 Andel kvinnor av sysselsatta

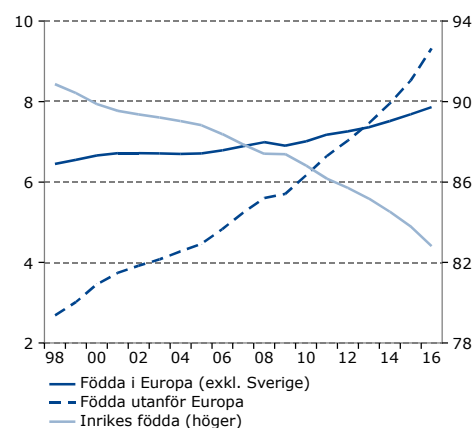
Procent av sysselsatta, 18–64 år

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 57 Andelen inrikes och utrikes födda

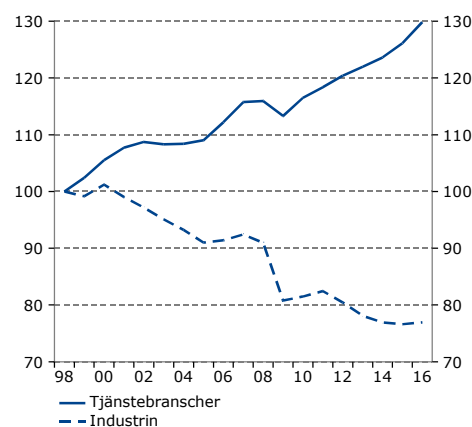
Procent av sysselsatta, 18–64 år

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 58 Antalet sysselsatta i tjänstebranscher och i industrin, 18–64 år

Index 1998=100

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

grupperna och förändringen i olika gruppers relativa storlek påverkar därför den genomsnittliga löns utveckling. I detta avsnitt analyseras hur förändringar i de sysselsattas observerbara egenskaper i privat och i offentlig sektor har påverkat den årliga förändringen av den genomsnittliga månadslönen i respektive sektor för perioden 1999–2016.

Diagram 59 och diagram 60 visar hur mycket av den procentuella förändringen⁸¹ i den genomsnittliga nominella månadslönen mellan två år som kan förklaras av förändringar i observerbara egenskaper hos de sysselsatta och hur mycket av förändringen i genomsnittslönen som beror på andra, i modellen oförklarade faktorer.⁸² Den oförklarade komponenten fångar allt annat som inte är förändringar i de sysselsattas observerade egenskaper, till exempel förändringar i resursutnyttjandet, produktiviteten och inflationsförväntningarna.⁸³ Såväl i privat sektor (se diagram 59) som i offentlig sektor (se diagram 60) förklarar de totala sammansättningseffekterna enbart en liten del av den totala förändringen i genomsnittslönen. Det är alltså huvudsakligen andra faktorer än förändringar i sammansättningen som påverkat löneutvecklingen.⁸⁴ I början av 2000-talet påverkades genomsnittslönen positivt av förändringen i sammansättningen av de sysselsatta. I samband med finanskrisen 2009 blev ökningen av genomsnittslönen 0,8 procentenheter högre i privat sektor än vad den skulle blivit vid oförändrad sammansättning av de sysselsatta. Det är vanligt att sammansättningen av de sysselsatta ändras vid lågkonjunkturer så att sammansättningseffekterna bidrar positivt till löneutvecklingen. Detta gäller särskilt i privat sektor som är mer konjunkturkänslig. I offentlig sektor är konjunkturvariationen i sammansättningen av de sysselsatta mindre då efterfrågan av arbetskraft i huvudsak drivs av demografisk utveckling, såsom andelen unga och äldre i befolkningen. Åren 2011–2014 var sammansättningseffekterna nära noll både i privat och offentlig sektor. År 2015 och 2016 ökade genomsnittslönen omkring 0,2 procentenheter mindre i privat sektor än den skulle gjort vid oförändrad sammansättning. I offentlig sektor var ökningen av genomsnittslönen ca 0,2 procentenheter lägre 2015 och ca 0,3 procentenheter lägre 2016 än vad den skulle varit vid oförändrad sammansättning. Sammansättningseffekterna har alltså dämpat utvecklingen av genomsnittslönen de senaste åren i både privat och offentlig sektor.

⁸¹ Linjerna i diagram 59 och diagram 60 avser förändringen i den logaritmerade genomsnittliga månadslönen, vilket multiplicerat med 100 är approximativt lika med årlig procentuell förändring.

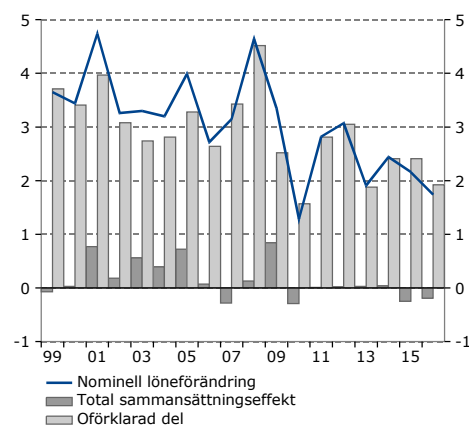
⁸² Dekomponeringen har gjorts med Oaxaca-Blinder metoden. Utöver förändringar i de sysselsattas observerbara egenskaper kan även förändringar i icke-observerbara egenskaper vara viktiga för löneutvecklingen. Dekomponeringen i detta kapitel studerar enbart effekter av förändringar i de sysselsattas observerbara egenskaper. Se appendix för beskrivning av variablerna och metoden.

⁸³ Hur förändringar i dessa har påverkat löneutvecklingen studeras i kapitlet "Löner och konjunktur i Sverige".

⁸⁴ Även Flodberg (2018) kommer fram till att sammansättningseffekterna har varit små. Resultaten varierar lite beroende på vilka observerbara egenskaper som kontrolleras för i dekomponeringsmodellen.

Diagram 59 Förändring i genomsnittlig månadslön, total sammansättningseffekt och oförklarad del, privat sektor

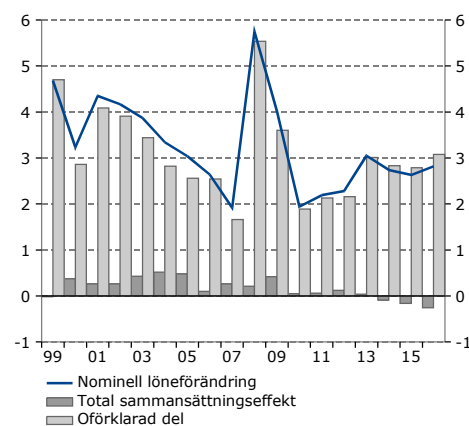
Procent respektive procentenheter

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 60 Förändring i genomsnittlig månadslön, total sammansättningseffekt och oförklarad del, offentlig sektor

Procent respektive procentenheter

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

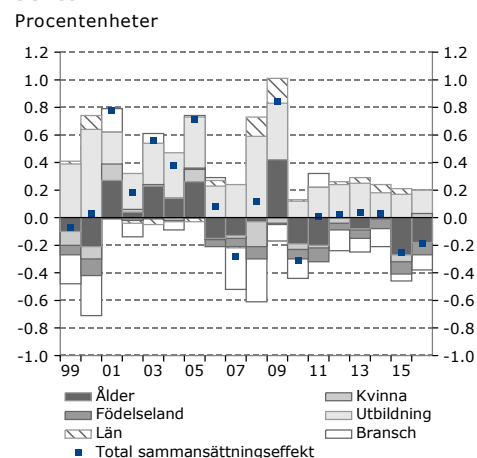
Effekterna av sammansättningsförändringar på löneutvecklingen är överlag relativt små, men det betyder inte att sammansättningen av de sysselsatta har varit nästan oförändrad utan att det finns flera förändringar som motverkar varandra. Diagram 61 visar att i privat sektor har den ökade utbildningsnivån bland sysselsatta bidragit positivt till utvecklingen av genomsnittslönen över hela tidsperioden. Färre sysselsatta med förgymnasial utbildning och fler sysselsatta med eftergymnasial utbildning har sedan 2010 bidragit med 0,2 procentenheter högre ökning i genomsnittslönen per år jämfört med en oförändrad utbildningsnivå. Dessa positiva bidrag från högre utbildningsnivå motverkas av negativa sammansättningseffekter som beror på förändrad branschsammanställning och ökad andel utrikes födda. De negativa effekterna från branschsammanställningen de senaste åren beror bland annat på att det är fler sysselsatta i transport och magasinering samt företagstjänster, där lönerna är något lägre i genomsnitt. År 2015 och 2016 bidrog också förändringar i de sysselsattas ålderssammansättning negativt till ökningen av genomsnittslönen i privat sektor. Det beror till stor del på att andelen sysselsatta som är yngre än 30 år ökade.

Diagram 62 visar dekomponeringen av den totala sammansättningseffekten för offentlig sektor. Även i offentlig sektor har fler sysselsatta med högre utbildning bidragit positivt till utvecklingen av genomsnittslönen sedan 1999. Det positiva bidraget från högre utbildningsnivå har dock varit mindre de senaste åren. Fler utrikes födda sysselsatta har bidragit negativt till löneutvecklingen i offentlig sektor. Sedan 2010 har också ålderssammansättningen bland sysselsatta i offentlig sektor dämpat löneutvecklingen med i genomsnitt 0,16 procentenheter per år. Det beror på att andelen sysselsatta som är yngre än 30 år har ökat och andelen sysselsatta i åldersgruppen 55–64 år har minskat.

Slutsatser

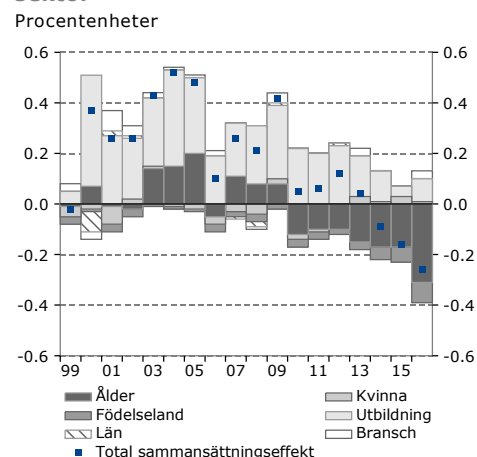
Sammanställningen av de sysselsatta varierar på grund av konjunkturen men också av strukturella orsaker, exempelvis förändringar i befolkningen. Resultaten i detta kapitel visar att ökad andel unga och utrikes födda har bidragit negativt till utvecklingen av genomsnittslönen de senaste åren i både privat och offentlig sektor. I privat sektor har också den förändrade branschsammanställningen bidragit negativt till löneutvecklingen. Dessa negativa sammansättningseffekter har motverkats av den ökade utbildningsnivån bland sysselsatta. Sammantaget har förändringar i sammansättningen av de sysselsatta haft en dämpande effekt på den aggregerade löneutvecklingen de senaste åren. Ökningen av den genomsnittliga lönen var ca 0,2 procentenheter lägre i privat sektor och ca 0,3 procentenheter lägre offentlig sektor 2016 än vad den skulle varit vid oförändrad sammansättning från 2015.

Diagram 61 Dekomponering av sammansättningseffekten, privat sektor

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 62 Dekomponering av sammansättningseffekten, offentlig sektor

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Data som används i analysen sträcker sig till 2016. Likadan dekomponering baserad enbart på lönestrukturstatistiken, som finns till och med 2017, visar att sammansättningseffekten för 2017 i privat sektor är negativ men mindre än för 2016.

I offentlig sektor är sammansättningseffekten ungefär lika stor 2017 som 2016.⁸⁵ Sammansättningseffekterna har varit negativa de senaste åren, men de är relativt små i förhållande till den totala förändringen av genomsnittslönen. Förändrad sammansättning bland sysselsatta har troligen bidragit till den svaga löneutvecklingen, men är inte någon huvudsaklig förklaring till den svaga löneutvecklingen under senare år.

⁸⁵ Lönestrukturstatistiken som sträcker sig till 2017 har sämre jämförbarhet över tid än LISA-databasen som bara går till 2016. Detta gäller bland annat individens utbildning och sektorstillhörighet, vilket gör det svårt att använda enbart lönestrukturstatistiken till analyser över en längre tidsperiod.

Appendix

BERÄKNING AV SAMMANSÄTTNINGSEFFEKTER

I beräkningen av sammansättningseffekter på lönetillväxt mellan två tidsperioder används Oaxaca-Blinders dekomponeringsmetod.⁸⁶ Formellt baseras dekomponeringen på en linjär modell:

$$Y_t = X_t' \beta_t + \varepsilon_t \quad E(\varepsilon_t) = 0$$

där Y_t är den logaritmerade månadslönen år t , X är en vektor av förklarande variabler och en konstant, β är parametrarna, och ε_t är felterm. Förväntad förändring i lönen mellan år t och $t+1$ kan skrivas som

$$\begin{aligned} E(\Delta Y_{t+1}) = & [E(X_{t+1}) - E(X_t)]' \beta_t \\ & + E(X_{t+1})' (\beta_{t+1} - \beta_t) \\ & + [E(X_{t+1}) - E(X_t)]' (\beta_{t+1} - \beta_t) \end{aligned}$$

Den första termen är sammansättningseffekten, vilket är andelen av löneförändringen som kan förklaras med skillnader i X -variabler (individegenskaperna) mellan år t och $t+1$. Den andra och den tredje termen (koefficienteffekten och interaktionstermen) betraktas som "oförklarade" komponenter i analysen. Den oförklarade komponenten fångar allt annat som inte är förändringar i de sysselsattas observerade egenskaper, till exempel förändringar i resursutnyttjandet, produktiviteten och inflationsförväntningarna.

Analysen baseras på individdata för åldersgruppen 18–64 år från Statistiska centralbyråns lönestrukturstatistik och LISA-databasen för 1998–2016. De X -variabler som ingår i modellen är kön, åldersgrupp, högsta utbildningsnivå, bransch, län och födelseland. Alla variabler, utom månadslönen, är diskreta variabler programmerade som dummyvariabler (se tabell 9). Resultaten ändras endast marginellt om andra individspecifika variabler inkluderas i modellen.⁸⁷ Resultaten ändras inte heller nämnvärt om man exkluderar individerna med de högsta och lägsta lönerna från skattningen. Lönemåttet som används i analysen är individens månadslön uppräknat till heltid. I månadslönen ingår utöver grundlönen även vissa fasta och rörliga tillägg, exempelvis chefstillägg och jourersättning, men inte övertidsersättning.

⁸⁶ För en mer detaljerad beskrivning av metoden, se Jann (2008).

⁸⁷ Till exempel kontroller för individens civilstånd, antalet och ålder av barn, arbetsmarknadsstatus året innan eller utbildningsinriktning.

Tabell 9 Variabler som inkluderats i regressionen för sammansättningseffekter

Variabel	Kategorier
Kön	Man, kvinna
Åldersgrupp	18–19, 20–24, 25–29, 30–34, 35–39, 40–44, 45–49, 50–54, 55–59, 60–64
Födelseland	Inrikes född, född i Europa, född utanför Europa
Utbildning	Förgymnasial, gymnasial, eftergymnasial mindre än 2 år, eftergymnasial längre än 2 år, forskarutbildning
Län	Blekinge län, Dalarnas län, Gotlands län, Gävleborgs län, Hallands län, Jämtlands län, Jönköpings län, Kalmar län, Kronobergs län, Norrbottens län, Skåne län, Stockholms län, Södermanlands län, Uppsala län, Värmlands län, Västerbottens län, Västernorrlands län, Västmanlands län, Västra Götalands län, Örebro län, Östergötlands län
Bransch	Jordbruk, skogsbruk och fiske; tillverkning och utvinning; energiförsörjning; byggverksamhet; handel; transport och magasinering; hotell- och restaurangverksamhet; information och kommunikation; finans- och försäkringsverksamhet; fastighetsverksamhet; företagstjänster; utbildning; vård och omsorg, sociala tjänster; kulturella och personliga tjänster

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Referenser

- Bils M. (1985), “Real Wages over the Business Cycle: Evidence from Panel Data”, *Journal of Political Economy*, 93 (4), sid. 666–689.
- Blundell, R., C. Crawford och W. Jin (2014), “What Can Wages and Employment Tell us About the UK’s Productivity Puzzle?”, *The Economic Journal*, 124 (May), sid. 377–407.
- Daly, M. och B. Hobijn (2017), “Job Change and Earnings Growth – Composition and Aggregate Real Wage Growth”, *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 107 (5), sid. 349–352.
- Flodberg, C. (2018), “Har löneutvecklingen påverkats av förändringar i sammansättningen av gruppen anställda?”, Ekonomiska kommentarer nr. 1 2018, Sveriges Riksbank.
- Jann, B. (2008), “The Blinder-Oaxaca decomposition for linear regression models”, *The Stata Journal*, 8 (4), sid. 453–479.
- Konjunkturinstitutet (2017), *Lönebildningsrapporten 2017*.
- Solon, G., R. Barsky och J. A. Parker (1994), “Measuring the Cyclicity of Real Wages: How Important Is the Composition Bias?”, *Quarterly Journal of Economics*, 109 (1), sid. 1–25.
- Mueller, A. (2017), “Separations, Sorting, and Cyclical Unemployment”, *American Economic Review*, 107 (7), sid. 2081–2107.

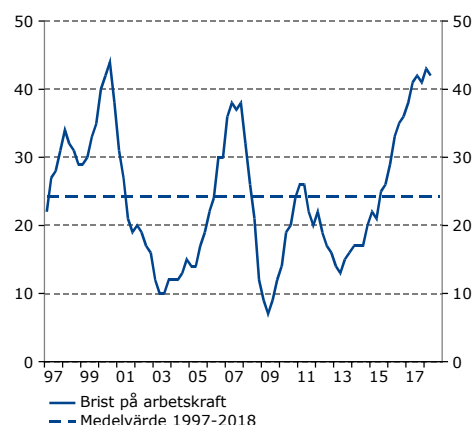
Industriavtalet och löneökningar

Industriavtalet har varit normerande för lönebildningen på den svenska arbetsmarknaden i två decennier. De ur ett konjunkturrellt perspektiv låga avtalade löneökningarna i industrin och den generellt oväntat svaga löneutvecklingen de senaste åren har lyft frågan om industriavtalet över tid har fått större betydelse för löneökningar på hela arbetsmarknaden. Detta kapitel studerar hur fördelningen av löneökningar bland anställda i privat sektor har förändrats 1999–2017. Resultaten visar att fördelningen av löneökningar i privat sektor har blivit mer sammanpressad och att en större andel av löneökningarna bland personer som inte har bytt arbetsgivare har varit nära industrins normerande märke de senaste åren. Det är framför allt de högsta löneökningstakterna som blivit lägre över tid. I branscher där arbetsgivarna upplever stor brist på arbetskraft är dock koncentrationen av löneökningar kring industrimärket mindre, vilket tyder på att efterfrågan på arbetskraft har betydelse för löneutvecklingen. Det är svårt att dra slutsatser om den mer sammanpressade fördelningen av löneökningar beror på att industriavtalet har fått en större normerande roll eller på något annat, till exempel låg produktivitetstillväxt och låga inflationsförväntningar.

Industriavtalet har sedan det tecknades 1997 varit normerande för lönebildningen på den svenska arbetsmarknaden. Även de centrala löneavtalen som gäller för 1 april 2017–31 mars 2020 följer industriavtalets norm i både löneökningstakt och avtalsperiodens längd. Avtalen på 6,5 procents löneökningar 2017–2020 blev överraskande låga mot bakgrund av den höga efterfrågan på arbetskraft och de stora brister på arbetskraft som arbetsgivare upplever (se diagram 63). Löneökningstakten påverkas dock inte enbart av de centrala avtalen utan också av lokal lönebildning. Graden av lokal lönebildning varierar mellan olika avtal.⁸⁸ Löneökningarna utöver centrala avtal har också blivit överraskande låga givet resursutnyttjandet och historiska samband (se diagram 64).⁸⁹ En faktor som har lyfts fram är att industriavtalet över tid skulle fått större betydelse för löneutvecklingen och att den sva-

Diagram 63 Brist på arbetskraft i näringslivet

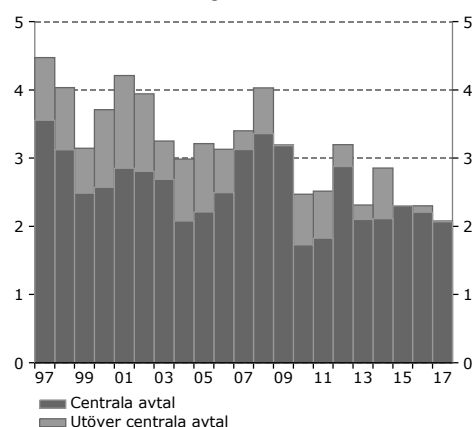
Andel ja-svar, säsongsrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 64 Timlön i näringslivet

Procentuell förändring

Källor: Medlingsinstitutet och Konjunkturinstitutet.

⁸⁸ I vissa fall anger de centrala avtalen både löneutrymmets storlek, dvs. hur mycket som lönerna totalt ska öka på arbetsplatsen bland de som omfattas av lönerevisionen, och hur detta löneutrymme ska fördelas på grupper och individer. I vissa avtal bestäms löneutrymmets storlek och fördelningen av lokala parter. I LO-förbundens avtal 2017 bestämdes löneutrymmet för närmare 95 procent av de anställda i centrala avtal och nästan 60 procent hade någon form av individgaranti. I Saco-förbundens avtal bestämdes löneutrymmet centralt för 7 procent av de anställda och endast ett fåtal anställda omfattades av någon form av individgaranti 2017. För TCO-förbunden bestämdes löneutrymmet centralt för 25 procent av de anställda och 29 procent hade någon form av individgaranti 2017. Se Medlingsinstitutet (2018).

⁸⁹ Se kapitlet "Löner och konjunktur i Sverige" om hur resursutnyttjandet brukar påverka löneutvecklingen och hur sambandet har sett ut de senaste åren.

gare konjunkturen i omvärlden därför skulle hållit nere löneökningar på hela arbetsmarknaden i större grad än tidigare.⁹⁰

Syftet med detta kapitel är att belysa hur fördelningen av individuella årliga löneökningar i privat sektor har förändrats över tid för att se om det finns tecken på att dessa i högre grad än tidigare följer industrins avtalade löneökningar. De avtalade löneökningarna omfattar i regel inte nyanställningar. De individer som studeras är därför de anställda i privat sektor som inte har bytt jobb det senaste året och som därmed har omfattats av lönerevisionen och påverkats av de avtalade löneökningarna. Den studerade perioden är 1999–2017. Dessutom analyseras utvecklingen inom industrin och inom branscher som sedan en längre tid rapporterat hög brist på arbetskraft. Dessa branscher är dataprogrammering och datakonsultverksamhet, verksamheter som utövas av huvudkontor och konsulttjänster till företag, samt arkitekt- och teknisk konsultverksamhet (se diagram 65).

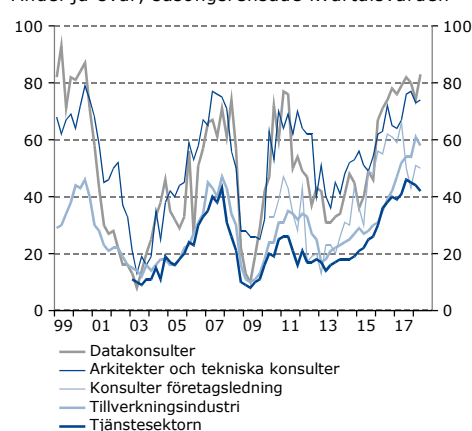
Analysen i kapitlet är beskrivande och baseras på lönestrukturstatistik på individnivå. Det är möjligt att löneökningar också har hållits nere av att andra typer av kompensation än lön har ökat över tid, till exempel optioner, bonusar och fler semesterdagar. Dessa är dock svåra att mäta i tillgänglig statistik och i detta kapitel studeras enbart förändringar i löneökningar över tid.

MINSKAD SPRIDNING I LÖNEÖKNINGAR I BÖRJAN AV 2000-TALET

Om industriavtalet över tid har fått större normerande betydelse för allas löneökningar, bör spridningen av de individuella löneförändringarna ha minskat. Ett mått på spridning är standardavvikelsen, som mäter hur mycket enskilda observationer i genomsnitt avviker från medelvärdet. Diagram 66 visar standardavvikelsen av individuell årlig förändring i grundlönen i privat sektor 1999–2017.⁹¹ Grundlönen mäts i september varje år och den är uppräknad till en heltids månadslön. Det ska noteras att alla individer inte har hunnit ha årets lönerevision när data samlats in och att det därför finns många individer med noll i löneökning.⁹² Andelen anställda med noll i löneökning varierar kraftigt mellan åren därför att löneförhandlingar inte sker vid samma tidpunkt varje år. För en del individer kan därför också löneökningen som mäts i lönestrukturstatistiken motsvara två års löneökningar i stället för ett års löneökning. Resultaten ska därför tolkas med försiktighet. I analysen ingår enbart löneförändringar för anställda som har samma arbetsgivare som året innan eftersom de

Diagram 65 Brist på arbetskraft i olika delar av näringslivet

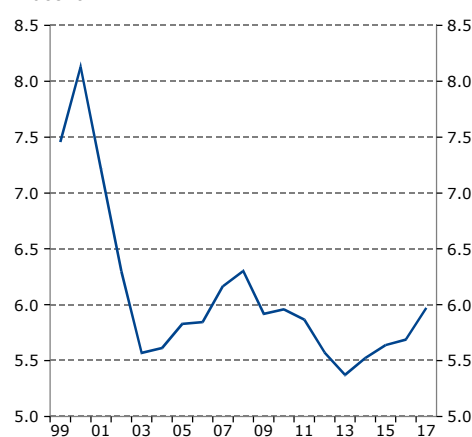
Andel ja-svar, säsongsrensade kvartalsvärden

Källa: Konjunkturinstitutet.

Diagram 66 Standardavvikelsen av förändringen i grundlönen på individnivå, privat sektor

Procent

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁹⁰ Se exempelvis Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2017).

⁹¹ Grundlönen utgörs av den fasta månadslönen plus fasta tillägg eller tim-, dag- eller veckolön för månaden för timanställda. Alla löneförändringar i detta kapitel avser nominella förändringar eftersom det är nominella löner som sätts i löneförhandlingar.

⁹² En del anställda kan förstås också ha fått 0 kronor i löneökning. Detta är möjligt om kollektivavtalet saknar individgarantier eller om det inte finns något kollektivavtal.

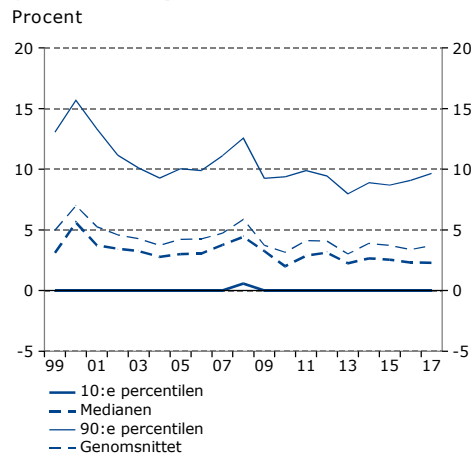
avtalade löneökningar ofta inte omfattar nyanställda. Dessutom har företag med färre än 10 löneobservationer exkluderats eftersom anställda i små företag i mindre grad kan följas mellan åren på grund av urvalsrotation.⁹³ Diagram 66 visar att spridningen i individuella löneförändringar minskade i början av 2000-talet. Spridningen av löneförändringar visar också en viss konjunkturvariation där spridningen var något större under högkonjunkturen före finanskrisen bröt ut 2008 än under den lågkonjunktur som följde. De senaste åren har spridningen åter ökat.

Den minskade spridningen i början av 2000-talet beror framför allt på att de högsta löneökningarna blivit lägre (se diagram 67). De senaste åren har de högsta löneökningarna åter stigit, men de är på en betydligt lägre nivå än 2008. Den genomsnittliga löneökningen och medianlöneökningen har varit ungefär på oförändrade nivåer de senaste åren. Den genomsnittliga löneökningen i privat sektor bland befintligt anställda var 3,7 procent 2017. Medianlöneökningen bland befintligt anställda var 2,3 procent 2017.

STÖRRE KONCENTRATION AV LÖNEÖKNINGAR KRING MÄRKET DE SENASTE ÅREN

Diagram 68 visar, för olika år, fördelningen av grundlöneförändringar för anställda som har samma arbetsgivare som året innan.⁹⁴ Diagrammen visar att fördelningen av löneförändringar över tid har blivit mer koncentrerad till industrins normerande märke (den streckade linjen i diagrammen). Betydligt mindre andel av anställda i privat sektor hade löneökningar över märket 2014–2017 än under de tidigare åren.⁹⁵ Fördelningen av grundlöneförändringar ser ungefär likadan ut för industrin som för övrig privat sektor. Att andelen individer i pågående anställningar som fått noll i löneökning är påfallande hög vissa år beror sannolikt på att årets lönerevision inte alltid är klar när lönerna för lönestrukturstatistiken samlas in i september. Resultaten ska därför tolkas försiktigt.

Diagram 67 Årlig förändring i grundlönen, privat sektor

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

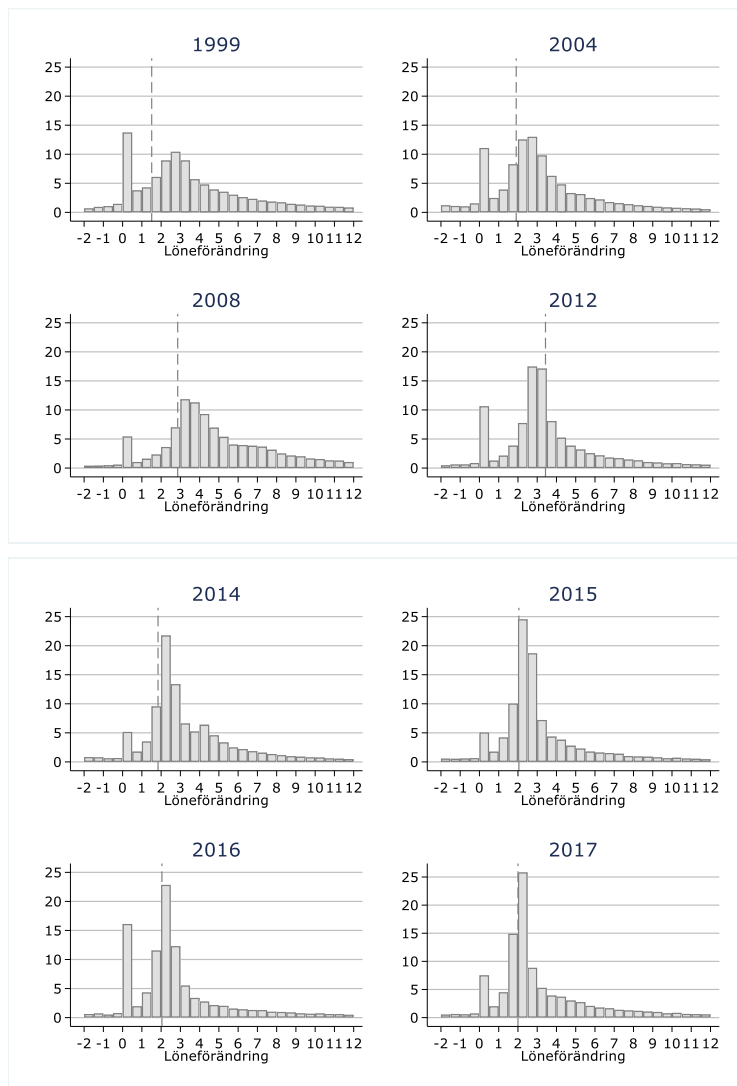
⁹³ Totalt omfattar lönestrukturstatistiken ca 50 procent av den privata sektorns anställda varje år. Löneuppgifter samlas årligen från alla företag med minst 500 anställda och från ett stratifierat urval av mindre företag. När man studerar individuella löneförändringar blir större företag överrepresenterade i urvalet därför att mindre företag oftare roteras ut ur urvalet. Om större företag sätter löner annorlunda än mindre företag, kan resultaten vara missvisande för mindre företag. För att minska risken för att resultaten drivs av extremvärden (outliers) har också observationer i den lägsta och högsta percentilen i löneökningfördelningen varje år exkluderats i analysen.

⁹⁴ Företag med färre än 10 löneobservationer har exkluderats.

⁹⁵ År 1999 hade 68 procent av de som hade samma arbetsgivare som året innan en procentuell löneökning som var minst 0,5 procentenheter högre än industrimärket. År 2017 var samma andel 44 procent.

Diagram 68 Fördelning av individuella grundlöneförändringar för de som har samma arbetsgivare som året innan, privat sektor.

Procent

Anm. Löneförändringar som är mindre än -2 procent eller större än 12 procent visas inte i diagrammet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 69 visar fördelningen av grundlöneförändringar i branscher där bristen på arbetskraft har varit relativt hög under en längre tid.⁹⁶ Dessa branscher är dataprogrammering och datakonsultverksamhet, verksamheter som utövas av huvudkontor och konsulttjänster till företag, samt arkitekt- och teknisk konsultverksamhet.⁹⁷ Det är i branscher med hög brist på arbetskraft

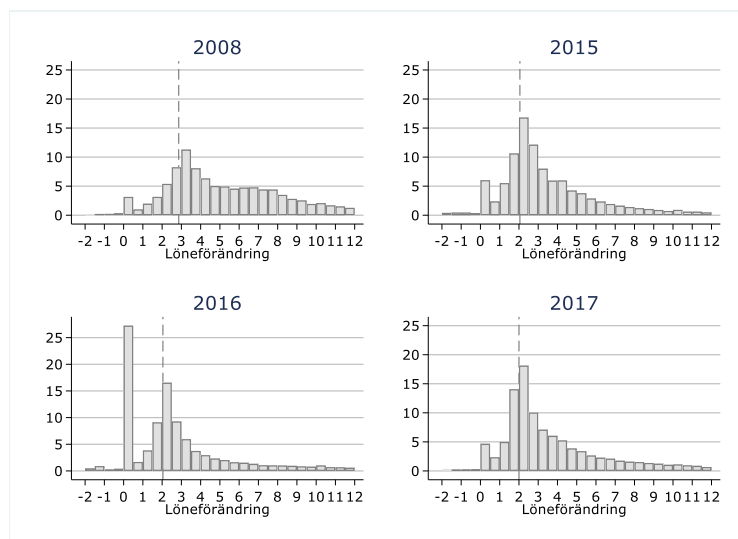
⁹⁶ Branscher med brist avser de branscher där bristen på arbetskraft varit hög enligt Konjunkturbarometern. Tidseriebrott i yrkeskodningen 2014 gör det svårt att analysera löneutvecklingen för bristyrken över tid. Analys baserad på individens utbildningsnivå och -inriktning ger liknande resultat som den redovisade analysen på branschnivå.

⁹⁷ Branscherna 62, 70 och 71 enligt SNI2007. Varje företag har givits den bransch de har det sista året de finns med i lönestrukturstatistiken för att omklassificeringar inte ska påverka resultaten. Resultaten skiljer sig dock enbart marginellt om man i stället utgår från SCB:s klassificering av företag varje år.

som man skulle kunna förvänta sig något snabbare löneökningar eftersom högre efterfrågan på arbetskraft brukar ge högre löner. Fördelningen av löneförändringar 2015 och 2017 bland befintligt anställda i dessa branscher ser också ut att vara något mindre koncentrerad kring industrins normerande märke än i privat sektor som helhet. Större andel av anställda i dessa branscher har fått en löneökning som är högre än industrimärket. Det kan tolkas som att en stramare arbetsmarknad har en viss effekt på löneutvecklingen. Jämfört med 2008 är det dock väsentligt fler inom branscher med brist på arbetskraft som har fått löneökningar nära märket. För 2016 är det svårt att dra slutsatser därför att andelen anställda som fått noll i löneförändring är mycket hög i dessa branscher. En stor andel av dessa har sannolikt inte hunnit ha en lönerevision, även om en del anställda kan också ha fått 0 kronor i löneökning.

Diagram 69 Fördelning av individuella grundlöneförändringar inom branscher med brist på arbetskraft. För de som har samma arbetsgivare som året innan.

Procent

Anm. Löneförändringar som är mindre än -2 procent eller större än 12 procent visas inte i diagrammet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

STÖRRE SPRIDNING I LÖNEÖKNINGAR BLAND DE SOM BYTT ARBETSGIVARE

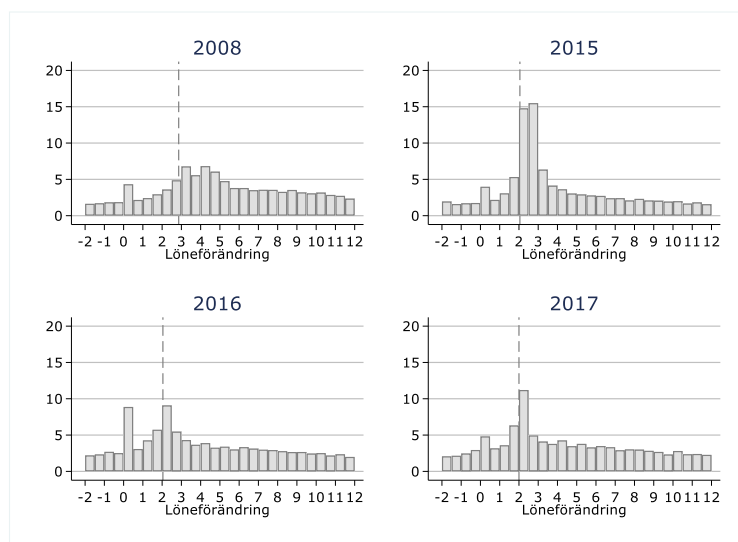
De centrala avtalen är normerande för löneökningar för befintligt anställda men inte för lönerna för nyanställda (bortsett från de branscher där lägstalöner är bindande). Om industriavtalet över tid har blivit mer bindande och ett hinder för högre löneökningar för befintligt anställda, är det en rimlig hypotes att lönerna borde ha stigit snabbare för anställda som har bytt jobb än för anställda som stannat kvar hos samma arbetsgivare. Det som gör det svårt att analysera löneökningar för anställda som byter jobb är att de som byter jobb i genomsnitt är yngre och

löneökningar tenderar att vara högre i början av karriären. Dessutom har de anställda som byter jobb på grund av uppsägning en annan förhandlingsposition och får därför inte samma löneökning som de anställda som byter arbetsgivare av andra skäl. Det går inte att skilja uppsägningar från frivilliga jobbyten i lönestrukturstatistiken. Det kan ändå vara intressant att analysera hur fördelningen av löneförändringar har ändrats över tid för de som bytt arbetsgivare.⁹⁸

I privat sektor exklusive industrin är spridningen i löneförändringar större för anställda som har bytt arbetsgivare än för anställda som inte har bytt arbetsgivare (se diagram 70). Fördelningen 2015 har en viss koncentration kring industrins normerande märke även för de som har bytt arbetsgivare. Fördelningen av löneökningar 2016 och 2017 för de som har bytt arbetsgivare har också en spik vid märket, men fördelningen är ändå mer lik fördelningen 2008. I industrin är löneförändringar 2015 och 2016 koncentrerade kring märket även för de som har bytt arbetsgivare (se diagram 71). För 2017 ser denna fördelning dock mer ut som för privat sektor i övrigt. Bristen på arbetskraft ökade och efterfrågeläget förbättrades i industrin mellan 2015 och 2017, vilket kan ha lett till högre löneökningar för de anställda som bytte arbetsgivare.

Diagram 70 Grundlöneförändring för de som bytt arbetsgivare, privat sektor exklusive industri

Procent

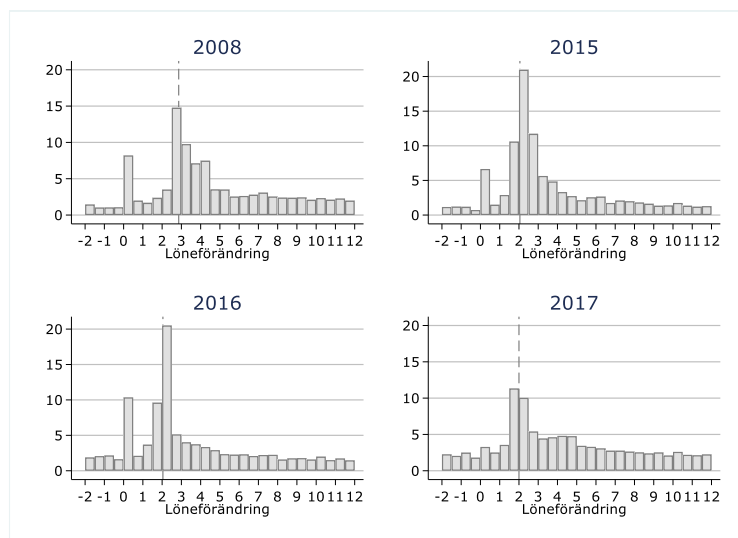
Anm. Löneförändringar som är mindre än -2 procent eller större än 12 procent visas inte i diagrammet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

⁹⁸ Både den tidigare och den nya arbetsgivaren måste finnas i lönestrukturstatistiken, vilket gör att man inte kan observera löneförändringar för alla som bytt arbetsgivare. Ytterligare ett problem är att när företag byter ägare byts också företagets identifikationsnummer i lönestrukturstatistiken. De anställda klassas då som att de har bytt arbetsgivare, fast de arbetar kvar på samma arbetsplats. Analysen inkluderar enbart företag med minst 10 löneobservationer. I de fall företag byter branschkod har företaget givits den senaste branschcoden i data för hela den studerade tidsperioden. Detta ger dock enbart en marginell skillnad i resultaten jämfört med att använda SCB:s branschkod för företaget varje år.

Diagram 71 Grundlöneförändring för de som bytt arbetsgivare, industri

Procent

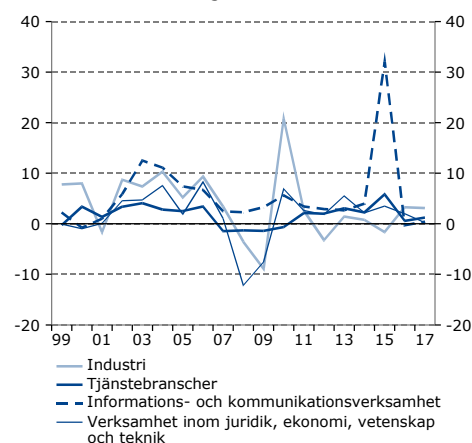
Anm. Löneförändringar som är mindre än -2 procent eller större än 12 procent visas inte i diagrammet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

De centralt avtalade löneökningarna bestämmer inte löneökningar för de som byter jobb, men de faktiska löneökningarna i industrin och i övrig privat sektor har ändå under vissa år en tydlig koncentration kring märket. Det kan bero på flera faktorer. En sådan faktor kan vara att produktivitsutvecklingen har varit svag i samtliga branscher det senaste decenniet och därmed hållit tillbaka löneökningarna generellt (se diagram 72). En annan möjlig förklaring är att en del av arbetsgivarbytena i lönestrukturstatistiken inte beror på att individen har bytt jobb utan att företaget har bytt ägare. Då har de anställda samma arbetsplats som tidigare och omfattas av en lönerrevision enligt kollektivavtalet. I dessa fall är det inte oväntat att löneökningar är nära industrimärket.⁹⁹ Fördelningen av löneförändringar är dock ungefär den samma även om arbetsgivare där alla anställda har bytt arbetsgivare exkluderas.

I branscher som rapporterat jämförelsevis hög brist på arbetskraft finns det stor spridning i löneförändringar för de som har bytt arbetsgivare (se diagram 73). Fördelningarna av löneförändringar 2015–2017 liknar fördelningen av löneförändringar 2008. Det syns inte heller någon spik vid industrimärket. År 2016 har en nästan lika hög andel av de som har bytt arbetsgivare fått noll i löneökning som bland de som inte har bytt arbetsgivare. Detta beror sannolikt på att det har skett ägarbyten och att lönerrevisionen inte har varit klar när statistiken har samlats in. Om arbetsgivare där alla anställda har bytt jobb exkluderas från analysen halveras andelen med noll i löneökning, men i övrigt är fördelningen av löneökningar ungefär likadan.

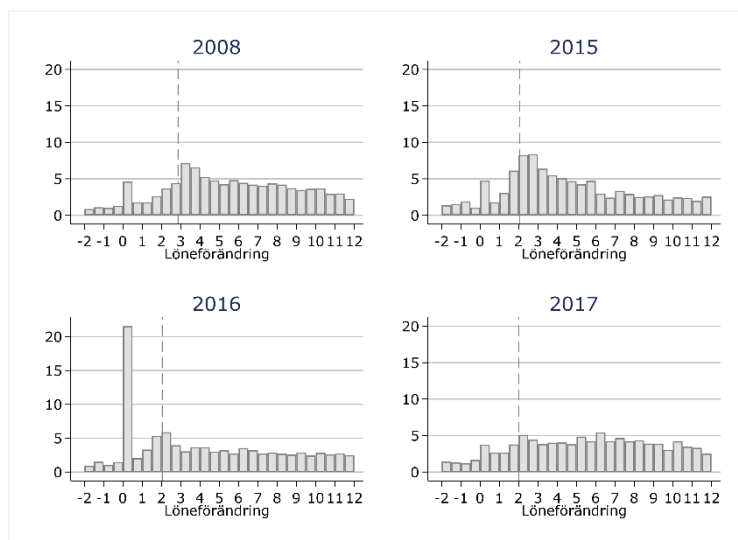
⁹⁹ Ägarbyten och sena lönerrevisioner kan också vara en förklaring till varför det finns så många som har bytt arbetsgivare och fått noll i löneökning.

Diagram 72 Produktivitet i näringslivet
Procentuell förändring

Anm. Tidsseriebrott 2015 på grund av förändringen av klassificering av Ericsson AB.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 73 Grundlöneförändring för de som bytt arbetsgivare, bristbranscher

Procent

Anm. Löneförändringar som är mindre än –2 procent eller större än 12 procent visas inte i diagrammet.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

SVÅRT ATT DRA SÄKRA SLUTSATSER OM INDUSTRIAVTALET FÅTT ÖKAD BETYDELSE

Resultaten visar tydligt att fördelningen av löneförändringar för anställda som inte har bytt arbetsgivare har blivit mer sammanpressad över tid och koncentrerad kring industrins normerande märke. Det är framför allt en mindre andel av de anställda som har fått högre löneökningar än märket. I branscher där arbetsgivarna upplever stor brist på arbetskraft är dock koncentrationen av löneökningar kring industrimärket mindre, vilket tyder på att efterfrågan på arbetskraft och höga bristtal fortsatt har betydelse för löneutvecklingen.

Löneförändringar för anställda som byter jobb styrs inte av industriavtalet, men särskilt inom industrin finns ändå en koncentration kring industrimärket i löneförändringar för de som har bytt arbetsgivare. En sådan koncentration i löneförändringar syns däremot inte för de som bytt arbetsgivare i branscher där det finns stor brist på arbetskraft.

Det är svårt att dra slutsatser om den mer sammanpressade fördelningen av löneökningar beror på att industriavtalet har fått en större normerande roll. Den lägre produktivitetstillväxten och låga inflationsförväntningar kan också vara förklaringar till varför löneglidningen över märket har varit låg de senaste åren. Det i sin tur bidrar till minskad spridning i nominella löneförändringar.

Större global konkurrens och försvagad förhandlingsstyrka hos arbetstagare kan också ha påverkat löneutvecklingen. Dessutom är det möjligt att arbetsgivarna i större utsträckning än tidigare använder andra typer av kompensation än lön, till exempel optioner, bonusar, extra pensionsavsättningar och fler semester-

dagar. Det är möjligt att sådana kompensationer har hållit nere löneökningarna för vissa grupper.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det utifrån analysen i detta kapitel inte går att dra några säkra slutsatser om industriavtalet har blivit mer bindande över tid eller inte.

Referenser

Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2017), *Arbetsmarknadsekonomisk rapport, Tudelningarna på arbetsmarknaden*.

Medlingsinstitutet (2018), *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2017*, Medlingsinstitutets årsrapport.

Arbetskostnadsandelens utveckling i det svenska näringslivet

Arbetskostnadsandelen är en viktig komponent i lönebildningen som både påverkar och påverkas av lönernas utveckling. Arbetskostnadsandelen har bäring på lönebildningen bland annat eftersom den kan användas som ett av flera mått på företagets lönsamhet. Arbetskostnadsandelen i det svenska näringslivet sjönk trendmässigt från början av 1980-talet och nådde en botten år 1995. Sedan dess har arbetskostnadsandelen ökat igen. Struktumvandling mot mer arbetsintensiva branscher är den huvudsakliga förklaringen till ökningen sedan 1995, men även ändrade subventioner har haft betydelse för utvecklingen.

Arbetskostnadsandelen visar hur stor andel av förädlingsvärdet i löpande pris som utgörs av arbetskostnader (se räkneexemplet i marginalen).¹⁰⁰ Andelen varierar normalt med konjunkturen, men påverkas också av strukturella faktorer. Andelen var hög under början och slutet av 1980-talet. Efter att den fasta växelkursen övergavs 1992 sjönk arbetskostnadsandelen när kronan försvagades kraftigt, vilket gynnade exportsektorn (se diagram 74).¹⁰¹ Sedan dess har arbetskostnadsandelen stigit igen och är nu högre än den varit under större delen av 1990- och 2000-talet.

Utvecklingen i Sverige skiljer sig från flertalet andra länder. Exempelvis har löneandelen i USA sjunkit påtagligt sedan millennieskiftet (se diagram 75 och diagram 76).¹⁰² I detta kapitel undersöks närmare vad som ligger bakom uppgången i arbetskostnadsandelen i Sverige sedan mitten av 1990-talet genom att bland annat se vilken roll en förändrad branschammansättning har spelat. Utvecklingen sedan mitten av 1990-talet sätts även i ett större perspektiv genom att undersöka utvecklingen ännu längre tillbaka i tiden.

ARBETSKOSTNADSANDELEN VARIERAR MELLAN BRANSCHER

I tabell 10 nedan visas den genomsnittliga arbetskostnadsandelen för åren 1993–2015 i olika branscher i det svenska näringslivet. Arbetskostnadsandelen är beräknad till faktorpris och är justerad för egenföretagares arbetsinsats (se förklaringsrutan ”Justering för egenföretagares arbetsinsats” nedan). I den andra kolumnen visas kapitalstockens värde som andel av förädlingsvärdet i löpande priser, här kallad kapitalkvoten (se fördjupningen ”Kapitalintensitet och kapitalkvot i det svenska näringslivet”). Även denna är beräknad som ett genomsnitt för hela perioden. Notera

¹⁰⁰ Förädlingsvärdet är produktionsvärdet minus värdet av de varor och tjänster som förbrukats i produktionsprocessen. Andelar är beräknade i löpande priser om inget annat anges.

¹⁰¹ Löneandelen visar hur stor andel av förädlingsvärdet som utgörs av lön.

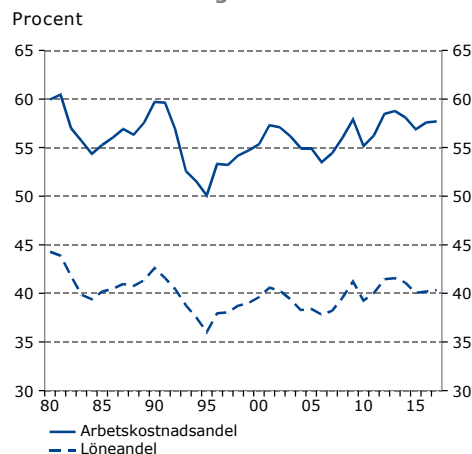
¹⁰² Se även ILO med flera (2015), samt ILO (2016).

Räkneexempel arbetskostnadsandel

Här redovisas ett fiktivt exempel för arbetskostnadsandelen i ett enskilt företag för att illustrera begreppen i denna fördjupning.

Ett företag producerar och säljer varor för 100 000 kronor, exklusive moms, under ett år. Företaget köper in tjänster och förbrukningsvaror för 40 000 kronor. Förädlingsvärdet till baspris är $100\,000 - 40\,000 = 60\,000$ kronor. Företaget betalar fastighetsskatt på 2 000 kronor, och erhåller EU-stöd för sin verksamhet på 5 000 kronor. Nettot av dessa övriga produktionsskatter och subventioner är -3 000 kronor. Förädlingsvärdet till faktorpris är $60\,000 - (-3\,000) = 63\,000$ kronor. Företaget betalar 15 000 kronor i lön till de anställda, och 5 000 kronor i arbetsgivaravgifter och kollektivt avtalade avgifter såsom tjänstepensioner och avtalade försäkringar. De totala arbetskostnaderna uppgår alltså till 20 000 kronor. Arbetskostnadsandelen är $20\,000/63\,000 = 32$ procent.

Diagram 74 Arbetskostnadsandel och löneandel i näringslivet

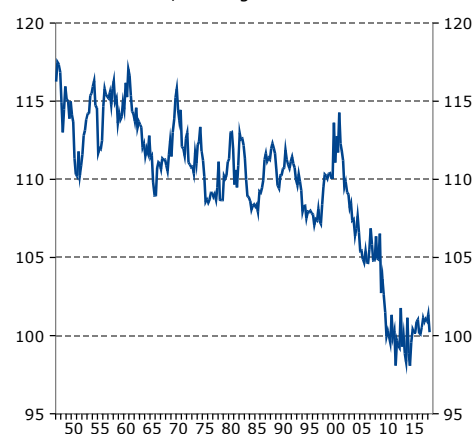

Anm. Hela näringslivet, inte justerad för egenföretagare.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 75 Löneandel i näringslivet i USA

Index 2012=100, säsongsrensade kvartalsvärden

Anm. Ersättning till anställda som andel av förädlingsvärdet. Diagrammet startar 1947. Eftersom data bara publicerats som ett index visas en indexerad nivå för löneandelen, inte andelen i sig.

Källa: FRED Economic data.

att det normalt finns ett omvänt samband mellan arbetskostnadsandel och kapitalkvoten (se förklaringsrutan ”Sambandet mellan kapitalkvot, finansieringskostnad och arbetskostnadsandel” i fördjupningen ”Kapitalintensitet och kapitalkvot i det svenska näringslivet”). Branscher med en högre kapitalkvot tenderar att ha en lägre arbetskostnadsandel. Det finns dock undantag, allra tydligast är det för jordbruk och fiskeribranschen, där kapitalkvoten är relativt hög och den justerade arbetskostnadsandel är över 100 procent.

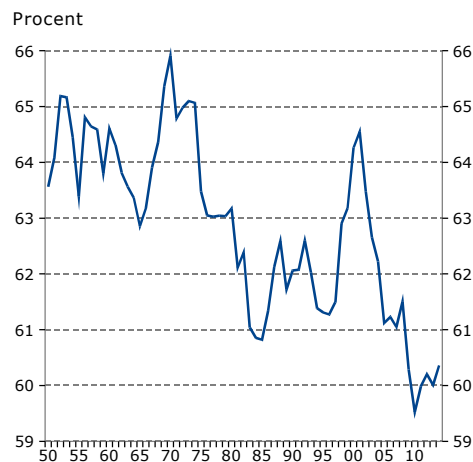
Hur är det möjligt att ha en arbetskostnadsandel över 100 procent?

I vissa ovanliga fall kan de totala arbetskostnaderna justerat för egenföretagare överstiga förädlingsvärdet. Det kan ha flera möjliga förklaringar. En förklaring kan vara att branschen har extremt dålig lönsamhet. Men det är osannolikt att en bransch har så dålig lönsamhet under någon längre period. Om den justerade arbetskostnadsandel överstiger 100 procent så kan det bero på att egenföretagarna får ut ett lägre överskott av näringsverksamheten utslaget per arbetad timme jämfört med de anställda i branschen. Så skulle kunna vara fallet inom jordbruket, anekdotiska bevis tyder på att egenföretagares medelarbetstid inom jordbruket är hög och inkomsterna ofta är låga. I sådana fall skulle antagandet om en likvärdig ersättning per arbetad timme kunna vara en överskattning, vilket ger en högre beräknad arbetskostnadsandel än om ett lägre antagande hade använts (se ”Justering för egenföretagares arbetsinsats, räkneexempel”).

En annan förklaring skulle kunna vara mätfel. Det är svårt att uppskatta förädlingsvärdet i olika branscher. En underskattning av det sanna förädlingsvärdet utan motsvarande underskattning av arbetskostnaderna kan ge skenet av en arbetskostnadsandel över 100 procent. Underskattningar kan exempelvis uppstå om värdet av livsmedelsproduktionen som konsumeras av hushållet som driver jordbruket inte till fullo fångas in i beräkningen.

De sista två kolumnerna i tabellen visar branschernas andel av det totala förädlingsvärdet (i löpande priser) i näringslivet år 1993 respektive 2015. Noterbart är att flertalet branscher inom tillverkningsindustrin minskat sin andel av det totala förädlingsvärdet, medan flera tjänstebanscher har ökat. I synnerhet företagstjänster samt vård och utbildning har ökat kraftigt under perioden. Företagstjänsterna består av ett brett spektrum av tjänster, alltifrån sotning till uthyrning och forskningstjänster. Att dessa arbetsintensiva branscher ökat kraftigt beror troligtvis på strukturella ekonomiska faktorer som lett till en ökad tjänsteproduktion i utvecklade länder (se förklaringsrutan i marginalen).

Diagram 76 Löneandel i USA, hela ekonomin

Källor: FRED Economic data/Rijksuniversiteit Groningen.

Justering för egenföretagares arbetsinsats, räkneexempel

Anta att företaget i det tidigare räkneexemplet (se marginalrutan på kapitlets första sida) är ett jordbruk med en anställd som drivs i verksamhetsformen enskild firma. Både den anställda och ägaren själv arbetar 40 timmar i veckan. Ägaren deklarerar hela överskottet av verksamheten som inkomst av näringsverksamhet. Ingen del av den inkomsten inkluderas som arbetskostnad i nationalräkenskaperna. För att ge en rättvisande bild av arbetskostnadsandelen görs därför en justering. Ägarens arbetsinsats kan i brist på annan information antas vara lika mycket värd som den anställdes. Den totala justerade arbetskostnaden uppgår till 20 000+20 000=40 000 kronor (20 000 för den anställda och 20 000 för egenföretagaren). Den justerade arbetskostnadsandelen är 40 000/63 000 = 63 procent enligt Konjunkturinstitutets sätt att räkna.

Beräkningen görs på basis av uppgifter om antalet arbetade timmar för företagare och anställda i nationalräkenskaperna. Underlaget för beräkningen av den justerade arbetskostnadsandelen och vinstandelen i näringslivet finns på Konjunkturinstitutets webbplats, www.konj.se.

Ökningen för vård och utbildning har troligtvis påverkats av strukturella faktorer såsom demografi och efterfrågan, men privatisering av tidigare offentligt producerade tjänster har också varit betydelsefull för utvecklingen. Betydelsen av dessa branschförändringar för den aggregerade arbetskostnadsandelens utveckling redovisas senare i kapitlet. Den beräkningen utgår dock från en något grövre branschindelning.

Strukturella ekonomiska faktorer

I detta kapitel förekommer begreppet *strukturella faktorer*. Begreppet avser betydelsefulla och tidsbeständiga fenomen som är exogena eller förutbestämda visavi övriga ekonomiska variabler. Det vill säga de påverkar variabler såsom arbetslöshet, priser, produktion, med mera, men det finns ingen direkt kausal effekt från de ekonomiska variablerna tillbaka till den strukturella faktorn. Möjligtvis kan det finnas en svagare indirekt koppling tillbaka till den strukturella faktorn.

Ett exempel är befolkningens sammansättning. Efterfrågan på olika varor och tjänster beror i hög grad på befolkningens sammansättning, men efterfrågans sammansättning har i regel ingen betydelse för hur befolkningen utvecklas.

Efterfrågan på vård och utbildning tenderar att öka i takt med ett ökat välstånd. Det i sig beror på det grundläggande strukturella faktumet att människor tenderar att använda en allt större del av sina inkomster till utgifter på sådana tjänster när inkomsten ökar. Visserligen finns det en omvänd kausalitet i så måtto att ökad utbildning och hälsa leder till ökat välstånd, men de underliggande preferenserna hos befolkningen är troligtvis beständiga, och därmed strukturella. Det är alltså rimligt att påstå att en ökad efterfrågan på vård och omsorg över tid huvudsakligen beror på strukturella ekonomiska faktorer.

Tabell 10 Justerade arbetskostnadsandelar, kapitalkvoter och förädlingsvärden

Procent, respektive kvot, genomsnitt för åren 1993–2015 respektive värde för enskilt år.

	Justerad arbets- kostnads- andel, procent	Kapitalkvot	Andel av näringslivet förädlingsvärde 1993, procent	Andel av näringslivets förädlingsvärde 2015, procent
Jordbruk och fiske (A01, A02)	111,6	9,6	1,8	0,5
Skogsbruk (A02)	36,4	3,3	1,8	1,3
Mineralutvinning (B)	40,9	2,9	0,4	0,5
Livsmedelsframställning, med mera (C10–12)	64,9	1,6	2,2	1,5
Textilvarutillverkning, med mera (C13–15)	88,0	2,4	0,4	0,2
Skogsindustri, med mera (C16–18)	62,9	2,5	4,0	2,3
Petroleumraffinaderier, med mera (C19)	26,1	1,9	0,2	0,3
Kemi- och läkemedelstillverkning, med mera (C20–21)	30,6	1,9	3,1	2,7
Gummi- och plastvarutillverkning (C22)	70,8	1,6	0,7	0,6
Icke-metalltisk mineralprodukttillverkning (C23)	76,1	2,2	0,5	0,5
Stål- och annan metallframställning (C24)	61,5	2,4	1,4	1,0
Metallvarutillverkning utom maskiner (C25)	72,7	1,0	1,9	1,7
Tillverkning av övriga maskiner (C28)	64,4	1,3	2,5	2,4
Tillverkning av motorfordon, med mera (C29–30)	59,1	2,3	3,3	3,8
Annan tillverkning och reparationer (C31–33)	74,3	1,5	1,5	1,1
El, gas, vatten, avfall, med mera (D, E)	28,6	7,7	4,7	3,6
Byggverksamhet (F)	79,2	0,8	7,6	7,3
Handel, med mera (G)	79,0	1,1	12,9	13,7
Transport och magasinering (H)	70,9	2,1	7,7	5,7
Hotell- och restaurangverksamhet (I)	89,4	1,3	1,8	2,3
Förlagsverksamhet (J58)	66,2	1,0	1,1	2,8
Film, TV, ljudinspelningar, med mera (J59–60)	64,4	0,5	0,3	0,6
Telekommunikationstjänster (J61)	37,3	6,0	1,5	1,5
Tillverkning av datorer, elektronik (C26–27), samt dataprogrammering och informationstjänster, med mera (J62–63)	60,0	1,6	4,9	6,6
Finans- och försäkringsverksamhet (K)	47,3	0,9	7,7	5,9
Små- och fritidshus (L68A)	0,0	17,3	6,6	3,8
Fastighetsförvaltning (L68B)	18,6	10,2	7,6	6,8
Diverse företagstjänster (M, N)	79,0	0,8	7,1	12,3
Vård och utbildning (P, Q)	86,0	0,4	1,6	4,8
Kultur, fritid, service, med mera (R, S, T)	86,7	1,4	1,1	2,0
Näringslivet exklusive små- och fritidshus	64,2	2,4	93,4	96,2
Näringslivet totalt	61,3	3,1	100,0	100,0

Anm. En förteckning över branschkoderna enligt SNI 2007 finns på SCB:s webbplats, www.sni2007.scb.se. Arbetskostnadsandelarna är beräknade till faktorpris. Andelarna av näringslivets förädlingsvärde avser förädlingsvärden till baspris. Kapitalkvoten avser kapitalstockarna i löpande priser delat på förädlingsvärdena till baspris (se fördjupningen "Kapitalintensitet och kapitalkvot i det svenska näringslivet"). Andelarna är beräknade i löpande priser.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Arbetskostnadsandel och löneandel

Arbetskostnadsandelen kan mätas och definieras på olika sätt. Konjunkturinstitutet tar sin utgångspunkt i data och definitioner i nationalräkenskaperna. Data i nationalräkenskaperna är kvalitetsgranskade, gäller för produktionsenheten inom landet oavsett ägare, och korregerar för betydelsen av inflation för vinsterna.¹⁰³ Fokus är på de totala arbetskostnaderna som andel av förädlingsvärdet, inklusive alla kollektiva och lagstadgade avgifter och skatter på arbete, eftersom det speglar företagets totala kostnader för arbetskraften. Detta till skillnad från löneandelen som enbart avser lönen exklusive (vissa) skatter (se diagram 74).¹⁰⁴ Löneandelen kan vara mer intressant för löntagarna då den visar hur stor andel av förädlingsvärdet man faktiskt får ut i lön, men är mindre relevant i en kostnads- och lönsamhetsanalys. Arbetskostnadsandelen har ökat något mer än löneandelen sedan mitten av 1990-talet eftersom arbetsgivaravgifterna har ökat som andel av lönesumman under perioden.

Produktionssubventioner och skatter

Arbetskostnadsandelen påverkas av förekomsten av subventioner och skatter relaterade till produktionen. Högre subventioner i form av exempelvis gårdsstöd till jordbruket, varvsstöd eller räntebidrag kan ha stor betydelse för enskilda branscher. Exempelvis utgjorde nettot av övriga produktionssubventioner minus skatter 62 procent av förädlingsvärdet till baspris inom jordbruk och fiske 2015. Under början av 1990-talet var det framför allt fastighetsbranschen som subventionerades. Räntebidragen och andra subventioner uppgick då till över 30 procent av förädlingsvärdet i branschen.

Förädlingsvärdet beräknat med avdrag för dessa skatter och tillägg för subventionerna benämns förädlingsvärde till faktorpris. Det är det mest relevanta måttet för beräkningen av arbetskostnadsandelen eftersom det speglar det ekonomiska värde som företagen de facto har att fördela, med undantag för bolagsskatten och liknande inkomstskatter, mellan arbetstagarna och kapitalägarna. I sammansättningseffektsberäkningen i detta kapitel beräknas dock arbetskostnadsandelen till baspris på grund av bristande data-tillgänglighet.

¹⁰³ De bokföringsmässiga vinsterna är högre vid högre inflation eftersom företagets lager stiger i värde. Definitionerna av vinstandel och arbetskostnadsandel i detta kapitel är desamma som i Konjunkturinstitutet (2016), se förklaringsrutor i marginalen.

¹⁰⁴ Löneandelen avser lönen som betalas av arbetsgivarna, så den inkluderar kommunal och statlig inkomstskatt, men exkluderar arbetsgivaravgifter.

Branschen små- och fritidshus exkluderas

Branschen små- och fritidshus exkluderas ofta i Konjunkturinstitutets beräkningar av arbetskostnadsandelen. Detta eftersom branschen inte har några anställda, och i vardaglig mening inte ens är en bransch. Branschen genererar dock ett betydande förädlingsvärde i nationalräkenskaperna. Förädlingsvärdet motsvarar avkastningen på den reala tillgången (bostaden) och tillfaller hushållen som äger bostäderna.¹⁰⁵

MINSKAT EGENFÖRETAGANDE PÅVERKAR STATISTIKEN

För att inte förändringar i arbetskostnadsandelen ska vara ett resultat av förändringar i sammansättningen mellan anställda och egenföretagare är det viktigt att göra justeringar för andelen arbetstimmar utförda av egenföretagare (se diagram 77).

Hur stor andel av de sysselsatta som är egenföretagare med enskild firma eller handelsbolag påverkar arbetskostnadsandelens utveckling eftersom ingen del av egenföretagares inkomster räknas som lön i nationalräkenskaperna.¹⁰⁶ Om hälften av arbetskraften plötsligt skulle bli egenföretagare skulle alltså den uppmätta arbetskostnadsandelen falla markant (se räkneexemplet i marginalen). Sedan 1993 har andelen arbetstimmar utförda av egenföretagare emellertid minskat påtagligt. Justerat för denna utveckling har arbetskostnadsandelen exklusive små- och fritidshus bara ökat marginellt sedan 1993 (se diagram 77). Det hänger ihop delvis med en minskad sysselsättning inom jordbruket, där bolagsformen enskild firma är vanlig. Men även andelen egenföretagare inom jordbruket har minskat, då verksamhetsenheterna koncentrerats till färre men större gårdar (se diagram 78 och diagram 79). Även i övriga näringslivet har andelen arbetstimmar utförda av egenföretagare med enskild firma eller handelsbolag minskat, från drygt 8 procent i mitten av 1990-talet till knappt 6 procent 2017.

Justering för egenföretagares arbetsinsats

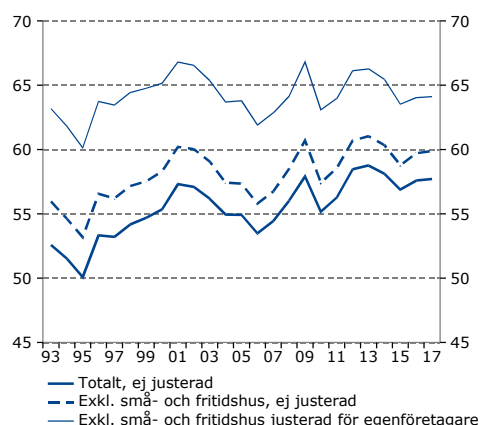
Justeringen görs genom att en imputerad, fiktiv arbetskostnad adderas till den verkliga, under antagandet att egenföretagare i genomsnitt skulle ha erhållit samma timlön (och därmed arbetskostnad) som de anställda i genomsnitt har. Till justeringen som redovisas i diagram 77 används nä-

¹⁰⁵ Ibland exkluderar Konjunkturinstitutet även fler branscher vid beräkningen av arbetskostnadsandelen, se exempelvis Konjunkturinstitutet (2013).

¹⁰⁶ Företagare med eget aktiebolag räknas inte som egenföretagare i detta kapitel, om de arbetar i sitt eget aktiebolag räknas de som anställda. Företagare med aktiebolag kan i lite högre grad avgöra själva i vilken utsträckning de vill ta ut ersättning för arbetet som lön eller som utdelning. Detta justeras inte för i beräkningarna eftersom det i praktiken inte låter sig göras.

Diagram 77 Arbetskostnadsandelar i näringslivet

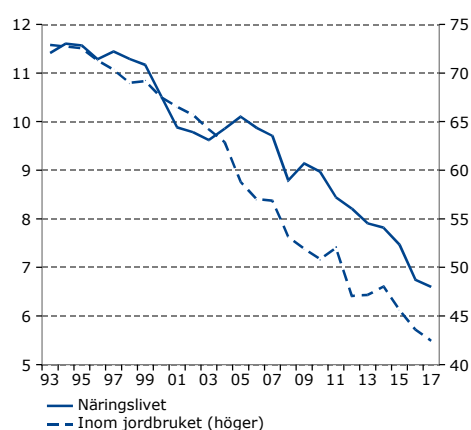
Procent, justerade och icke-justerade

Anm. Justerat för egenföretagares arbetsinsats på basis av näringslivets genomsnittliga timlön. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 78 Arbetade timmar för egenföretagare

Procent av totalt antal arbetade timmar

Källa: SCB.

ringslivets totala genomsnittliga timlön.¹⁰⁷ Den justerade arbetskostnaden $AK_{total,justerad}$ blir då lika med:

$$AK_{total,justerad} = AK_{total} + \frac{AK_{total}}{TIA_{total}} \times TIF_{total}$$

AK_{total} avser faktisk total arbetskostnad för de anställda i näringslivet, TIA_{total} och TIF_{total} avser totalt antal arbetade timmar för anställda respektive företagare i näringslivet.

I sammansättningsberäkningen nedan, och som presenteras i diagram 80, görs en branschvis beräkning som utgår ifrån den genomsnittliga timarbetskostnaden för anställda inom samma bransch. Den justerade arbetskostnaden blir då lika med:

$$AK_{total,justerad} = \sum_i \left(AK_i + \frac{AK_i}{TIA_i} \times TIF_i \right)$$

AK_i avser faktisk total arbetskostnad för de anställda i bransch i , TIA_i och TIF_i avser totalt antal arbetade timmar för anställda respektive företagare i branschen i .

STRUKTUROMVANDLING BAKOM UPPGÅNG I ARBETSKOSTNADSANDELEN SEDAN 1995

Den justerade arbetskostnadsandelen exklusive små- och fritidshus steg från bottennoteringen 1995 till 2017 med 2,6 procentenheter, beräknat till baspris. Arbetskostnadsandelen inom näringslivet som helhet påverkas dock av förändringar i bransch-sammansättningen.¹⁰⁸ Faktum är att sammansättningsförändringar förklarar hela uppgången i arbetskostnadsandelen, och mer därtill (se tabell 11). Det beror framför allt på att branscher med hög arbetskostnadsandel, som till exempel vård, utbildning och företagstjänster, har ökat sin andel av näringslivets totala produktion under 1990-talet. Kapitalintensiva branscher, som fastighetsförvaltning och tillverkningsindustri har i stället minskat sin andel av förädlingsvärdet. Om en allt större andel av förädlingsvärdet härrör från arbetsintensiva tjänster innebär det, allt annat lika, att arbetskostnadsandelen i ekonomin som helhet stiger. Detta visas som positiva sammansättnings effekter i tabell 11. Inombranscheffekterna i tabell 11 består å andra sidan av förändringar i respektive branschs arbetskostnadsandel. Se förklaringsrutan under tabellen.

Att vård och utbildningsbranschen ökat kraftigt hänger ihop med en ökad möjlighet för privata aktörer att tillhandahålla

Räkneexempel sammansättningsseffekt

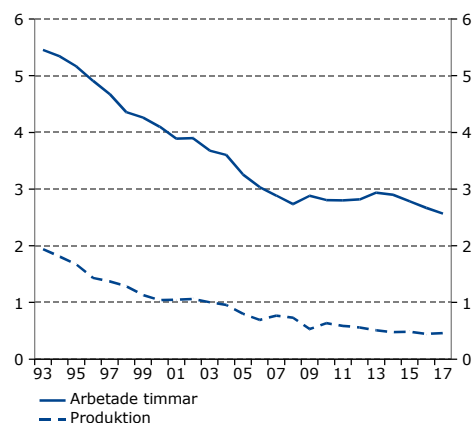
Anta att det finns två branscher med arbetskostnadsandelarna 80 respektive 40 procent. De står vardera för hälften av förädlingsvärdet i ekonomin. Anta att arbetskostnadsandelarna förblir oförändrade, men att den första branschen efter några år bara utgör 25 procent av totala förädlingsvärdet, och branschen med lägre arbetskostnadsandel ökar till 75 procent av det totala förädlingsvärdet. Sammansättningsseffekten är då:

$$0,8 \times (-0,25) + 0,4 \times (0,25) = -0,1$$

alltså -10 procentenheter. Sammansättningsseffekten förklarar hela förändringen i ekonomins totala arbetskostnadsandel som sjunker från 60 till 50 procent.

Diagram 79 Jordbrukets andel av arbetade timmar och produktion

Procent av näringslivet exkl. små- och fritidshus

Anm. Med produktion avses förädlingsvärde till baspris i löpande priser.

Källa: SCB.

¹⁰⁷ Även till Konjunkturinstitutets publikation *Konjunkturläget* används näringslivets totala genomsnittliga timlön för att beräkna den justerade arbetskostnadsandelen och den justerade vinstandelen.

¹⁰⁸ I Konjunkturinstitutet (2016) visades att arbetskostnadsandelen för den svenska ekonomin som helhet uppvisade en stigande trend. Analysen i detta kapitel berör enbart näringslivet, inte hela ekonomin.

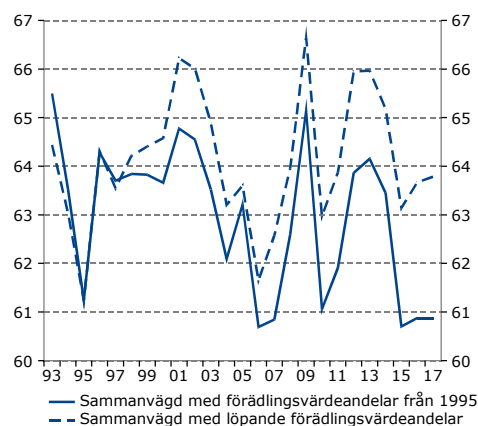
tjänster som tidigare utfördes i offentlig regi. Denna utveckling har alltså bidragit till en högre arbetskostnadsandel i näringslivet. Att fastighetsförvaltningens andel av förädlingsvärdet har minskat beror i huvudsak på att övriga näringslivet ökade produktionen kraftigt under andra halvan av 1990-talet, medan fastighetsbranschen stagnerade efter fastighetskrisen i början på 1990-talet.

Arbetskostnadsandelen i näringslivet exklusive små- och fritidshus uppvisar alltså ingen tydlig trend mellan 1995 och 2015 om man korrigerat för sammansättningseffekter och har justerat för egenföretagares arbetsinsats (se diagram 80). Variationen från år till år har dock varit stor och har följt konjunkturen efter den globala finanskrisen som inleddes 2008.

Den justerade arbetskostnadsandelen i diagram 80 sammanvägd med fasta vikter för branschernas förädlingsvärdeandelar var lägre 2017 än den var 1995. Det innebär att arbetskostnadsandelarna inom enskilda branscher sammantaget har minskat sedan dess. Det har sin motsvarighet i den totala inombranschefekten för hela näringslivet exklusive små- och fritidshus i tabell 11, som är $-0,9$ procentenheter (se förklaringsrutan "Beräkningen av sammansättningseffekter").

Diagram 80 Justerad arbetskostnadsandel

Procent av förädlingsvärdet till baspris i näringslivet exkl. små- och fritidshus

Anm. Arbetskostnaden i varje enskild bransch har justerats för egenföretagare på basis av branschens arbetskostnad per timme för anställda.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Tabell 11 Sammansättningseffekter, förändring i branschens andel av näringslivets förädlingsvärde och branschvisa justerade arbetskostnadsandelar från 1995 till 2017.

Procentenheter respektive procent, beräknat till baspris

	Inombransch -effekt, bidrag	Samman- sättningseffekt, bidrag	Förändring förädlings- värdeandel från 1995 till 2017	Arbets- kostnadsandel 1995	Arbets- kostnadsandel 2017
Jordbruk, Skogsbruk, fiske (A)	0,3	-0,3	-2,2	70,6	81,0
Mineralutvinning (B)	-0,1	-0,1	0,2	51,0	27,6
Tillverkningsindustri (C) exklusive C26	-0,4	0,6	-8,3	56,0	54,5
El, gas, vatten, avfall, med mera (D,E)	0,3	0,2	-0,6	23,4	31,5
Byggverksamhet (F)	0,3	0,2	1,5	76,8	80,9
Handel, med mera (G)	-0,6	0,0	0,3	78,9	74,3
Transport och magasinering (H)	0,1	-0,2	-2,1	70,2	71,8
Hotell- och restaurangverksamhet (I)	0,0	0,2	0,6	91,0	91,1
Finans- och försäkringsverksamhet (K)	0,3	0,1	-0,4	42,4	47,7
Informations- och kommunikationsverksamhet (J) samt C26	0,1	-0,1	2,0	55,0	56,6
Fastighetsförvaltning (L) ¹	0,1	0,3	-0,8	18,2	20,2
Diverse företagstjänster (M,N)	-0,8	1,2	5,9	86,5	79,3
Vård och utbildning (P,Q)	-0,1	0,9	3,1	92,2	90,7
Kultur, fritid, service, med mera (R,S,T)	-0,5	0,3	0,9	106,5	73,7
Totalt näringslivet till baspris exklusive små- och fritidshus	-0,9	3,4	0,0	61,2	63,8

Anm. En förteckning över branschkoderna enligt SNI 2007 finns på SCB:s webbplats, www.sni2007.scb.se. Eftersom arbetskostnadsandelarna är branschvis justerade skiljer sig totalen något från den justerade vinstandelen som beräknas med hjälp av genomsnittliga timarbetskostnaden i hela näringslivet. Inombranscheffekten och sammansättningseffekten beskrivs i förklaringsrutan nedan.¹ Exklusive små- och fritidshus.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Beräkningen av sammansättningseffekter

Effekterna av en ändrad branschammansättning beräknas med hjälp av den metod som används av OECD.¹⁰⁹ Ekvationen nedan illustrerar beräkningen.

$$A_t - A_{t-k} = \sum_i \bar{f}_i (a_{t,i} - a_{t-k,i}) + \sum_i \bar{a}_i (f_{t,i} - f_{t-k,i})$$

Indexen t och $t-k$ indikerar olika tidsperioder, exempelvis två olika år. Överstrecken indikerar genomsnitt. Indexet i indikerar branscher. A_t och A_{t-k} är totala arbetskostnadsandelen för aggregatet vid de två jämförelseåren, a_i är arbetskostnadsdelen i bransch i och f_i är branschens andel av totala förädlingsvärdet i aggregatet. Uttrycket visar hur den

¹⁰⁹ Se OECD (2012).

totala förändringen i arbetskostnadsandelen för ett aggregat av branscher kan delas upp i en inombranscheffekt och en sammansättningseffekt. Den första termen på högersidan i uttrycket är inombranscheffekten. Det är summan av förändringen i arbetskostnadsandelarna i varje bransch sammanvägd med de genomsnittliga förädlingsvärdeandelarna för respektive bransch. Man kan säga att detta är den sammanvägda förändringen i branschernas arbetskostnadsandelar. Den andra termen på högersidan i uttrycket är sammansättningseffekten. Det är summan av förändringen i branschernas förädlingsvärdeandelar sammanvägd med respektive branschs genomsnittliga arbetskostnadsandel för de två perioderna. Man kan säga att detta är den sammanvägda förändringen i branschernas vikt i aggregatet. Beräkningen görs i löpande priser. Förädlingsvärdet är beräknat till baspris för att åren 2016 och 2017 ska kunna inkluderas. Egenföretagare antas i denna beräkning ha samma timarbetskostnad som genomsnittet för anställda i samma bransch. Denna imputerade arbetskostnad har adderats till arbetskostnaden för anställda i respektive bransch.¹¹⁰

De enskilda branschernas bidrag till sammansättningseffekten är enklare att tolka om man gör en medelvärdesjustering. Den sista termen i ekvationen ovan kan skrivas om:

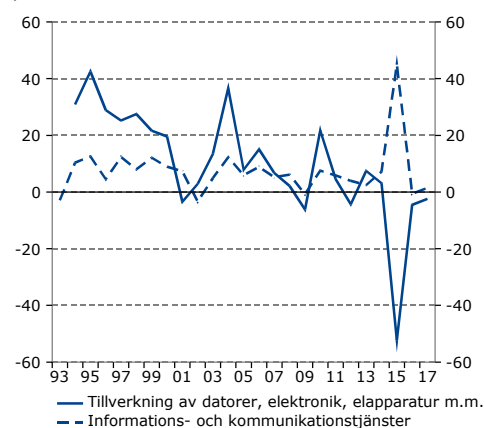
$$\sum_i \bar{a}_i (f_{t,i} - f_{t-k,i}) = \sum_i (\bar{a}_i - \bar{A}) (f_{t,i} - f_{t-k,i})$$

Likheten gäller eftersom summan av alla förändringar i förädlingsvärdevikterna är lika med noll. De enskilda branschernas bidrag till sammansättningseffekten som visas i tabell 11 består av de enskilda termerna på högersidan i uttrycket ovan.

Beräkningen försvåras av förändringar i statistiken. En viktig förändring som bör beaktas är att telekombolaget Ericsson AB i den ekonomiska statistiken klassats om till ett tjänsteföretag från och med år 2015, vilket medfört ett tidsseriebrott för både produktionsvärde och arbetskostnader i både industrin och tjänstebranscherna (se diagram 81). Till största del påverkades branschen tillverkning av datorer, elektronikvaror och optik (bransch C26 enligt SNI–2007), och branschen dataprogrammering och datorkonsultverksamhet (J62 enligt SNI–2007).¹¹¹ För att komma runt problematiken flyttas branschen C26 från industrin till inform-

Diagram 81 Produktion inom telekomrelaterade branscher

Procentuell förändring, förädlingsvärde, fasta priser

Källa: SCB.

¹¹⁰ Denna branschvisa justering skiljer sig marginellt från justeringen av vinstandelen som visas i diagram 77, där imputeringen är gjord på basis av den genomsnittliga timarbetskostnaden för hela näringslivet. Att justera med hjälp av den genomsnittliga timarbetskostnaden för hela näringslivet är en mer praktiskt användbar metod som används i Konjunkturinstitutets prognosarbete. Prognoser på en branschvis justerad arbetskostnadsandel skulle kräva att prognoser görs för både anställda och företagare i samtliga branscher som används i beräkningen.

¹¹¹ Se SCB (2017b).

ations- och kommunikationsbranschen (J) för hela tidsperioden i beräkningen.

ÄNDRADE SKATTER OCH SUBVENTIONER HAR OCKSÅ HAFT BETYDELSE

Ändringar i produktionsskatter och subventioner har också haft betydelse för arbetskostnadsandelens utveckling, i synnerhet för fastighetsbranschen.¹¹² Dessa effekter fångas inte in i tabell 11, som utgår ifrån branschernas arbetskostnadsandelar beräknade med förädlingsvärdet till baspris, före avdrag för produktionsskatter och tillägg för produktionssubventioner. Under mitten av 1990-talet fick fastighetsbranschen stora subventioner, i huvudsak räntesubventioner som senare trappades av (se diagram 82). Subventionerna som andel av näringslivets förädlingsvärde sjönk med ungefär 2,5 procentenheter från 1995 till 2015. Det är en relativt stor förändring jämfört med arbetskostnadsandelens förändring under samma tid. I den mån företagen inte kan kompensera sig för minskade subventioner och/eller ökade skatter genom att exempelvis höja priserna eller sänka lönerna har förändringar av detta slag inverkan på arbetskostnadsandelens utveckling. Lägre produktionssubventioner innebär ett lägre förädlingsvärde för företagen att fördela mellan arbetstagare och kapitalägare. Om arbetskostnaderna totalt sett förblir opåverkade så ökar de som andel av förädlingsvärdet.

LÖNSAMHETEN ÄR GOD I NULÄGET

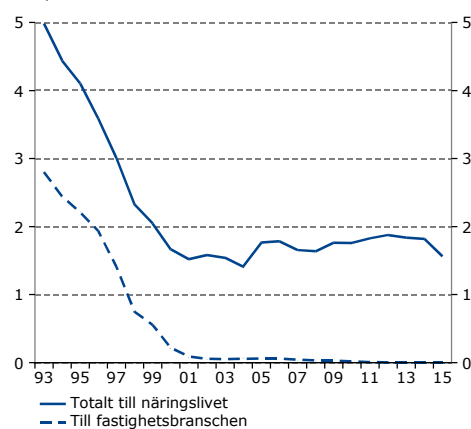
Företagen är i dagsläget överlag nöjda med lönsamheten, i synnerhet inom tillverkningsindustrin (se diagram 83). Samtidigt har arbetskostnadsandelen de senaste 4 till 5 åren sjunkit tillbaka marginellt efter att ha stigit något 2012–2014. Att arbetskostnadsandelen sjunkit tillbaka något förklaras av den förbättrade konjunkturen med högre efterfrågan samtidigt som löneökningarna varit dämpade. Att företagen är så pass nöjda med lönsamheten trots att arbetskostnadsandelen inte har sjunkit mer, även med branschsammanställningsförändringar i beaktande, beror troligen till viss del på det låga ränteläget. Lägre räntor gör lånefinansieringskostnaderna lägre, och pressar troligen tillbaka avkastningskraven en del.

En historisk tillbakablick

För att få ett djupare perspektiv på arbetskostnadsandelens utveckling behöver man gå längre tillbaka i tiden än 1993. För att se utvecklingen före 1993 måste man förlita sig på äldre statistik som baserats på andra definitioner och beräkningsmetoder.

Diagram 82 Övriga produktionssubventioner

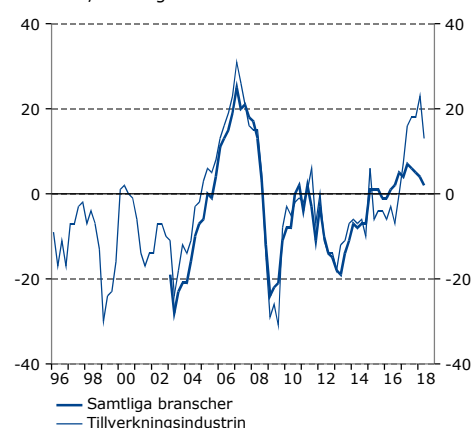
Procent av näringslivets förädlingsvärde till baspris

Källa: SCB.

Diagram 83 Lönsamhetsomdömen

Nettotal, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. Konjunkturbarometern täcker endast tillverkningsindustrin, bygg- och tjänstebranscherna.

Källa: Konjunkturinstitutet.

¹¹² På mycket lång sikt bör ändrade skatter och subventioner enligt teorin inte påverka arbetskostnadsandelens utveckling. På medellång sikt har de dock betydelse i praktiken.

Framför allt har definitionerna av vad som ingår i förädlingsvärdet förändrats över tid. Det gör det vanskligt att jämföra nivån på arbetskostnadsandelen nu med nivån längre tillbaka i tiden. Det är också svårt att beräkna effekter av sammansättningsförändringar. I det följande beskrivs arbetskostnadsandelens historiska utveckling med hjälp av olika datakällor.

ARBETSKOSTNADSANDELENS UTVECKLING SEDAN 1980

Data för perioden 1980–1992 som länkats samman med nyare data indikerar att arbetskostnadsandelen nu är på en något lägre nivå än början av 1980-talet. I synnerhet den justerade arbetskostnadsandelen är nu lägre än den var på 1980-talet (se diagram 84). Arbetskostnadsandelen sjönk under tidigt 80-tal i samband med de stora devalveringarna 1981 och 1982, för att sedan stiga igen och nådde en topp kring början av 1990-talet i samband med 90-tals krisen. Efter att den fasta växelkursen övergavs sjönk arbetskostnadsandelen markant. Den justerade arbetskostnadsandelen gick ner med 12 procentenheter från 1980 till 1995. Motsvarande nedgång för den icke-justerade arbetskostnadsandelen var ca 10 procentenheter (se diagram 84). Utvecklingen ska dock tolkas med försiktighet på grund av osäkerheten i data-länkningen.

ARBETSKOSTNADSANDELENS UTVECKLING SEDAN 1970

På samma sätt som för 1980-talet går det att utnyttja äldre publicerade dataserier för 1970-talet för att få en uppfattning om utvecklingen sedan dess. Diagram 85 visar den icke-justerade arbetskostnadsandelen för hela näringslivet inklusive små- och fritidshus sedan 1970.¹¹³

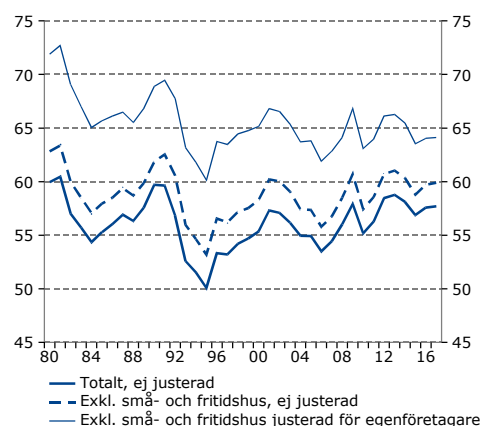
Data tyder på att arbetskostnadsandelen var som högst i slutet av 1970-talet, för att därefter sjunka till en avsevärt lägre nivå i mitten av 1980-talet. Enligt denna beräkning är arbetskostnadsandelen nu påtagligt lägre än den var under större delen av 1970-talet. Åren med fast växelkurs präglades av återkommande kostnadskriser för exportsektorn då arbetskostnadsandelen steg och lönsamheten sjönk. Dessa löstes med devalveringar och slutligen med att den fasta växelkursen övergavs 1992.

ARBETSKOSTNADSANDELENS UTVECKLING INOM FÖRETAGSSEKTORN SEDAN 1950

Föregående avsnitt behandlade utvecklingen sedan 1970 baserat på nationalräkenskapernas branschindelning i produktträken-skaperna. För att gå längre tillbaka än 1970 kan sektorindelade data användas istället. I sektorräkenskaperna finns uppgifter om

Diagram 84 Arbetskostnadsandelar i näringslivet

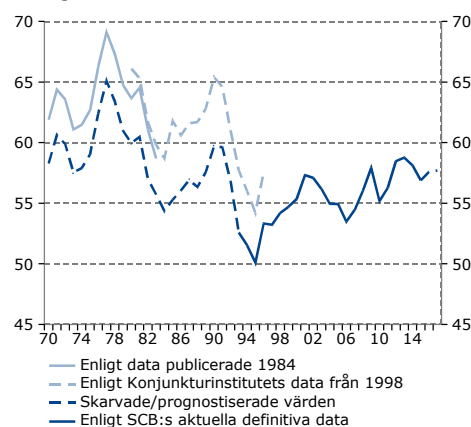
Procent, justerade och icke-justerade

Anm. Justerad för egenföretagares arbetsinsats på basis av näringslivets genomsnittliga timlön.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 85 Icke-justerad arbetskostnadsandel enligt historiska data

Procent av förädlingsvärdet till faktorpris, hela näringslivet

Anm. Ändrade definitioner i nationalräkenskaperna har påverkat statistiken.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

¹¹³ Data från 1998 avser arbetskostnadsandelen beräknad med de utfallsdata som Konjunkturinstitutet använde till sina prognoser publicerade i Konjunkturinstitutet (1998). Data från 1984 är hämtat från Nationalräkenskapernas årsrapport från 1984 och exkluderar löneskatter. Den sammanhängande linjen visar en länkad serie för arbetskostnadsandelen genom att de äldre serierna förskjutits i nivå för att motsvara den nya serien. Det kan göras eftersom några år med data överlappar.

löner och förädlingsvärden för icke-finansiella företag från 1950.¹¹⁴ Tyvärr redovisas inte löneskatter separat från övriga produktionsskatter (som fastighetsskatt, fordonsskatt, vissa miljöskatter, med mera). Löneskatterna utgör dock den största delen av de totala övriga produktionsskatterna. Genom att studera utvecklingen av arbetskostnadsandelen inklusive och exklusive de övriga produktionsskatterna fås en ungefärlig bild av arbetskostnadens och lönernas andel av förädlingsvärdet i svenska icke-finansiella företag under en längre tid.

Diagram 86 visar att ersättningen till anställda som andel av förädlingsvärdet steg från 1950-talet till 1970, varefter den föll tillbaka till mitten på 1990-talet. Från 1995 har ökningen varit marginell. Företagens kostnader kan ha påverkats av ökade löneskatter framför allt under 1970-talet. De totala arbetskostnaderna som arbetsgivarna betalat sjönk betydligt mindre som andel av förädlingsvärdet än lönesumman gjorde.

Samtidigt som arbetskostnadsandelen sjönk från 1970 till 1995 gick driftsöverskottsandelen upp (se diagram 87). En hypotes är att uppgången hängde samman med en uppgång i beskattningen av företagens vinster. Så verkar dock inte vara fallet, åtminstone inte om skatteuttaget relateras till företagens netto-driftsöverskott (se diagram 88). I stället skulle uppgången delvis kunna vara en effekt av avreglerade kapitalmarknader.

Både sektorräkenskaperna och produktträkenskaperna ger alltså bilden att arbetskostnadsandelen har minskat sedan 1970-talet både i näringslivet som helhet och i icke-finansiella bolag. Det ska dock påpekas att tillverkningsindustrin har haft en något avvikande utveckling i så måtto att uppgången i vinstandelen från 1977 till 1983 inte alls var lika påtaglig som i näringslivet som helhet (se diagram 87 och diagram 89).¹¹⁵

SLUTSATSER

Analysen i detta kapitel visar att arbetskostnadsandelen i det svenska näringslivet har påverkats av strukturella faktorer. Nivån har varierat påtagligt sett över längre tidsperioder. Produktionsstrukturen, fördelningen mellan anställda och egenföretagare, och utformningen av skatter och subventioner har haft betydelse för utvecklingen. Utvecklingen av löneandelen skiljer sig dessutom påtagligt från utvecklingen i den totala arbetskostnadsandelen beroende på förändringar i de kollektiva avgifterna och löneskatterna.¹¹⁶

Arbetskostnadsandelen steg från 1950 och var hög under slutet av 1970-talet, i synnerhet åren 1976–1978. Under åren med fast växelkurs var inflationen tidvis hög med höga löneökningar,

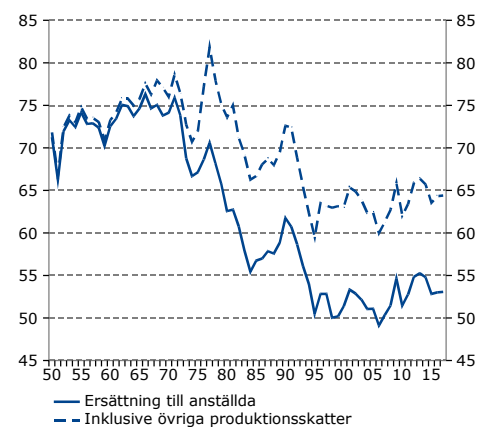
¹¹⁴ Se SCB (2017).

¹¹⁵ Se även Erixon (1987).

¹¹⁶ På mycket lång sikt bör ändrade skatter och subventioner enligt teorin inte påverka arbetskostnadsandelens utveckling. På medellång sikt har de dock betydelse i praktiken.

Diagram 86 Kostnadsandelar inom icke-finansiella bolag

Procent av förädlingsvärdet till baspris

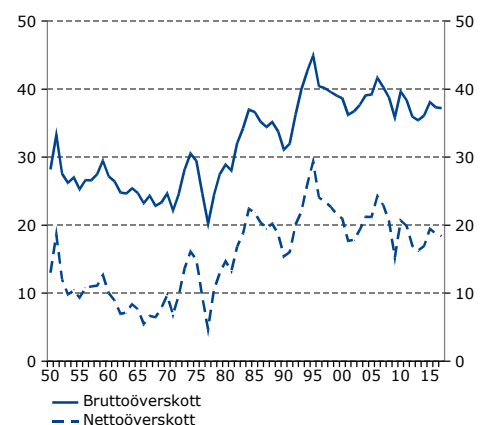

Anm. Övriga produktionsskatter består i huvudsak av löneskatter.

Källa: SCB.

Diagram 87 Driftsöverskott inom icke-finansiella bolag

Procent av förädlingsvärdet till baspris

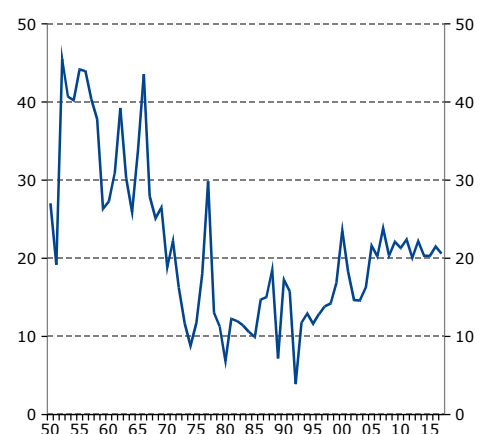

Anm. Netto och brutto avser med eller utan avdrag för kapitalförslitningskostnader.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 88 Icke-finansiella bolags inkomstskatter

Procent av nettodriftsöverskottet

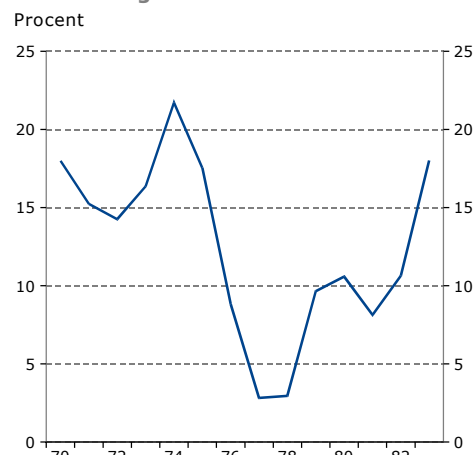
Anm. Inkomstskatt avser transaktionskod D51 enligt ENS2010 och består i huvudsak av bolagsskatt.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

vilket gav upphov till återkommande kostnadskriser i exportsektorn tills dess att den fasta växelkursen övergavs 1992. Att göra jämförelser över långa tidsperioder är behäftat med stor osäkerhet, men det mesta tyder på att arbetskostnadsandelen blev som lägst år 1995. Därefter har arbetskostnadsandelen ökat något igen, men arbetskostnadsandelen är i dagsläget fortfarande lägre än den varit under stora delar av efterkrigstiden. Förändringar i näringslivets struktur är den huvudsakliga förklaringen till ökningen sedan 1995. Justerat för sammansättningsförändringar syns ingen tydlig trend i arbetskostnadsandelens utveckling sedan mitten av 1990-talet.

De senaste åren har arbetskostnadsandelen sjunkit tillbaka något när konjunkturen har stärkts. I nuläget är företagen överlag nöjda med lönsamheten, såsom det kommer till uttryck i Konjunkturbarometern. Det gäller i synnerhet inom tillverkningsindustrin (se diagram 83).

Diagram 89 Nettovinstandel i tillverkningsindustrin

Anm. Tillverkningsindustrin avser bransch 3 enligt SNI69.

Källa: SCB.

Referenser

- Erixon, L. (1987), *Profitability in Swedish manufacturing, trends and explanations*, doktorsavhandling, Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- ILO, IMF, OECD och Världsbanken (2015), "Income inequality and labour income share in G20 countries: Trends, impacts and causes". Rapport till G20 mötet i Ankara 2015.
- ILO (2016), *Global Wage Report 2016/2017*.
- Konjunkturinstitutet (1998), *Konjunkturläget*, augusti 1998.
- Konjunkturinstitutet (2013), *Lönebildningsrapporten*, 2013.
- Konjunkturinstitutet (2016), *Lönebildningsrapporten*, 2016.
- OECD (2012), "Labour losing to capital: what explains the declining labour share?", kapitel 3 i *OECD Employment outlook 2012*.
- SCB (2017), "Tidsserier från år 1950" avsnitt i *Nationalräkenskaper 2015*. Statistiska meddelanden, NR 10 SM 1701.
- SCB (2017b), "Förändringar i klassificeringen av FoU samt Ericsson AB", nyhet den 27 april 2017.
- SCB (1984), "Produktion och faktorinsats 1970–1983, Appendix 4 till Nationalräkenskaper Årsrapport 1970–1983", Statistiska meddelanden, SM N 1984: 5.5.

FÖRDJUPNING

Kapitalintensitet och kapitalkvot i det svenska näringslivet

Kapitalintensiteten, det vill säga mängden kapital per sysselsatt, har betydelse för hur inkomsterna fördelas mellan arbetstagare och kapitalägare, och har bäring på produktivitetstillväxten. De senaste decennierna har kapitalintensiteten stigit trendmässigt, vilket också är det normala. Även kapitalkvoten, det vill säga värdet på kapitalstocken i förhållande till förädlingsvärdet uttryckt i löpande priser, har stigit sett över längre tid. Om kapitalkvoten stiger betyder det, allt annat lika, att arbetskostnadsandelen kan förväntas sjunka, eftersom finansieringskostnaderna för kapitalstocken då stiger som andel av förädlingsvärdet. De senaste decennierna har dock den reala räntan trendmässigt sjunkit till allt lägre nivåer, vilket har hållit tillbaka finansieringskostnaderna. Det kan vara en bidragande förklaring till varför den justerade arbetskostnadsandelen inte sjunkit sedan mitten av 1990-talet, trots att kapitalkvoten har ökat.

Denna fördjupning beskriver kapitalintensitetens utveckling i det svenska näringslivet och sätter den i relation till arbetskostnadsandelsens utveckling. Begreppet kapitalintensitet har ingen entydig definition. I det följande definieras kapitalintensitet som mängden kapital per sysselsatt person i näringslivet. Mängden kapital per sysselsatt är intressant att studera därför att det har bäring på produktiviteten.

Även värdet av kapitalstocken relativt förädlingsvärdet, i löpande priser, är av intresse. Det benämns kapitalkvoten i denna fördjupning. Värdet av kapitalstocken relativt förädlingsvärdet är relevant i en analys av hur fördelningen av inkomsterna från företagens verksamhet mellan arbetstagare och kapitalägare utvecklas över tid.

VILKET KAPITAL?

Kapital avser i denna fördjupning varaktiga produktionsmedel, det vill säga maskiner, programvara, byggnader och annat som kan användas i produktionen av varor och tjänster. Naturtillgångar i form av till exempel mark och malmer räknas inte in.¹¹⁷ Även genomförd forskning och utveckling ingår i kapitalstocken, men inte finansiella tillgångar, varumärken eller sådant som ibland kallas för organisatoriskt kapital. Gränsdragningen för vad som räknas som kapital kan i vissa fall vara svår. I denna för-

Beräkning av kapitalintensiteten och kapitalkvoten

De flesta ekonomiska storheter mäts i pengar. Om man korregerar för prisförändringar går det dock att beräkna volymförändringar över tid. Kapitalintensitetens utveckling över tid mäts i denna fördjupning genom att sätta kapitalstockens volym i relation till arbetsinsatsens volym.

Anta att ett jordbruksföretag har en traktor och inget annat kapital. Om företaget skaffar en ytterligare traktor, eller ersätter den befintliga med en som är dubbelt så bra, så har kapitalintensiteten fördubblats, förutsatt att arbetsinsatsen är oförändrad. Kapitalintensiteten beräknad på detta sätt speglar alltså reala förändringar i produktionsstrukturen.

Kapitalkvoten påverkas av förändringar i både volymer och priser. I denna fördjupning mäts kapitalkvoten som återanskaffningsvärdet av kapitalstocken relativt förädlingsvärdet, båda i löpande priser. Anta att företaget bara har en traktor, men att priserna på traktorer fördubblas. Anta också att priserna på jordbruksvaror och produktionsvolymen är oförändrade. Då ökar kapitalkvoten i värdemässiga termer. Värdet av kapitalinsatsen har ökat relativt värdet av produktionen.

Vid en oförändrad ränta innebär båda exemplen att kapitalkostnaderna blir högre. I det första fallet eftersom mer kapital används. I det andra fallet eftersom priset på kapital ökar. Befintliga företag med befintligt kapital märker inte kostnadsökningen omedelbart i det andra fallet. Det är först när nyanskaffning av kapital sker som den ökade kapitalkostnaden blir märkbar. Alternativkostnaden för kapitalanvändningen förändras dock omedelbart vid en prisförändring på kapitalet.

Om kapitalkostnaderna ökar och företagen kompenserar för det genom att höja produktpriserna, utan att höja lönerna, innebär det att bruttovinstandelen stiger och arbetskostnadsandelen sjunker. Se faktarutan "Sambandet mellan kapitalkvot, finansieringskostnad och arbetskostnadsandel" sist i denna fördjupning.

¹¹⁷ Markförbättringar som medger en beständigt ökad produktionsförmåga räknas däremot med som kapital.

djupning används nationalräkenskapernas definitioner, precis som i de flesta av Konjunkturinstitutets analyser. Volymen kapital speglar inte enbart antalet maskiner eller byggnader, utan även kvaliteten på dessa. Åtminstone i teorin ska därför ersättandet av en sämre maskin med en bättre återspeglas i en ökad volym kapital. Att beräkna kapitalstockens utveckling inklusive kvalitetsförbättringar är en stor utmaning, och man bör vara medveten om osäkerheten kring statistikunderlaget för analysen.

I denna fördjupning studeras kapitalintensiteten och kapitalkvoten för näringslivet som helhet. Att följa kapitalintensitetens utveckling på branschnivå försvåras av förändringar i företagens benägenhet att hyra kapital (exempelvis maskinuthyrning) från andra branscher. Analyser av det totala näringslivet lider inte av detta problem.

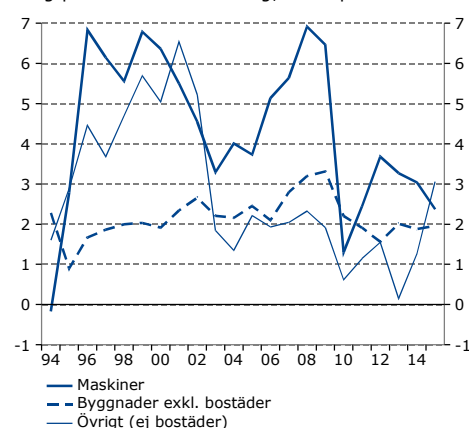
STIGANDE KAPITALINTENSITET SEDAN 1993

Enligt nationalräkenskaperna uppgick kapitalstockens värde i näringslivet exklusive bostäder till ungefär 1,6 miljoner kronor per sysselsatt år 2015. Volymen kapital har ökat snabbare än sysselsättningen under lång tid. Det är en utveckling man kan förvänta sig då den teknologiska utvecklingen normalt innebär att kapitalet sjunker i pris relativt arbetskostnaderna. Givet att den teknologiska utvecklingen är av arbetsbesparande karaktär blir det mer lönsamt att öka kapitalinsatsen relativt arbetsinsatsen. Därför lönar det sig för företagen att investera i mer och bättre kapital så länge den teknologiska utvecklingen framskrider, förutsatt att de ser en fortsatt efterfrågan på deras produkter. Maskiner är det kapitalslag som har ökat mest i volym sedan 1993 (se diagram 90), och det är också den kapitaltyp som haft svagast utveckling i investeringspriserna sedan dess. Att mängden produktivt kapital per sysselsatt ökar medför i normala fall att arbetsproduktiviteten ökar.

Från 2007 till 2017 ökade sysselsättningen i näringslivet med ungefär 375 000 personer, eller ca 12 procent. Kapitalstocken exklusive bostäder ökade under samma period med 29 procent. Som en jämförelse ökade sysselsättningen från år 1997 till år 2007 med drygt 15 procent, kapitalstocken exklusive bostäder ökade då med nästan 40 procent. Kapitalintensiteten beräknad som volymen kapital per sysselsatt ökar alltså fortfarande i det svenska näringslivet, men något långsammare än tidigare. I synnerhet efter år 2009 har ökningen i kapitalintensiteten avtagit (se diagram 91 och diagram 92).

Diagram 90 Kapitalstockar i näringslivet

Årlig procentuell förändring, fasta priser

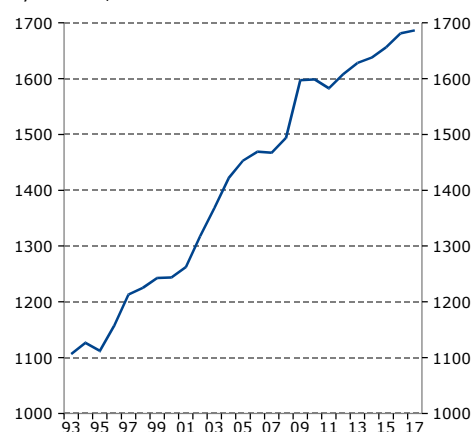

Anm. Övrigt avser forskning och utveckling, databaser, immateriella tillgångar m.m.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 91 Kapitalintensitet i näringslivet

Kapitalstock exkl. bostäder i fasta priser per sysselsatt, tusental kronor

Anm. Kapitalstocken uttryckt i 2017 års priser.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

MÖJLIGA FÖRKLARINGAR TILL NEDVÄXLINGEN SEDAN 2009

Att kapitalstocken ökat långsammare relativt antalet sysselsatta från år 2009 kan ha både konjunkturella och strukturella förklaringar.

Den konjunkturella effekten följer av att företagen är återhållsamma med investeringar i en lågkonjunktur. Den svaga efterfrågetillväxten i spåren av finanskrisen gjorde att företagen drog ner på sina nyinvesteringar. Den konjunkturella effekten är tydlig under 2009 och 2010 (se diagram 91).

Det finns troligen även strukturella förklaringar till nedväxlingen sedan 2009. Den globala produktivitetstillväxten har minskat avsevärt det senaste decenniet. En långsammare teknologisk utveckling kan förklara både den lägre produktivitetstillväxten och den lägre kapitaltillväxten relativt arbetskraften. De nya teknologier som utvecklats under senare år har sannolikt inte gett samma möjligheter till produktivitetsvinster inom företagen som tidigare, åtminstone inte i ett kortare perspektiv. Många nya teknologier har möjligtvis varit till större nytta för konsumenter än för producenter. Det har exempelvis tillkommit en mängd ökade möjligheter för videokommunikation och trådlöst socialt umgänge under senare år. Den förändringen har varit betydelsefull för individerna i samhället, men har varit till mindre gagn för företagens produktionsprocesser. Man kan exempelvis jämföra betydelsen av kalkyleringsprogram och automatisering med betydelsens av sociala medier och videokommunikation för konsumenter respektive företag. Enligt denna hypotes utvecklas produktivitetstillväxten långsammare trots att teknologikutvecklingen kan ha fortsatt i oförminskad takt.¹¹⁸

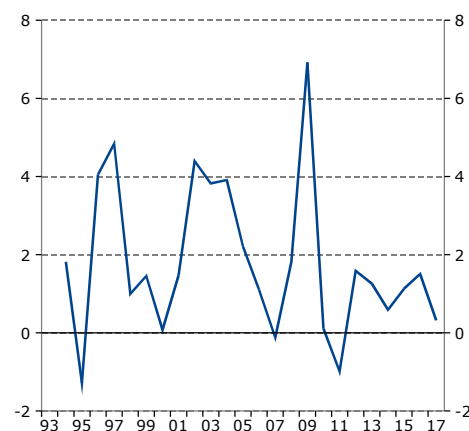
En lägre takt i den för produktionen relevanta teknologiutvecklingen innebär i sig att investeringar blir relativt sett mindre lönsamma för företagen. Det är viktigt att poängtera att hypotesen inte handlar om att teknologiutvecklingen upphört, utan bara att den möjligtvis sker långsammare eller tar längre tid att komma till användning i ett större antal företag och branscher.¹¹⁹ En konsekvens av en svagare teknologisk utveckling är att priset på investeringsvaror inte sjunker lika snabbt som tidigare. Det innebär att prisutvecklingen för kapital relativt prisutvecklingen på arbetskraft förändras. Om kapitalet inte sjunker i pris lika snabbt relativt priset för arbetskraft lönar det sig inte för företagen att öka kapitalstocken i lika hög grad. I diagram 93 visas ett

¹¹⁸ Se exempelvis Gordon (2012). Eftersom det är svårt att objektivt mäta teknologisk utveckling går det dock inte att bekräfta eller förkasta hypotesen.

¹¹⁹ Det kan även bero på att kvalitetsförbättringar på mjukvara och annat kapital underskattas i statistiken.

Diagram 92 Kapitalintensitet i näringslivet

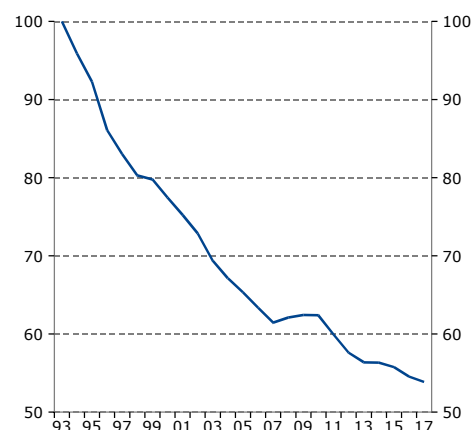
Kapitalstock exkl. bostäder i fasta priser per sysselsatt, procentuell förändring

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 93 Priset på realkapital relativt arbetskraftskostnad

Index 1993=100

Anm. Avser kapital i näringslivet exkl. bostäder.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

index över nivån på investeringsdeflatorn relativt arbetskostnaden per timme, och i diagram 94 visas förändring av detta relativpris. Det är tydligt att arbetskostnaden per timme fortfarande stiger mer än priserna på realkapital, men skillnaden i utvecklingen har minskat efter 2007. Lägre reala räntor har dock bidragit till att sänka finansieringskostnaden för kapital, vilket i sig har ökat incitamenten att investera.

En annan strukturell orsak till den lägre kapitalintensitetsökningen kan vara övergången till ökad tjänsteproduktion inom näringslivet, såsom arbetsintensiva tjänster inom vård och utbildning, och olika typer av företagstjänster. Det finns förvisso tjänstebranscher med en hög kapitalintensitet, som exempelvis flyg- och järnvägstransporter och fastighetsbranschen. En ökad tjänsteproduktion betyder alltså inte per se en lägre kapitalintensitet. Det är övergången till de specifikt mer arbetsintensiva tjänstebranscherna som medför en svagare utveckling av kapitalintensiteten i näringslivet som helhet. Och det är precis en sådan utveckling som skett i Sverige, även om den utvecklingen påbörjades långt före år 2009.

KAPITALKVOT SOM VÄRDEANDEL

Kapitalstockens värde relativt förädlingsvärdet påverkas både av volymutvecklingen och prisutvecklingen (se tidigare förklaringsruta i marginalen).

Kapitalstocken var under senare delen av 1990-talet stabil och pendlade kring 2,2 gånger det årliga förädlingsvärdet i näringslivet exklusive små- och fritidshus. Kvoten ökade till ca 2,3 gånger i inledningen av 2000-talet, och har sedan 2009 pendlat mellan ca 2,6 och 2,7 (se diagram 95). Kapitalkvoten påverkas av konjunkturen eftersom förädlingsvärdet varierar kraftigt medan kapitalstocken är trögrörlig. Att kvoten steg 2009 berodde på att förädlingsvärdet minskade kraftigt i samband med finanskrisen.

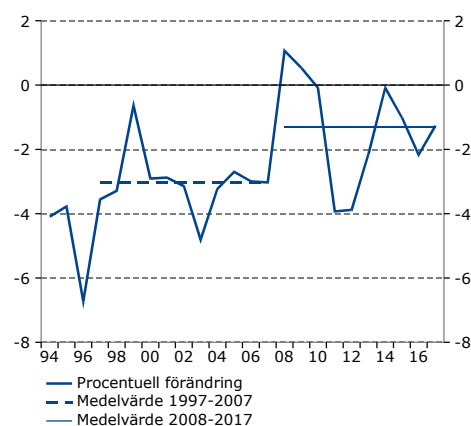
Trots att kapitalkvoten har stigit har inte arbetskostnadernas andel av förädlingsvärdet minskat. Det hänger ihop med att den reala räntan har sjunkit kraftigt under samma period och att kapitalkostnaden därför sjunkit (se diagram 96). Sjunkande räntor har bidragit till att fördelningen av inkomsterna mellan kapitalägare och arbetstagare har varit förhållandevis stabil sedan år 2000, trots att kapitalstockens värde som andel av förädlingsvärdet har ökat markant.

KAPITALKOSTNADENS UTVECKLING SEDAN 1993

Användarkostnaden per enhet kapital är det mest relevanta måttet på kapitalkostnader och påverkar företagens val mellan arbetskraft och kapital i produktionsprocessen. En approximation

Diagram 94 Priset på realkapital relativt arbetskraftskostnad

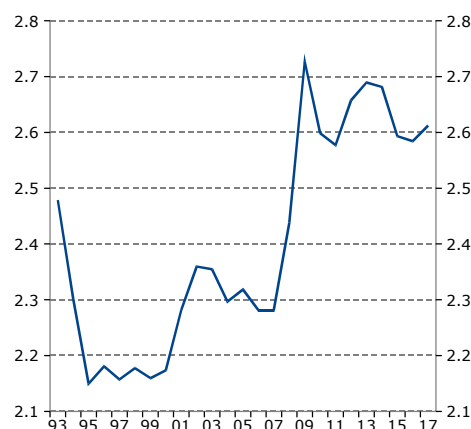
Procentuell förändring

Anm. Avser kapital i näringslivet exkl. bostäder.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 95 Kapitalkvot

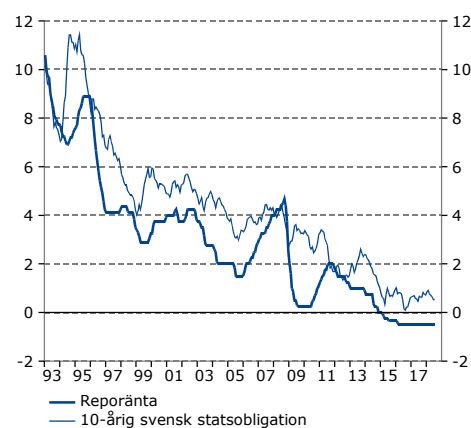
Kapitalstockens värde som andel av förädlingsvärdet

Anm. Kapitalstocken i löpande priser delad med förädlingsvärdet till baspris i löpande priser, båda avseende näringslivet exkl. små- och fritidshus.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 96 Räntor

Procent, månadsvärden

Källor: Riksbanken och Macrobond.

av utvecklingen av företagens samlade användarkostnad för reall kapital kan beräknas genom att multiplicera en räntesats med årets ingående värde på kapitalstocken mätt i löpande priser och addera denna till kapitalförslitningskostnaden.¹²⁰ Det finns inget entydigt svar på vilken räntesats som bör användas. Räntan bör beräknas inklusive en riskpremie. Den relevanta räntesatsen är därmed en funktion av vilken typ av investering som avses. I diagram 97 visas beräkningar av företagens användarkostnad för kapital under antagandet att hela kapitalstocken är lånefinansierad med en kalkylränta på reporäntan plus en konstant riskpremie på 4 respektive 6 procent.¹²¹ Beräkningen visar att företagens kapitalkostnader har sjunkit som andel av förädlingsvärdet. Effekten av räntenedgången har alltså dominerat över effekten av ökad kapitalintensitet. Slutsatsen förutsätter dock att riskpremien har varit konstant över tid. Men även med en måttligt stigande riskpremie över perioden förblir slutsatsen att företagens implicit beräknade kostnader för reall kapital har sjunkit som andel av förädlingsvärdet sedan 1993.

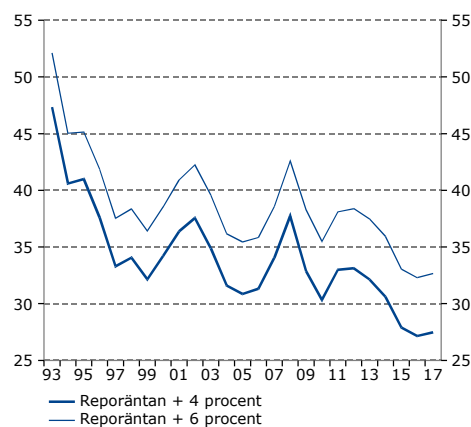
SLUTSATSER

Kapitalintensiteten i svensk produktion har ökat kraftigt sedan 1993. Volymen kapital per sysselsatt var ca 50 procent högre 2017 än den var 1993. Ökningstakten har dock dämpats något efter 2009. Orsakerna till nedväxlingen sedan 2009 är till viss del konjunkturell. Men nedväxlingen kan också bero på strukturella faktorer såsom den teknologiska utvecklingen och näringslivets branschammansättning.

Kapitalkvoten, det vill säga värdet av kapitalstocken relativt förädlingsvärdet, har också ökat. Detta i sig talar för att arbetskostnadsandelen borde ha sjunkit under perioden. De reala räntorna har dock trendmässigt fallit kraftigt sedan 1993, vilket haft en större och motverkande effekt på kapitalkostnaderna. Räntenedgången skulle alltså kunna förklara varför arbetskostnadsandelen inte har sjunkit i någon högre grad sedan 1993, trots att kapitalkvoten stigit, bland annat som en följd av den lägre räntan.

Diagram 97 Beräknad kapitalkostnad inklusive kapitalförslitningskostnad

Procentandel av förädlingsvärdet till faktorpris

Anm. Näringslivet exklusive små- och fritidshus. Beräknad räntekostnad plus kapitalförslitning. Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

¹²⁰ Användarkostnaden för kapital speglar den hyra ett företag skulle förväntas behöva betala för att hyra kapitalet från någon annan ägare. Förutom räntor, riskpremier och kapitalförslitningskostnader påverkas användarkostnaden också av den förväntade prisförändringen för kapitalstocken relativt andra priser. Hur den förväntade prisförändringen påverkar användarkostnaden bortses här ifrån eftersom det inte går att mäta den förväntade prisförändringen. Från 1993 till 2017 steg priset på kapital snabbare än konsumentpriserna. Relativpriset mellan kapital exklusive bostäder och KPI steg med i genomsnitt 0,7 procent per år.

¹²¹ Om en relativprisförändring om +0,7 procent per år skulle subtraheras från användarkostnaden skulle det minska kapitalkostnadsandelarna i diagram 97 med 1,5 till 1,8 procentenheter.

Sambandet mellan kapitalkvot, finansieringskostnad och arbetskostnadsandel

Kapitalkvoten beräknas här som värdet av kapitalstocken i löpande priser delat med förädlingsvärdet i löpande priser.

$$\text{Kapitalkvot} = \frac{\text{Kapitalstock}}{\text{Förädlingsvärde}}$$

Arbetskostnadsandelen beräknas som totala arbetskostnader delat på förädlingsvärdet i löpande priser.

$$\text{Arbetskostnadsandel} = \frac{\text{Arbetskostnad}}{\text{Förädlingsvärde}}$$

Bruttoöverskottet är den del av förädlingsvärdet i löpande priser som tillfaller kapitalägare och långivare. Bruttoöverskottet är det som återstår efter att arbetskostnader subtraherats från förädlingsvärdet.

$$\text{Bruttoöverskott} = \text{Förädlingsvärde} - \text{Arbetskostnader}$$

Bruttoöverskottet kan användas till att täcka kostnaderna för skatter, kapitalförslitning och finansieringskostnaden för kapitalstocken, oavsett om det sker med lånade medel eller eget kapital. Det eventuella överskott eller underskott som återstår efter avdrag för dessa kostnader tillfaller eller belastar ägarna. I praktiken går det inte att särskilja kostnaden för det egna kapitalet från denna eventuella över- eller underavkastning, men konceptuellt kan man göra en distinktion mellan de det totala överskottet och kostnaden för eget och lånat kapital (användarkostnaden för kapital):

$$\text{Bruttoöverskott} = \text{Användarkostnad} + \text{vinst}$$

Vinsten kan vara antingen positiv eller negativ. Vinsten i denna ekvation motsvarar inte begreppet vinst som det används i vardagligt tal, eftersom ordet vinst i vardagligt tal även inkluderar ersättningen för eget kapital (som ingår i användarkostnaden för kapital i denna uppställning). För enkelhetens skull kan man räkna ut finansieringskostnaden med en fast räntesats r oberoende av finansieringsform, som tar hänsyn till riskpremier och marknadsräntor. Anta också en deprecieringstakt δ för att beräkna den årliga kapitalförslitningen, och en förväntad prisutveckling för kapitalet $\dot{p}_k$.

$$\text{Bruttoöverskott} = (\delta + r - p_k) \times \text{Kapitalstock}$$

Genom att kombinera ekvationerna ovan framkommer att arbetskostnadsandelen tillsammans med räntan, deprecieringstakten och kapitalkvoten avgör vinsten som andel av förädlingsvärdet.

$$\frac{\text{Vinst}}{\text{Förädlingsvärde}} = 1 - \text{Arbetskostnadsandel} - (\delta + r - p_k) \times \text{Kapitalkvot}$$

Antag att perfekt konkurrens på marknaden gör att det inte uppstår någon vinst utöver kostnaden för eget kapital. Det vill säga att det överskott eller underskott som kallas för vinst i denna uppställning förväntas vara noll. Om så är fallet leder en högre kapitalkvot, till en given ränta och deprecieringstakt, till en lägre arbetskostnadsandel.

$$\text{Arbetskostnadsandel} = 1 - (\delta + r - p_k) \times \text{Kapitalkvot}$$

På samma sätt leder en högre ränta vid en given kapitalkvot på lång sikt till en lägre arbetskostnadsandel. Denna härledning visar att en högre kapitalkvot, och/eller en högre ränta förväntas vara förenat med en lägre arbetskostnadsandel. En lägre kapitalkvot och/eller lägre ränta förväntas vara förenat med en högre arbetskostnadsandel.

Det är dock något vilseledande att tala om partiella effekter på detta sätt, eftersom en högre ränta ger lägre investeringar, som i sin tur påverkar kapitalstocken, förädlingsvärdet och prisutvecklingen och därigenom räntan igen. De kausala orsakssambanden mellan räntan, investeringarna, avkastning, kapital och lönebildning är dynamiska och komplexa, och beror bland annat på substituerbarheten mellan arbete och kapital. På lång sikt är kapitalstockens storlek beroende av realräntan. Uppställningen ovan visar effekten av en förändrad ränta till en given kapitalkvot, alternativt en förändrad kapitalkvot till en given ränta. Antagandet om perfekt konkurrens är också en förenkling av verkligheten.

Referenser

Gordon, R. J. (2012), "Is US Economic Growth Over? Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds". NBER working paper nr. 18315, augusti 2012.

Hill, T. P. (1979), *Profits and rates of return*. OECD, Paris.

Lundberg, E. (1960), *Produktivitet och räntabilitet*, Studieförbundet näringsliv och Samhälle, Stockholm.

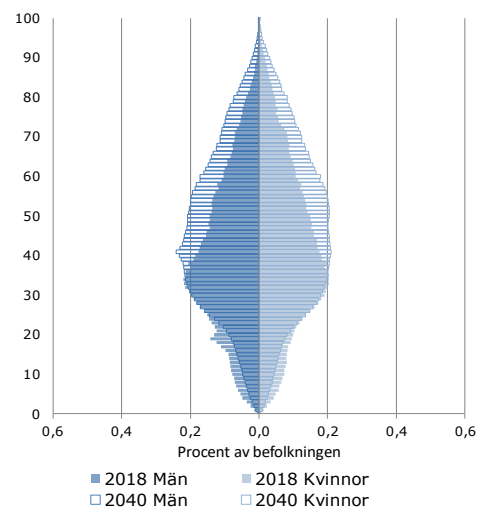
FÖRDJUPNING

Utrikes födda och integration på den svenska arbetsmarknaden

Sedan 2005 har befolkningen ökat med i genomsnitt knappt en procent per år. De senaste åren, sedan 2015, har ökningen i huvudsak drivits av utrikes födda, som i dag utgör ca 20 procent av befolkningen i arbetsför ålder. Utrikes födda har för närvarande en för arbetsmarknaden gynnsam ålderssammansättning. De utgör en potential som inte till fullo utnyttjas då sysselsättningsgraden bland utrikes födda är väsentligt lägre än bland inrikes födda. Detta gäller i synnerhet för kvinnor. En internationell jämförelse visar att det är stora skillnader mellan inrikes och utrikes födda i många länder, men Sverige sticker ut som ett av de länder där skillnaderna i sysselsättningsgrad är som störst. Detta trots att även utrikes födda kvinnor har ett högt arbetskraftsdeltagande och en hög sysselsättningsgrad jämfört med i andra länder. En omfattande offentligt finansierad välfärdssektor i Sverige ger förutsättningar för ett högt arbetskraftsdeltagande bland både män och kvinnor. Etableringen på arbetsmarknaden tar i genomsnitt längre tid för kvinnor än män oavsett om det mäts som sysselsättningsgrad eller som löneinkomster. Bland de som kommit till Sverige 2011 och senare tycks etableringen på arbetsmarknaden gå snabbare än tidigare. Den starka konjunkturen är troligen en viktig bidragande faktor. Merparten av den stora grupp asylsökande som kom under 2015 fick beslut om uppehållstillstånd under 2016 eller 2017. De som fick beviljat uppehållstillstånd av denna grupp är därför endast möjliga att följa under en kort period. Deras etablering på arbetsmarknaden bör gynnas av det starka konjunkturläget som har rått sedan 2015 och som bedöms fortsätta även de närmaste åren. Samtidigt har andelen med en svag ställning på arbetsmarknaden bland utrikes födda arbetslösa ökat.

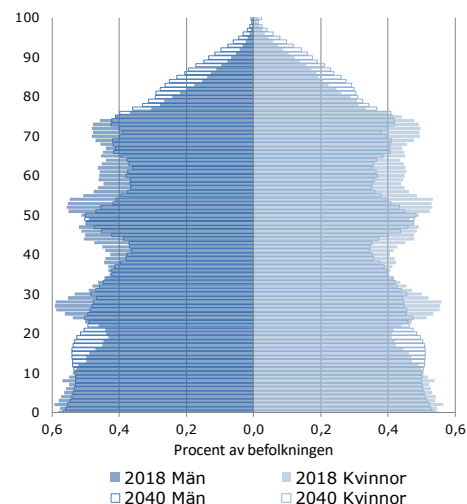
Syftet med denna fördjupning är att beskriva utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden ur ett integrationsperspektiv. Med integration och etablering på arbetsmarknaden avses i första hand sysselsättning, men löneinkomst kan också vara ett mått på etablering på arbetsmarknaden. Fördjupningen innehåller en beskrivning av hur integrationen har sett ut historiskt och hur migrationens sammansättning utvecklats över tid. Det är av flera orsaker svårt att jämföra integration mellan länder och även över tid inom ett land. De institutionella förutsättningarna skiljer sig åt mellan länder och sammansättningen av utrikes födda skiljer sig mellan länder och varierar över tid. Vilket konjunkturläge

Diagram 98 Befolkningens åldersfördelning, utrikes födda
Ålder

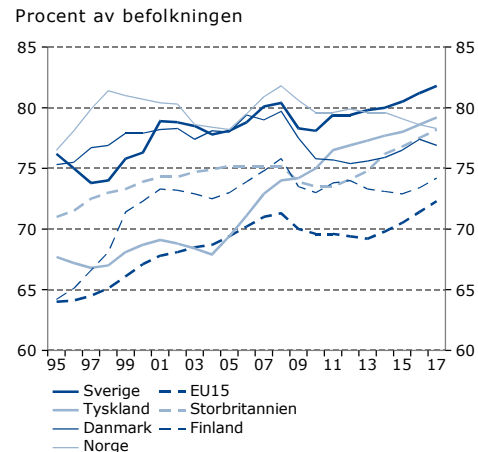
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 99 Befolkningens åldersfördelning, inrikes födda
Ålder

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 100 Sysselsättningsgrad, 20–64 år
Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

som råder har också betydelse för etableringen på arbetsmarknaden även på längre sikt.

Tillskottet av utrikes födda till befolkningen innebär att den demografiska försörjningsbördan¹²² dämpas eftersom andelen yngre och äldre är betydligt mindre bland utrikes födda jämfört med inrikes födda (se diagram 98 och diagram 99). För att också den ekonomiska försörjningsbördan¹²³ ska dämpas är det dock etableringen på arbetsmarknaden som är det viktiga. Integrationen i form av deltagandet på arbetsmarknaden är också en viktig fördelningspolitisk fråga. Lönestrukturen i Sverige är sammanpressad men skillnaderna i förvärvsinkomst är stora mellan de som har och inte har arbete.

Fördjupningen består av tre avsnitt. Det första avsnittet beskriver integrationen i Sverige i ett internationellt perspektiv. Särskild uppmärksamhet ägnas åt skillnader mellan kvinnor och män. Den internationella jämförelsen görs med utgångspunkt i hur förutsättningarna att delta på arbetsmarknaden generellt ser ut inom landet. Eftersom deltagandet på arbetsmarknaden skiljer sig åt mellan länder, i synnerhet för kvinnor, bör utvecklingen av integrationen belysas utifrån hur skillnaden mellan inrikes och utrikes födda ser ut. En internationell jämförelse av hur väl integrationen fungerar bör också beakta hur sammansättningen bland de utrikes födda skiljer sig åt vad gäller ursprungsland och migrationsskäl. Därefter följer ett avsnitt som beskriver utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden och situationen för utrikes födda jämfört med inrikes födda. I det tredje, avslutande avsnittet redovisas etableringen på arbetsmarknaden utifrån vistelsetid, det vill säga antal år efter beviljat uppehållstillstånd.

Internationell jämförelse

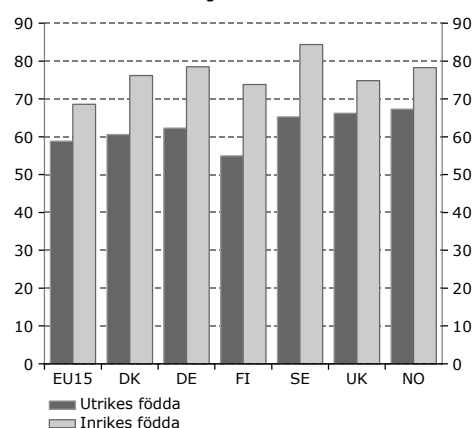
Jämförelserna görs i huvudsak med ett genomsnitt av EU-länderna före utvidgningen 2004 (EU15) om inget annat anges, de nordiska länderna samt Storbritannien och Tyskland. Internationella jämförelser kan vara svåra eftersom institutionella skillnader mellan länder påverkar statistiken. Till exempel påverkar utbildnings- och pensionssystemens utformning arbetskraftsdeltagandet bland yngre och äldre. För att minska betydelsen av dessa skillnader mellan länder begränsas de internationella jämförelserna till åldersgruppen 20–64 år, i stället för 15–74 år som ofta används vid analyser av arbetsmarknaden.

¹²² Den demografiska försörjningsbördan är kvoten mellan befolkningen i arbetsför ålder, 20–64 år, och övriga.

¹²³ Den ekonomiska försörjningsbördan är kvoten mellan sysselsatta och ej sysselsatta i arbetsför ålder.

Diagram 101 Sysselsättningsgrad, kvinnor, 20–64 år, 2017

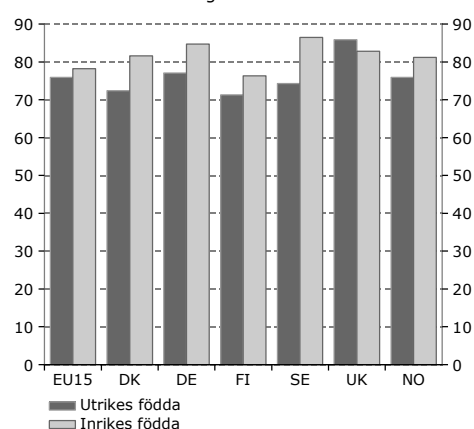
Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

Diagram 102 Sysselsättningsgrad, män, 20–64 år, 2017

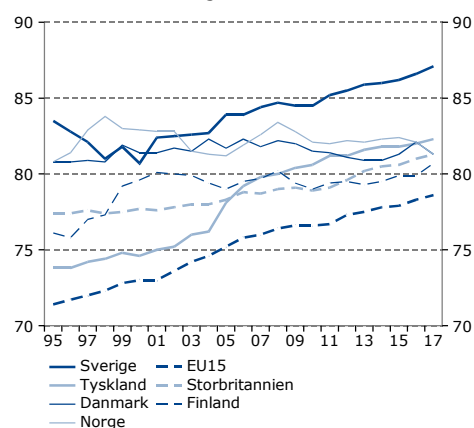
Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

Diagram 103 Arbetskraftsdeltagande, 20–64 år

Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

STORT SYSSELSÄTTNINGSGAP MELLAN INRIKES OCH UTRIKES FÖDDA

Sysselsättningsgraden i Sverige är hög i en internationell jämförelse (se diagram 100).¹²⁴ Det gäller i synnerhet bland inrikes födda. Men även bland utrikes födda är sysselsättningsgraden något högre än genomsnittet i EU15. Det beror inte minst på en hög sysselsättningsgrad bland kvinnor (se diagram 101 och diagram 102). Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan utrikes födda och inrikes födda är dock större i Sverige än genomsnittet för EU15. Den är framför allt stor mellan inrikes och utrikes födda kvinnor.

Samma mönster gäller även arbetskraftsdeltagandet. Det vill säga arbetskraftsdeltagandet är högt och betydligt högre bland både inrikes och utrikes födda kvinnor i Sverige jämfört med andra länder (se diagram 103 och diagram 104). Men arbetskraftsgapet mellan inrikes och utrikes födda är likväldigt större i Sverige än i många andra länder. Jämfört med Tyskland och Danmark är dock gapet mellan inrikes och utrikes födda kvinnor mindre i Sverige. Bland EU15-länderna i genomsnitt är det framför allt bland kvinnor det finns potential för ett ökat arbetskraftsdeltagande. Arbetskraftsgapet mellan inrikes och utrikes födda män är mindre än för kvinnor och gapet i Sverige är snarlikt skillnaden i de andra undersökta länderna (se diagram 105).

HÖG ARBETSLÖSHET BLAND UTRIKES FÖDDA

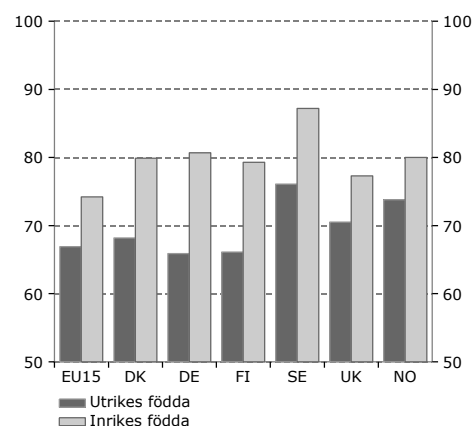
Arbetslösheten mäter skillnaden mellan arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningsgraden. Hög arbetslöshet kan indikera en låg sysselsättningsgrad eller ett högt arbetskraftsdeltagande. Som framgått ovan är sysselsättningsgraden bland utrikes födda inte särskilt låg i Sverige men det höga arbetskraftsdeltagandet resulterar i att arbetslösheten ändå är relativt hög i synnerhet bland utrikes födda.

Arbetslösheten bland utrikes födda i Sverige är högre än genomsnittet i EU15 (se diagram 106). Den har inte följt den sjunkande trenden bland inrikes födda i Sverige, vilket innebär att gapet mellan inrikes och utrikes födda har ökat och är betydligt större än övriga länder i jämförelsen (se diagram 107). Trots detta är den totala arbetslösheten i Sverige lägre än genomsnittet i EU15.

¹²⁴ Island och Schweiz, båda icke EU-länder, har dock en högre sysselsättningsgrad än Sverige.

Diagram 104 Arbetskraftsdeltagande, kvinnor, 20–64 år, 2017

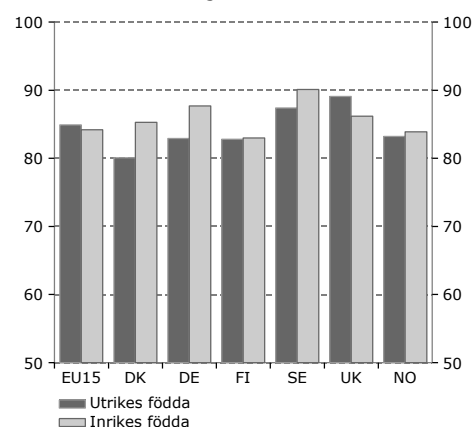
Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

Diagram 105 Arbetskraftsdeltagande, män, 20–64 år, 2017

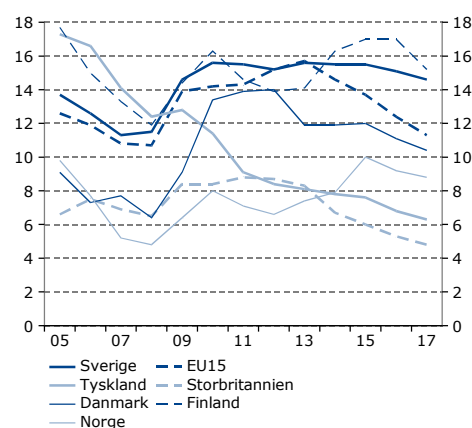
Procent av befolkningen

Källa: Eurostat.

Diagram 106 Arbetslöshet, 20–64 år, utrikes födda

Procent av arbetskraften

Källa: Eurostat.

SJUKDOM VANLIGASTE ORSAKEN ATT VARA UTANFÖR ARBETSKRAFTEN I SVERIGE

Förutsättningarna att delta på arbetsmarknaden skiljer sig åt mellan länder. Det framkommer när orsakerna till att individer arbetar deltid eller står utanför arbetskraften studeras. Kvinnor arbetar deltid i betydligt större utsträckning än män.¹²⁵ Andelen kvinnor som arbetar deltid i Sverige är något lägre än genomsnittet i EU15, vilket tyder på att deltidssysselsättning inte är någon huvudförklaring till den höga sysselsättningsgraden bland kvinnor i Sverige. Deltidsarbete i Sverige sker delvis av andra orsaker än i de andra länderna i jämförelsen. I EU15 i genomsnitt är det vanligast att man arbetar deltid för att ha tid att vårda någon anhörig eller ta ansvar för familjen. I Sverige beror deltidarbete i lika stor utsträckning på att individen inte har funnit ett heltidsarbete som på någon form av vård och omsorg eller familjeansvar (se diagram 108).

En femtedel av dem utanför arbetskraften inom EU15 uppger omsorgsansvar som den huvudsakliga orsaken till att stå utanför arbetskraften (se diagram 109).¹²⁶ Motsvarande andel i Sverige är ca 5 procent, i stället är egen sjukdom den vanligaste orsaken. I Norge och Danmark, som båda har liknande välfärdsystem, framgår ett liknande mönster som i Sverige. Två viktiga faktorer är välfärdssektorns omfattning och skattesystemets utformning. I länder med en väl utbyggd offentligfinansierad barn- och äldreomsorg, som till exempel i de nordiska länderna, är förutsättningarna mer gynnsamma för att delta i arbetskraften. Progressiv inkomstskatt och individuell beskattning (till skillnad från sambeskattnings) gör det också mer lönsamt för ett hushåll att fördela inkomsterna jämnt i Sverige jämfört med andra länder, även om höga marginalskatter, tillsammans med andra marginaleffekter, kan verka återhållande på hushållets samlade arbetsutbud.

STÖRRE ANDEL FLYKTINGAR OCH DERAS ANHÖRIGA BLAND INVANDRARE I SVERIGE

Ett lands migrationspolitik och geografiska läge påverkar invandringens sammansättning med avseende på motiv till invandring och ursprungsländer.¹²⁷ Sammansättningen har i sin tur betydelse för etableringen på arbetsmarknaden. Det tar exem-

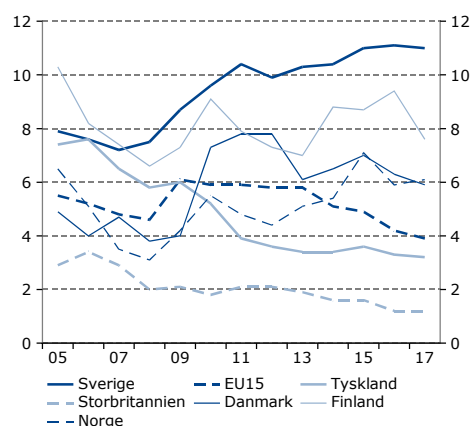
¹²⁵ Minst en timmes arbete under en vecka innebär att individen är sysselsatt. Indelningen i hel- och deltid baseras på individens egna uppgift eftersom arbetstiden för heltid kan skilja sig mellan olika yrken och mellan länder.

¹²⁶ Omsorgsansvar avser svarsalternativen; ansvar för familj eller personligt ansvar; ansvar för barn eller funktionshindrade vuxna.

¹²⁷ Med invandrare avses här en person som fått uppehållstillstånd i Sverige.

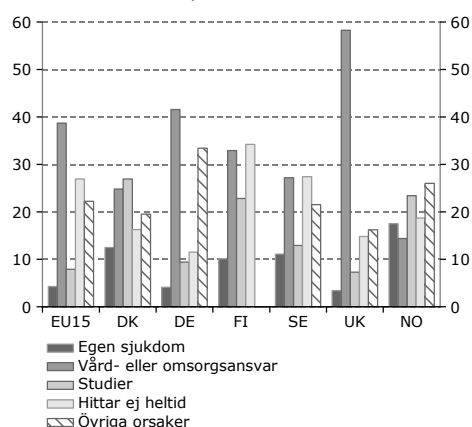
Diagram 107 Arbetslöshetsgap, utrikes-inrikes födda, 20-64 år

Skillnad i procentenheter

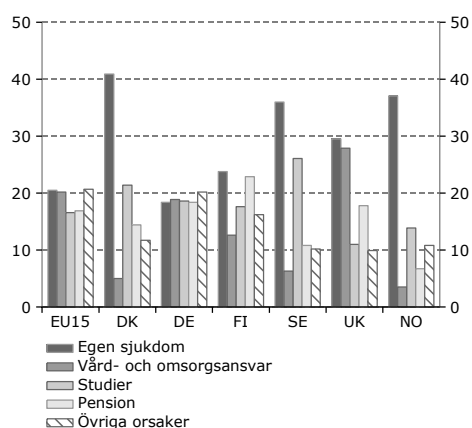
Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 108 Huvudsaklig orsak till deltidssysselsättning, 20-64 år, 2017
Procent av deltidssysselsatta

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 109 Huvudsakligt skäl för att vara utanför arbetskraften
Procent av utanför arbetskraften

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

pelvis längre tid för flyktingar och deras anhöriga att etablera sig på arbetsmarknaden jämfört med arbetskraftsinvandrare. Asylin- vandrigen per invånare till Sverige har varit hög jämfört med andra länder under en lång period och framför allt under första halvan av 1990-talet och under 2000-talet. Sverige tog också emot fler invandrare per invånare under 2016 jämfört med ge- nomsnittet i hela EU (28 medlemsländer). En relativt stor andel av de som kommer till Sverige utgörs av flyktingar, skyddsbehö- vande och deras anhöriga från Afrika och Asien¹²⁸ (se diagram 110 och diagram 111). En högre andel flyktinginvandrare inne- bär att etableringen på arbetsmarknaden tar längre tid.

Integrationen i Sverige

ANDELEN UTRIKES FÖDDA HAR ÖKAT

Andelen utrikes födda i Sverige har ökat under en längre tid. Sedan 2005 har den utrikes födda befolkningen i arbetsför ålder (15–74 år) ökat med i genomsnitt ca 47 000 personer per år. Samtidigt har den inrikes födda befolkningen minskat sedan 2014 och den fortsätter att minska fram till 2024 (se diagram 112). Andelen utrikes födda har ökat från 15 till 21 procent se- dan 2005. Antalet asylsökande var som högst 2015 och året där- efter toppade antalet beviljade uppehållstillstånd. Både antalet asylsökande och antalet beviljade uppehållstillstånd har sedan dess minskat och enligt Migrationsverkets prognos kommer beviljade uppehållstillstånd till flyktingar och anhöriga minska till drygt 30 000 år 2021. Det är strax över det historiska genomsnit- tet på 25 000 mellan 1990 och 2017 (se diagram 113).

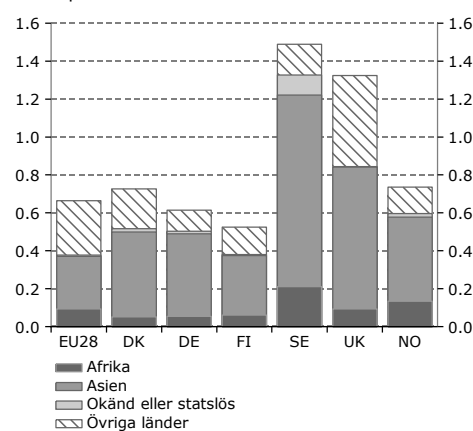
Sammansättningen bland nyanlända har förändrats över tid. Den ökade invandringen de senaste fem åren har framför allt drivits av flyktinginvandring (se diagram 114). Men även arbets- kraftsinvandringen har ökat något 2016 och 2017.¹²⁹ Knappt hälften av invandringen de senaste tre åren har utgjorts av flyk- tingar och deras anhöriga. Det är en högre andel jämfört med genomsnittet under 2000-talet (28 procent) men en lägre andel jämfört med första halvan på 1990-talet då drygt 60 procent var flyktingar och deras anhöriga. Beroende på hur vår omvärld ser ut varierar ursprungsländerna bland flyktinginvandrare. Syssel- sättningsutvecklingen har historiskt visat på stora skillnader be- roende på ursprungsland. Exempelvis har sysselsättningsgraden

¹²⁸ Ryssland och Ukraina inkluderas i gruppen "Övriga". Mellanöstern och Turkiet inkluderas i Asien.

¹²⁹ Asylsökande kan också välja att söka uppehållstillstånd av arbetsmarknadsskäl om de uppfyller villkoren.

Diagram 110 Invandring per invånare efter medborgarskap, 2016

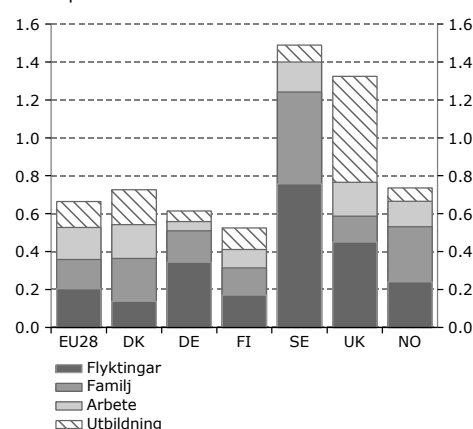
Antal per 100 invånare

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 111 Invandring per invånare efter migrationsskäl, 2016

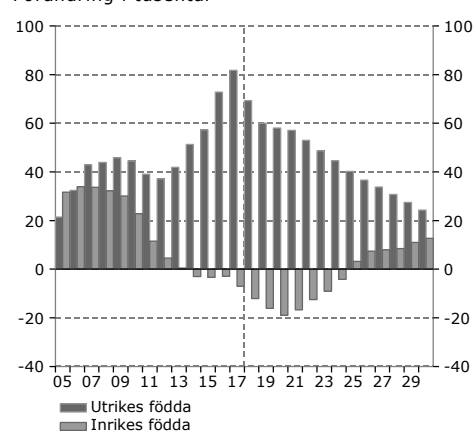
Antal per 100 invånare

Källor: Eurostat och Konjunkturinstitutet.

Diagram 112 Befolkning, 15–74 år

Förändring i tusental

Källa: SCB.

bland invandrare från forna Jugoslavien och Etiopien/Eritrea nått högre nivåer jämfört med länder i mellanöstern.¹³⁰ Under början av 1990-talet kom flyktingarna och deras anhöriga i huvudsak från europeiska länder. Under 2000-talet har andelen från Afrika och Asien successivt ökat och sedan 2007 kommer ca 90 procent av flyktingarna från Afrika eller Asien (se diagram 115).¹³¹ Sedan 2010 har framför allt andelen från Asien, i synnerhet Syrien och Afghanistan, ökat.

ETABLERINGSINSATSER HAR HÖG TÄCKNINGSGRAD BLAND NYANLÄNDA

Merparten av de som sökte asyl under hösten 2015 fick beslut under 2016 och 2017, vilket innebär att de i dag i stor utsträckning befinner sig i etableringsinsatser hos Arbetsförmedlingen (se ruta "Etableringsinsatser för nyanlända"). Antalet nya beviljade uppehållstillstånd minskar sedan mitten av 2017 och därmed minskar inflödet till och antal deltagare i Arbetsförmedlingens etableringsinsatser (se diagram 116).¹³²

Sedan 2011 har inflödet till etableringsinsatser i genomsnitt varit ungefär hälften av beviljade uppehållstillstånd till flykting- och anhöriginvandrare i alla åldrar, vilket innebär att täckningsgraden för målgruppen 20–64 år är hög. Deltagande i etableringsuppdraget är ett villkor för att få etableringsersättning.

Etableringsinsatser för nyanlända

Sedan december 2010 ansvarar Arbetsförmedlingen för etableringsinsatser för nyanlända. Insatserna syftar till att deltagarna ska få ett arbete eller förbättra sin ställning på den svenska arbetsmarknaden. Målgruppen för etableringsinsatserna är nyanlända flyktingar och andra skyddsbehövande och deras anhöriga mellan 20 och 64 år.¹³³

Efter beviljat uppehållstillstånd sker en kommunplacering och ett möte med Arbetsförmedlingen. Insatserna pågår normalt under två år men avslutas tidigare om deltagaren arbetat i minst sex månader eller har påbörjat en högskoleutbildning. Endast 8 procent av de som lämnat etable-

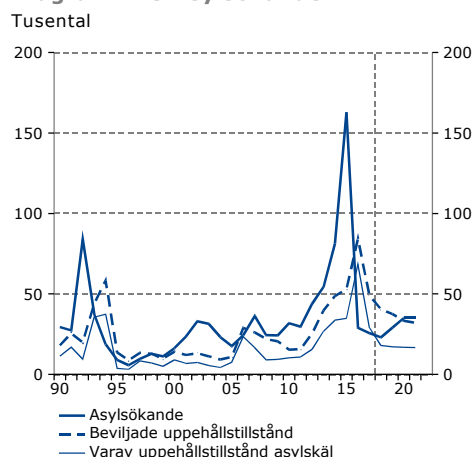
¹³⁰ Mellanöstern avser i detta fall Irak, Iran, Libanon, Syrien och Afghanistan, se Ruist (2018).

¹³¹ Flyktinginvandring från Asien har de senaste tre åren (2015–2017) utgjorts av invandrare från Afghanistan, Irak, Iran och Syrien.

¹³² Det så kallade etableringsuppdraget, som tillämpades mellan 2011 och 2017, var en form av ett paraplyprogram där deltagarna deltog i Arbetsförmedlingens insatser. Från och med 2018 ser regelverket något annorlunda ut och nyanlända registreras i ett särskilt program, etableringsprogrammet, se faktaruta nedan.

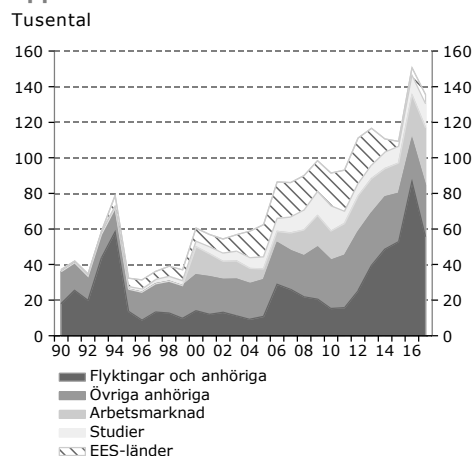
¹³³ Gruppen 18–19 år skall i första hand fullgöra en gymnasieutbildning.

Diagram 113 Asylsökande

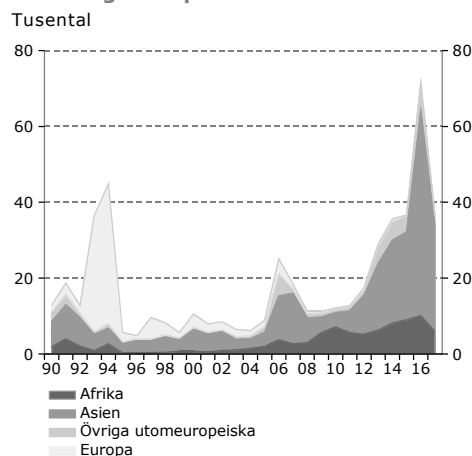
Anm. Prognos från och med 2018 och framåt, Migrationsverkets huvudscenari, juli 2018.
Källa: Migrationsverket.

Diagram 114 Beviljade uppehållstillstånd

Källa: Migrationsverket.

Diagram 115 Beviljade uppehållstillstånd till flyktingar efter medborgarskap

Källor: Migrationsverket och Konjunkturinstitutet.

ringsuppdraget under åren 2010 till 2017 har gjort det på grund av att insatserna har avbrutits.¹³⁴

Etableringsprogrammet som infördes den 1 januari 2018 ersätter etableringsuppdraget och innebär vissa regeländringar av etableringsinsatserna. Etableringsplanen ersätts av en handlingsplan, på samma sätt som övriga inskrivna arbetssökande. Inskrivna i etableringsprogrammet omfattas av ett åtgärdssystem, liksom övriga deltagare i arbetsmarknadspolitiska program. Detta system har även en kontrollfunktion som innebär att deltagare kan varnas eller få sin ersättning nedsatt. I samband med förändringen den 1 januari i år infördes också en så kallad utbildningsplikt för nyanlända. Utbildningsplikten innebär att nyanlända som på grund av kort utbildning inte bedöms kunna komma i arbete i huvudsak ska ägna sig åt utbildning.¹³⁵

En del av deltagarna som deltog i etableringsinsatserna hade någon form av arbete.¹³⁶ Under 2017 hade 16 procent bland männen arbete och 6 procent bland kvinnorna. Bland männen var det vanligaste arbetet instegsjobb medan extratjänst och instegsjobb var lika vanligt bland kvinnor. Deltagare i etableringsinsatser har rätt till etableringsersättning. Ersättningen uppgår till 308 kr per dag (gäller deltagande på heltid). Under tiden som kartläggningen pågår och en handlingsplan upprättas är ersättningen motsvarande 231 kr per dag.¹³⁷

ÖKAT ARBETSKRAFTSDELTAGANDE BLAND UTRIKES FÖDDA DET SENASTE DECENNIET

Utbudet av arbetskraft i Sverige har ökat både till följd av befolkningsökningen och till följd av ökat arbetskraftsdeltagande. Deltagandegraden bland utrikes födda har ökat kraftigt, inte minst bland kvinnor. Arbetskraftsdeltagandet bland utrikes födda är dock fortfarande lägre än för inrikes födda, i synnerhet kvinnor.

¹³⁴ Arbetsförmedlingen (2018). Orsaken till avbrott kan vara att personen har fått ett arbete (som varat minst sex månader) eller börjat studera. Siffran inkluderar även avbrott på egen begäran och dödsfall.

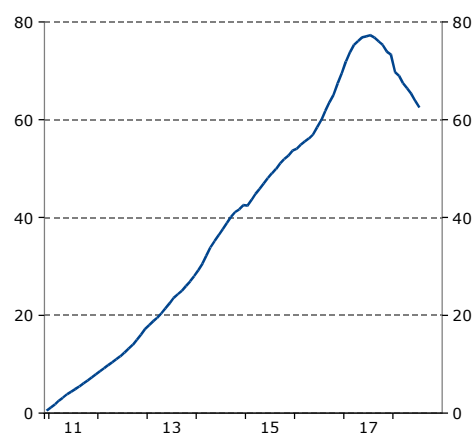
¹³⁵ Budgetpropositionen 2017/2018.

¹³⁶ Inkluderar både subventionerade och osubventionerade arbeten.

¹³⁷ Deltagare som har hemmavarande barn har också rätt till etableringstillägg motsvarande 800 kr per barn och månad för barn under 11 år eller 1 500 kr per barn och månad för barn över 11 år men under 20 år. Etableringstillägget lämnas för upp till tre barn. Nyanlända som är ensamstående utan barn har rätt till bostadsersättning för den del av boendekostnaden som överstiger 1 800 kr men inte mer än 5 700 kr. Källa: Förordning (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska program.

Diagram 116 Etableringsinsatser

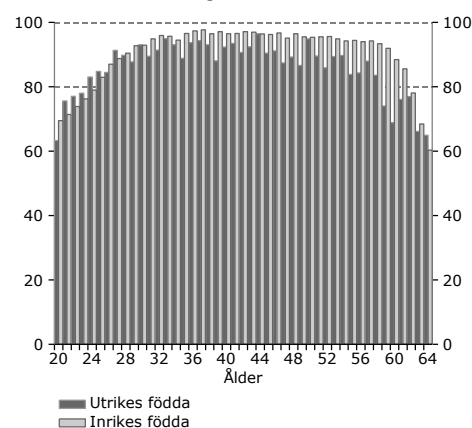
Tusental personer, säsongrensade månadsvärden

Anm. Inkluderar etableringsuppdraget, etableringsprogrammet inklusive kartläggning
Källor: Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet.

Diagram 117 Arbetskraftsdeltagande, 2017, män

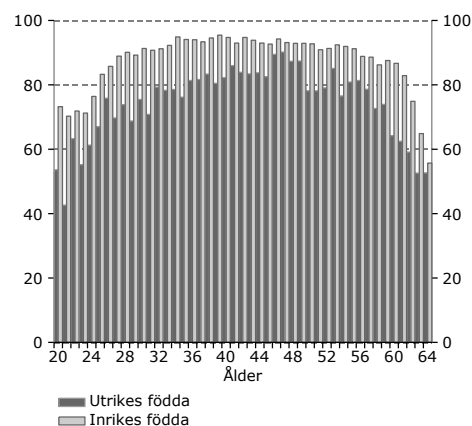
Procent av befolkningen

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 118 Arbetskraftsdeltagande, 2017, kvinnor

Procent av befolkningen

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Ålderssammansättningen bland utrikes födda är samtidigt relativt gynnsam ur ett arbetsmarknadsperspektiv eftersom fördelningen är koncentrerad till åldersgrupper med ett högt arbetskraftsdeltagande. Enskilda ålderskohorter visar att arbetskraftsdeltagandet bland yngre män är i stort sett det samma för inrikes och utrikes födda, medan skillnaderna ökar med åldern (se diagram 117). Bland utrikes födda kvinnor finns det över hela åldersspannet ett gap jämfört med inrikes födda (se diagram 118).

Den mer gynnsamma åldersfördelningen bland utrikes födda påverkar nivån på arbetskraftsdeltagandet men den förklarar inte den kraftiga uppgången i deltagandegraden de senaste åren. En demografisk framskrivning av arbetskraftsdeltagandet från 2006 års nivå visar att förändringar i ålderssammansättningen tvärtom haft en dämpande effekt på arbetskraftsdeltagandet bland utrikes födda kvinnor från 2006 och framåt (se diagram 119).¹³⁸ Utbudsstimulerande åtgärder¹³⁹ har sannolikt påverkat arbetskraftsdeltagandet både bland inrikes och utrikes födda. Införandet av etableringsuppdraget 2011 bidrar troligtvis även till ett högre arbetskraftsdeltagande bland utrikes födda, då de ekonomiska incitamenten att delta på arbetsmarknaden därmed stärkts.

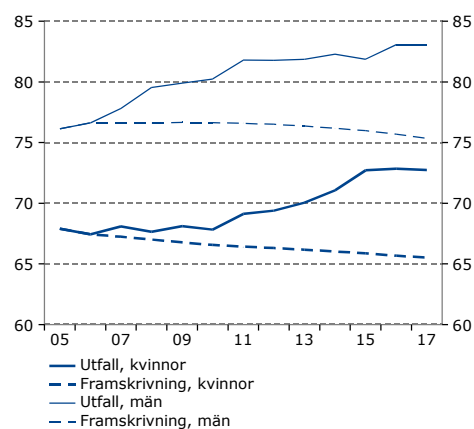
UTBILDNINGSNIVÅN ÄR AVGÖRANDE FÖR SYSSELSÄTTNINGSGRADEN

Högre utbildningsnivå innebär generellt högre sysselsättningsgrad både för inrikes och utrikes födda. Framför allt är gymnasial utbildning viktig för sysselsättningsgraden. Sysselsättningsgapet mellan utrikes och inrikes födda är särskilt stort för dem med bara grundskola. Detta gäller i synnerhet för kvinnor. Lägre utbildningsnivå bland utrikes födda förklarar till viss del sysselsättningsgapet mellan inrikes och utrikes födda. Men skillnaden i sysselsättningsgrad är påtaglig även vid given utbildningsnivå (se diagram 120). Utrikes födda från Afrika eller Asien har i genomsnitt lägre utbildningsnivå och i dessa grupper förklarar den lägre utbildningsnivån en större del av sysselsättningsgapet jämfört med inrikes födda.¹⁴⁰

Av den utrikes födda befolkningen, 20–64 år, har cirka 20 procent endast grundskola, jämfört med knappt 10 procent bland inrikes födda (se diagram 121). Omkring en tredjedel av de

Diagram 119 Arbetskraftsdeltagande, utrikes födda, 16–64 år

Procent av befolkningen

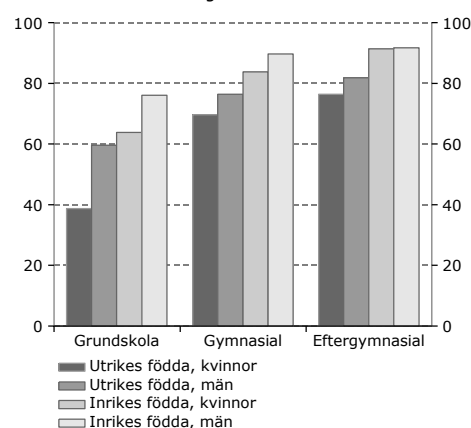

Anm. Framskrivning, se fotnot 138.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 120 Sysselsättningsgrad 25–64 år, 2017

Procent av befolkningen

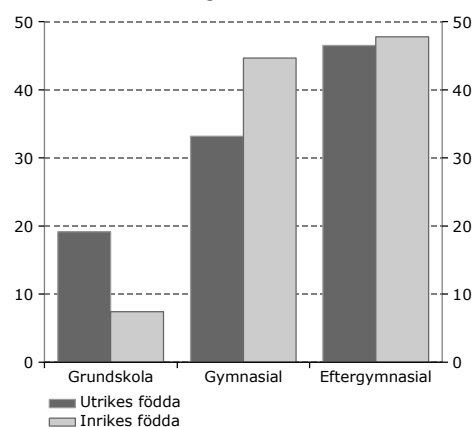

Anm. Åldersgruppen är begränsad till 25–64 år eftersom en stor andel bland de yngre fortfarande studerar.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 121 Utbildningsnivå 20–64 år, 2017

Procent av befolkningen

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

¹³⁸ Den demografiska framskrivningen baseras på Konjunkturinstitutets modell KAMEL som beräknar den demografiska utvecklingen av arbetsmarknadsvariabler med hänsyn till kön, ålder och födelseregion. I framskrivningen antas att 2006 års arbetskraftsdeltagande är oförändrad i respektive delgrupp. Arbetskraftsdeltagandet drivs därmed av befolkningens sammansättningsförändring.

¹³⁹ Framför allt jobbskatteavdraget har inneburit att det blivit mer lönsamt att arbeta.

¹⁴⁰ Sysselsättningsgraden för personer födda i Afrika och Asien justerad för skillnad i utbildningsnivå jämfört med inrikes födda.

arbetslösa saknar gymnasial utbildning. Denna andel är högre och har ökat tydligt sedan 2013 bland utrikes födda (se diagram 122). Bland inflödet till etableringsinsatserna minskade andelen som saknar gymnasieutbildning eller högre utbildning fram till 2014 till drygt 45 procent. Under 2017 ökade andelen åter till ca 60 procent (se diagram 123). Det är en betydligt högre andel än för den totala utrikes födda befolkningen och även en högre andel än för samtliga utrikes födda inskrivna vid Arbetsförmedlingen. Det pekar på att personer som fått uppehållstillstånd de senaste åren i genomsnitt har lägre utbildningsnivå än tidigare.¹⁴¹

Utbildning är dock inte detsamma som färdigheter och humankapital. En utbildning som är förvärvad utomlands är inte med säkerhet fullt överförbar till den svenska arbetsmarknaden. Undersökningen av vuxnas färdigheter, PIAAC, visar att läs- och räknefärdigheter i genomsnitt är lägre för utrikes födda jämfört med inrikes födda med samma utbildningsnivå.¹⁴² Vistelsetiden har också betydelse eftersom de flesta utrikes födda initialt har sämre kunskaper i svenska. Skillnaden i språkfärdigheterna mellan inrikes och utrikes födda är stora i Sverige.¹⁴³

LÅGA JOBBCHANSER FÖR UTRIKES FÖDDA TROTS HÖGKONJUNKTUR

Bland samtliga inskrivna arbetslösa vid Arbetsförmedlingen (där deltagare i etableringsinsatser ingår) har andelen utrikes födda ökat från 23 procent 2005 till 57 procent 2017.¹⁴⁴ Andelen utomeuropeiskt födda har ökat från 12 procent till 46 procent. Införandet av etableringsuppdraget, som 2011 gav Arbetsförmedlingen ansvaret för nyanlända, har förstärkt utvecklingen eftersom det krävs att nyanlända registrerar sig vid Arbetsförmedlingen för att kunna ta del av etableringsinsatser och få etableringsersättning.

Jobbchansen, det vill säga sannolikheten att lämna arbetslöshet eller program för ett arbete, är betydligt lägre för utrikes födda och i synnerhet för utrikes födda kvinnor (se diagram 124). Utrikes födda med endast grundskola har lägst jobbchans

¹⁴¹ Notera att uppgifter om utbildning kommer från olika statistikällor, SCB respektive Arbetsförmedlingen. Dessa uppgifter är därför inte fullt jämförbara.

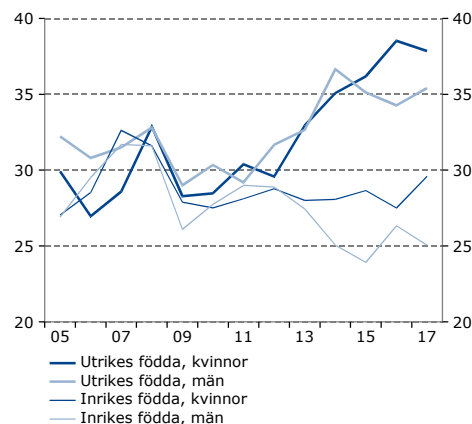
¹⁴² SCB (2013).

¹⁴³ Eriksson m.fl. (2017).

¹⁴⁴ Notera att Arbetsförmedlingens arbetslöshetsstatistik skiljer sig från den officiella statistiken enligt Arbetskraftsundersökningen (AKU). Andelen utrikes födda bland arbetslösa enligt AKU var 28 procent år 2008 jämfört med 47 procent 2017. AKU är den officiella statistiken, men eftersom Arbetsförmedlingen har registerdata är det möjligt att få mer detaljerad information. Det finns dock skillnader i urval och definitioner mellan de båda källorna, se SCB (2016).

Diagram 122 Andel utan gymnasieutbildning bland arbetslösa, 16–64 år

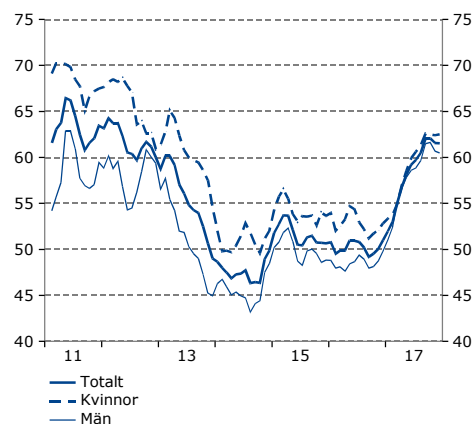
Procent av arbetslösa

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 123 Andel som saknar gymnasieutbildning bland nyinskrivna i etableringsuppdraget

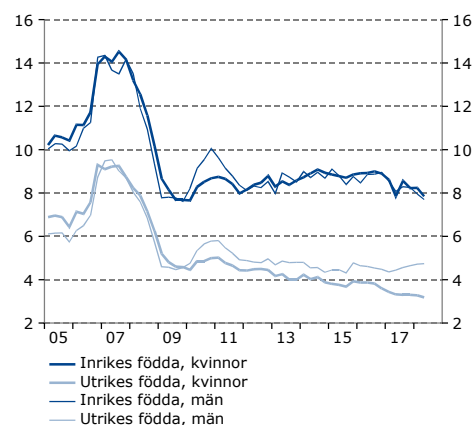
Procent av inflödet till etableringsuppdraget, 3-månaders glidande medelvärde, månadsvärden

Källor: Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet.

Diagram 124 Jobbchans, 16–64 år

Flöde till arbete, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet.

(se diagram 125).¹⁴⁵ Jobbchansen för utrikes födda med gymnasial utbildning eller högre är ungefär densamma som för inrikes födda med endast grundskola. För utrikes födda skiljer sig inte jobbchansen mellan de med gymnasie- respektive eftergymnasial utbildning på samma sätt som för inrikes födda.

SVAGARE FÖRANKRING PÅ ARBETSMARKNADEN BLAND ARBETSLÖSA UTRIKES FÖDDA

Efterfrågan på arbetskraft har varit hög de senaste åren och sedan 2014 har sysselsättningen vuxit starkare än genomsnittet under 2000-talet. Utrikes födda har svarat för en stor del av sysselsättningsstillväxten. Bland utrikes födda har arbetskraften växt i takt med sysselsättningen vilket innebär att arbetslösheten legat kvar på en relativt hög nivå trots den starka efterfrågan på arbetskraft. Samtidigt har arbetslösheten minskat bland inrikes födda och arbetslöshetsgapet mellan inrikes och utrikes födda (se diagram 107) har ökat de senaste tio åren, med undantag för 2017.

Trots brist på arbetskraft inom många delar av både näringslivet och den offentliga sektorn förefaller det vara fortsatt svårt för utrikes födda som är arbetslösa att få arbete och en större andel av utrikes födda än av inrikes födda blir kvar i långtidsarbetslöshet (se diagram 126). Andelen långtidsarbetslösa bland inrikes födda har minskat sedan cirka två år tillbaka. Bland utrikes födda har den varit i stort sett oförändrad de senaste två åren på en betydligt högre nivå än för inrikes födda.

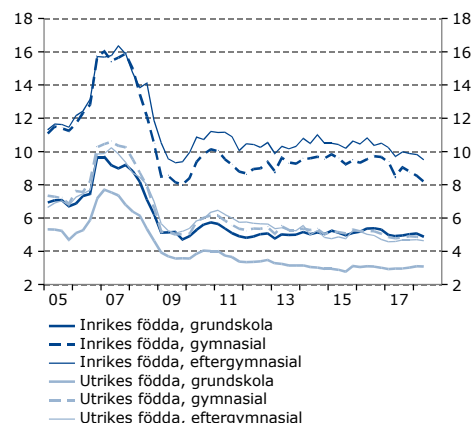
Diagram 127 visar andelen av de arbetslösa som saknar tidigare arbetslivserfarenhet (i Sverige eller i något annat land). Omkring en fjärdedel av de inrikes födda arbetslösa saknar tidigare arbetslivserfarenhet. Andelen är den samma bland kvinnor och män. För utrikes födda var andelen nära den för inrikes födda fram till 2009, men sedan dess har andelen helt nya på arbetsmarknaden ökat för utrikes födda, i synnerhet sedan 2015. År 2017 saknade cirka 40 procent av de arbetslösa utrikes födda tidigare arbetslivserfarenhet. Andelen var något högre för kvinnor än för män.

MÅNGA UTRIKES FÖDDA KVINNOR UTANFÖR ARBETSKRAFTEN VARKEN STUDERAR ELLER ÄR SJUKA

Bland de som står utanför arbetskraften är den vanligaste orsaken att vara heltidsstuderande. Utrikes födda kvinnor avviker

Diagram 125 Jobbchans, 16–64 år

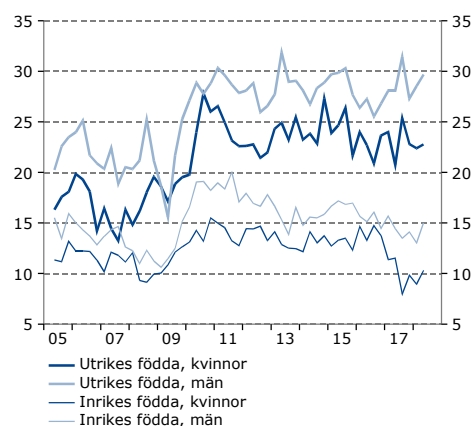
Flöde till arbete, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Arbetsförmedlingen och Konjunkturinstitutet.

Diagram 126 Långtidsarbetslöshet, 15–74 år

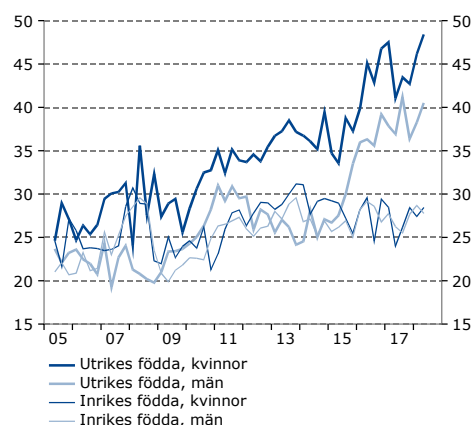
Procent av arbetslösa, säsongrensade kvartalsvärden

Anm. Långtidsarbetslöshet avser längre än ett år.
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 127 Andel utan tidigare arbetslivserfarenhet bland arbetslösa, 15–74 år

Procent av arbetslösa, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

¹⁴⁵ Arbete inkluderar osubventionerat arbete samt nystartsjobb. Anledningen till att nystartsjobb inkluderas i flödet till arbete är att det är en rättighetsbaserad åtgärd vilket innebär att de som har rätt till stödet sannolikt kommer att utnyttja det även om personen hade fått arbete även utan stödet.

från detta mönster, där cirka 40 procent av dem tillhör kategorin övriga, det vill säga de är varken studerande, pensionärer eller sjuka (se diagram 128). Trots ett högt arbetskraftsdeltagande bland utrikes födda kvinnor i Sverige tyder detta på att det finns ytterligare potential för ökat arbetskraftsdeltagande jämfört med andra länder (se diagram 104).

Vistelsetid, sysselsättning och inkomster

SYSSELSÄTTNINGSGRADEN ÖKAR MED VISTELSETIDEN

Av kommunmottagna flyktingar¹⁴⁶ från 1997 – 2016 och framåt var 50 procent förvärvsarbetande efter cirka åtta år (se diagram 129).¹⁴⁷ Bland män var hälften sysselsatta efter sex år och bland kvinnor dröjde det tio år. Att kvinnor i högre utsträckning är föräldralediga kan vara en bidragande orsak till skillnaden. Skillnaden minskar i takt med vistelsetiden och att gruppen blir äldre och inte längre har små barn i hushållet. Invandringens sammanställning har förändrats över tid. De kohorter som i det här fallet följs under längst tid är de som invandrade under slutet av 1990-talet då en stor andel av invandringen kom från europeiska länder.

Diagram 130 visar andelen förvärvsarbetande vid olika vistelsetider. Linjerna i diagrammet visar hur stor andel av de som vistats i landet ett visst antal år som då var sysselsatta. Sysselsättningsgraden vid en given vistelsetid har gradvis ökat för invandrare som anlänt sedan 2011. Efter två år i landet var cirka 15 procent sysselsatta år 2011 medan sysselsättningsgraden var drygt 30 procent efter två års vistelsetid år 2016. Det indikerar att etableringen går snabbare 2016 än 2011. Under samma period har konjunkturläget förbättrats och konjunkturläget vid tidpunkten för ankomst har betydelse för integrationen även på längre sikt.¹⁴⁸ Att jämföra två tidpunkter med liknande konjunkturläge minskar konjunkturläget betydelse. År 2007 rådde också högkonjunktur på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden var då strax under 30 procent för invandrare två år efter beviljat uppehållstillstånd, vilket även det är lägre än 2016 men skillna-

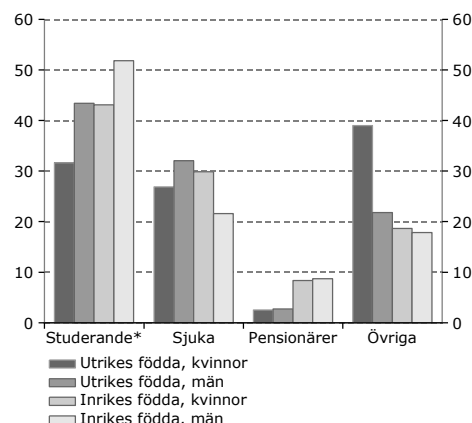
¹⁴⁶ Kommunmottagna avser flyktingar och skyddsbehövande eller personer som fått uppehållstillstånd på synnerligen ömmande omständigheter samt anhöriga till någon av dessa kategorier.

¹⁴⁷ Invandrare avser i det här sammanhanget kommunmottagna flyktingar och skyddsbehövande samt deras anhöriga.

¹⁴⁸ Konjunkturlägets betydelse för hur snabbt integrationen går bekräftas av studier som visar att det har gått bättre att etablera sig på arbetsmarknaden för invandrare som har kommit i en högkonjunktur, se Edin och Åslund (2001) samt Rooth och Åslund (2003).

Diagram 128 Utanför arbetskraften, 16–64 år, 2017

Procent av befolkningen utanför arbetskraften

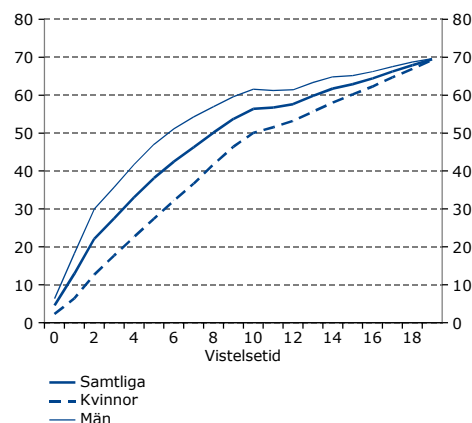

Anm. * Studerande som ej är arbetssökande.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 129 Sysselsättningsgrad, kommunmottagna flyktingar 20–64 år

Procent av befolkningen

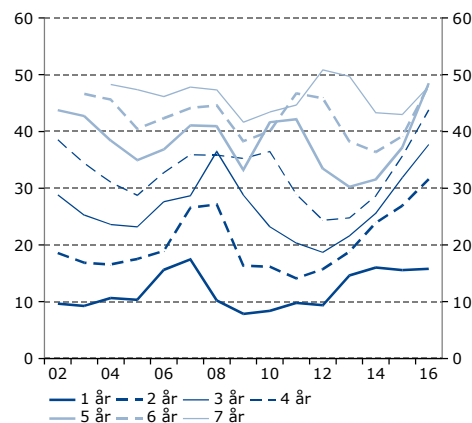

Anm. Se fotnot 146. Sysselsättningsgraden är ett genomsnitt av invandrare 1997–2016.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 130 Sysselsättningsgrad, kommunmottagna flyktingar, 20–64 år

Procent av befolkningen

Anm. Se fotnot 146.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

den är betydligt mindre. Jämfört med 2007 har också andra förutsättningar på arbetsmarknaden förändrats. Arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad har ökat generellt som en effekt av utbudsstimulerande politikåtgärder som till exempel jobbskatteavdrag. En annan faktor som kan ha haft positiva effekter på etableringstiden är införandet av etableringsuppdraget 2011.¹⁴⁹

Etableringen på arbetsmarknaden går långsammare och sysselsättningsgraden avstannar på en lägre nivå för individer som endast har grundskola (se diagram 131). Etableringen går också snabbare för män oavsett utbildningsnivå. Kvinnor med minst gymnasial utbildning som kom till Sverige i slutet av 1990-talet, det vill säga de som nu har vistats i landet 18 år eller mer, har nu en något högre sysselsättningsgrad än de män som kom samtidigt. Som nämndes ovan kom en stor andel av dessa invandrare från europeiska länder. Deras förutsättningar att integreras på arbetsmarknaden kan därför inte utan vidare jämföras med förutsättningarna för den grupp invandrare som kommit till Sverige under av 2010-talet.¹⁵⁰

SKILLNAD I LÖNEINKOMST MELLAN MÄN OCH KVINNOR MINSKAR MED VISTELSETIDEN

Ett annat mått på etableringen på arbetsmarknaden är förvärvsinkomsten. Nedan har de totala årsinkomsterna från förvärvsarbete för utrikes födda (födda i Afrika, Asien samt Sydamerika), 20–64 år, analyserats utifrån vistelsetid. Årsinkomsten är inte justerad för arbetstid, vilket betyder att en viktig faktor för den totala årsinkomsten är i vilken omfattning individen arbetat under året.

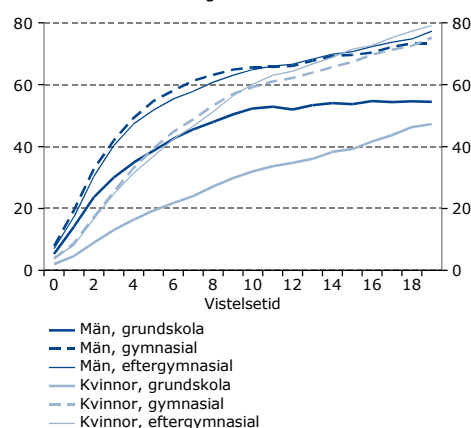
En vid definition av sysselsättning är en person som någon gång under året haft en inkomst från arbete (se diagram 132). De första åren ökar andelen med löneinkomst snabbt för män för att därefter plana ut. Andelen kvinnor med löneinkomst är lägre initialt men fortsätter att öka under en längre tid. Efter 14 år har ca 66 procent av kvinnorna en löneinkomst. Andelen är lägst, drygt hälften, bland kvinnor som endast har grundskola och högst, nästan 80 procent, bland kvinnor med högskoleutbildning. Andelen av samtliga utrikes födda med löneinkomst oavsett vistelsetid och födelseland är 64 procent jämfört med 86 procent av samtliga inrikes födda.¹⁵¹

¹⁴⁹ Eriksson m.fl. (2017).

¹⁵⁰ Sysselsättningsgraden bland flyktingar från forna Jugoslavien är högre jämfört med de flesta andra grupper, se exempelvis Ruist (2018).

¹⁵¹ Jämförelsen med samtliga utrikes födda oavsett vistelsetid inkluderar alla födelseländer utom Sverige.

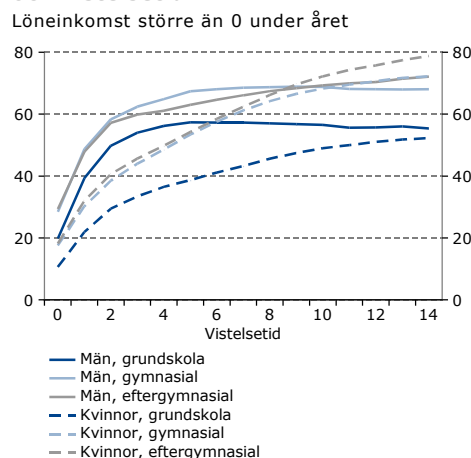
Diagram 131 Sysselsättningsgrad, kommunmottagna flyktingar, 20–64 år
Procent av befolkningen

Anm. Se fotnot 146.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 132 Andel med löneinkomst och vistelsetid
Löneinkomst större än 0 under året

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

En snävare definition av etablering är en person med en årsinkomst som minst motsvarar en halvtidslön för ett arbete utan krav på högre utbildning (se diagram 133).¹⁵² Liksom sysselsättningsgraden ökar andelen med löneinkomst över denna nivå snabbare för män än för kvinnor vid given utbildningsnivå. Det tar längre tid för kvinnor att uppnå lika hög andel som för männen, men efter 14 år är andelarna ungefär lika stora bland dem med eftergymnasial utbildning. Efter 14 år är drygt 40 procent etablerade på arbetsmarknaden enligt denna definition. Motsvarande andel bland samtliga utrikes födda oavsett vistelsetid och födelseland är 44 procent jämfört med 68 procent bland samtliga inrikes födda.

LÖNEINKOMSTSKILLNADERNA MELLAN MÄN OCH KVINNOR KVARSTÅR MED VISTESETIDEN

Den genomsnittliga inkomsten är, precis som sysselsättningsgraden, lägre bland kvinnor.¹⁵³ Den genomsnittliga årsinkomsten från förvärvsarbete bland samtliga utrikes födda är cirka 20 000 kronor under det första året.¹⁵⁴ Även inkomsten under det första året påverkas av utbildningsnivå (se diagram 134 och diagram 135). Genomsnittlig löneinkomst är lägre för kvinnor än för män vid given utbildningsnivå. Skillnaden minskar med vistelsetiden i takt med att fler kvinnor får en löneinkomst. Det är många, framför allt bland kvinnor, som har noll i löneinkomst det första året och genomsnittet bland de som haft en löneinkomst är cirka 107 000 kronor per år. Skillnaden mellan den genomsnittliga löneinkomsten bland kvinnor och män som har en inkomst är dock i stort sett konstant (se diagram 135). Efter 14 år är den genomsnittliga årsinkomsten ca 135 000 kronor per år bland samtliga (inklusive de som saknar löneinkomst) och 200 000 kronor per år bland dem som hade en inkomst. Det kan jämföras med 240 000 kr per år bland samtliga utrikes födda med en löneinkomst eller 280 000 kronor per år bland samtliga inrikes födda med en löneinkomst.

SVÅRT ATT PROGNOTISERA INTEGRATION

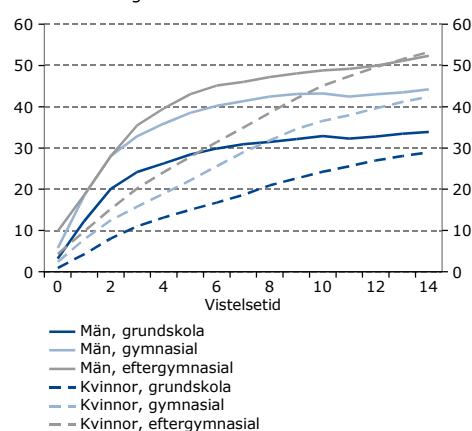
Man bör alltid vara försiktig när man drar slutsatser om framtiden utifrån historiska mönster. Etableringen på arbetsmarknaden påverkas av flera faktorer bland annat sammansättningen

¹⁵² I det här fallet medianlönen för en städerska, vilket motsvarar cirka 135 000 kronor per år (halvtid, år 2016).

¹⁵³ Utrikes födda efter invandringsår avser personer från Afrika, Asien och Sydamerika med senaste invandringsår 1997 eller senare, för att i så stor utsträckning som möjligt likna flyktinginvandring. Samtliga utrikes födda ej fördelat efter vistelsetid avser samtliga utrikes födda i befolkningen oavsett födelseland och vistelsetid.

¹⁵⁴ Inkomsterna avser 2016 års priser.

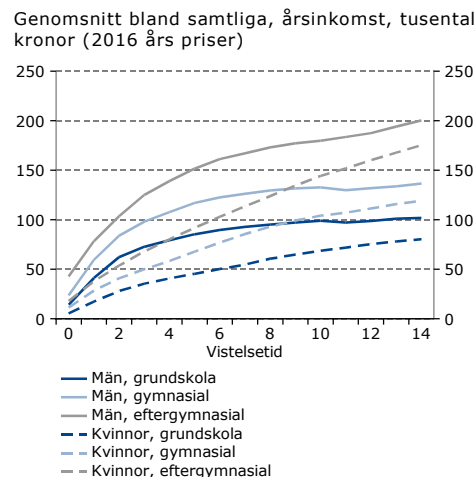
Diagram 133 Andel med löneinkomst som överstiger 135 000 kronor per år
Genomsnittlig bruttolönsinkomst 1997–2015

Anm. Inkomsten redovisas i 2016 års priser. 135 000 kronor per år motsvarade år 2016 en halvtidslön för en städare i genomsnitt.

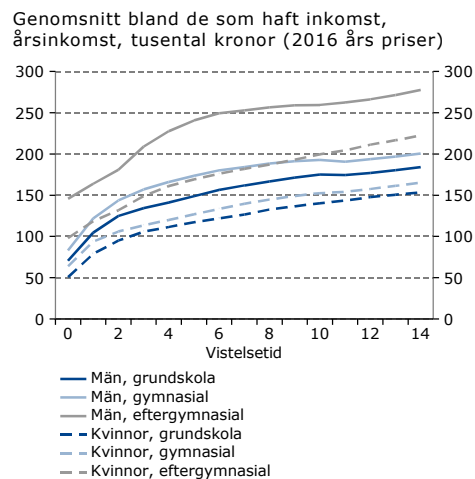
Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 134 Löneinkomst och vistelsetid
Genomsnitt bland samtliga, årsinkomst, tusental kronor (2016 års priser)

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 135 Löneinkomst och vistelsetid
Genomsnitt bland de som haft inkomst, årsinkomst, tusental kronor (2016 års priser)

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet.

bland invandrare, efterfrågan på arbetskraft och incitament och möjligheter att delta i arbetskraften och att skaffa sig relevant kompetens. Den ökande invandringen de senaste åren drivs till stor del av flyktinginvandrare och deras anhöriga, en grupp som i genomsnitt har sämre förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden än exempelvis arbetskraftsinvandrare. Sysselsättningsgraden bland nyanlända varierar med konjunkturen. Sysselsättningsgraden har ökat för en given vistelsetid för de personer som har invandrat från år 2011 och framåt. Det tyder på att den förbättrade konjunkturen har haft positiva effekter för integrationen på arbetsmarknaden. Men sysselsättningsgraden för en given vistelsetid är också högre 2016 än vad den var 2007, det vill säga i anslutning till den förra konjunkturtoppen. Jämfört med 2007 är även arbetskraftsdeltagandet högre 2016, vilket bidrar till en högre sysselsättningsgrad. Det gäller inte minst för utrikes födda. Etableringsuppdraget bidrar sannolikt till att en större andel av de nyanlända relativt snabbt börjar söka arbete och deltar i arbetskraften.

Det är ännu för tidigt att följa upp den stora grupp flyktinginvandrare som fick uppehållstillstånd 2016 och 2017 eftersom det gått för kort tid. Integrationsprocessen tar många år och statistik publiceras med eftersläpning. Den högkonjunktur som nu råder innebär dock fortsatt goda förutsättningar för etableringen på arbetsmarknaden. Etableringsinsatser bidrar till ett högre arbetskraftsdeltagande.¹⁵⁵ Men sammansättningen bland de utrikes födda har också betydelse och bland utrikes födda arbetslösa återfinns en ökande andel som saknar gymnasial utbildning eller tidigare arbetslivserfarenhet.

¹⁵⁵ Andersson Joona m.fl. (2016).

Referenser

- Andersson Joona P., A. Wennemo Lanninger och M. Sundström (2016), "Etableringsreformens effekter på de nyanländas integration. Slutrapport", Rapport 2016:2, SULCIS, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2018), "Årsrapport aktiviteter i etableringsuppdraget 2017", 2018-05-04, Arbetsförmedlingen.
- Edin, P.-A. och O. Åslund (2001), "Invandrare på 1990-talets arbetsmarknad", Rapport 2001:7, IFAU.
- Eriksson, S., Hensvik, L. och Nordström Skans, O (2017), "Den svenska arbetsmarknaden och dess utmaningar", Rapport 2017:5, IFAU.
- Rooth, D.-O. och O. Åslund (2003), "Spelar när och var någon roll? Arbetsmarknadsläget betydelse för invandras inkomster", Rapport 2003:5, IFAU.
- Ruist, J. (2018), "Tid för integration – en ESO-rapport om flyktingars bakgrund och arbetsmarknad", Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2018:3.
- SCB (2013), "Den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter", Tema utbildning, Rapport 2013:12.
- SCB (2016), "Jämförande studie AKU och Af 2015", Arbetsmarknad och utbildning, Bakgrundsfakta 2016:2.

